

Міністерство внутрішніх справ України
ДНІПРОПЕТРОВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ

**АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ
ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ
ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИНАМ**

*Матеріали
науково-практичного семінару
(24 травня 2018 року,
Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)*

Дніпро
2018

ББК 67.9 (4 УКР) 312
А-43

*Рекомендовано до друку
кафедрою оперативно-розшукової діяльності
та спеціальної техніки факультету підготовки
фахівців для підрозділів кримінальної поліції
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
(протокол 22 від 18 травня 2018 р.)*

А-43 Актуальні проблеми оперативно-розшукової протидії злочинам : матеріали наук.-практ. семінару (Дніпро, 24 травня 2018 р.). – Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2018. – 124 с.

Матеріали подано в авторській редакції

Збірник містить матеріали науково-практичного семінару, в якому взяли участь науково-педагогічні працівники та ад'юнкти (аспіранти), курсанти закладів вищої освіти МВС, наукових установ України, а також працівники Національної поліції України. Тематика публікацій охоплює теоретичні та практичні проблеми оперативно-розшукової протидії злочинам.

Матеріали семінару можуть бути використані в науково-дослідній роботі та в освітньому процесі спеціалізованих ЗВО, інших закладів зі специфічними умовами навчання, що здійснюють підготовку поліцейських, а також у законотворчості та правоохоронній діяльності.

Редакційна колегія:

д-р юрид. наук, доц. **О.В. Кириченко** (голова); канд. юрид. наук, проф. **І.Р. Шинкаренко** (заст. голови); канд. юрид. наук, доцент **Д.Б. Санакоєв** (відп. секретар); канд. юрид. наук, доц. **В.В. Єфімов**.

© Автори, 2018
© ДДУВС, 2018

З М І С Т

Балюра А.О.

Правові та організаційні основи здійснення оперативно-розшукової протидії злочинності оперативними підрозділами Національної поліції України 8

Безверха Д.І.

Оперативно-розшукові заходи:
правові засади та стандарти використання 11

Богінський О.В.

Визначення поняття «кримінальна розвідка у кіберсфері» 15

Бондаренко Н.В.

Деякі заходи запобігання нелегальній міграції в Україні 17

Бондаренко О.Г.

Поняття і сутність криміналістичної характеристики тілесних ушкоджень, що спричинили смерть потерпілого 19

Григорович П.О.

Загальна характеристика кримінальних правопорушень, пов'язаних із фіктивним підприємництвом 21

Давидюк В.М.

Значення оперативно-розшукових сил Національної поліції в процесі протидії злочинності 23

Дараган В.В.

Щодо необхідності прийняття концепції державної політики щодо протидії злочинам у сфері державних закупівель 26

Денисенко М.М.

Сучасний стан наукової розробленості питання використання результатів негласних слідчих (розшукових) дій у кримінальному провадженні 28

Звірянський Г.В.

Сучасні риси осіб, які вчиняють крадіжки чужого майна у метрополітені 31

Ібрагімов Р.М.

Окремі напрями протидії організованій злочинності
з корумпованими зв'язками 33

Кириченко О.В.

Віктимологічний аспект характеристики
злочинів терористичної спрямованості 34

Кирюха Д.Є.

Окремі аспекти проведення слідчого експерименту
при розслідуванні злочинів, пов'язаних зі створенням
або утриманням місць розпусти і звідництвом 37

Кисельов А.О.

Особливості виявлення працівниками підрозділів карного розшуку
крадіжок з квартир та приватних будинків
(за матеріалами УКР ГУНП в Дніпропетровській області) 40

Коцюба С.А.

Актуальні питання розслідування незаконного заволодіння
військовослужбовцями вогнепальною зброєю 43

Кузьменко А.С.

Деякі аспекти проведення допиту при розслідуванні
квартирних крадіжок, учинених раніше засудженими особами 45

Кузьменко С.С.

Деякі питання проведення обшуку у справах про шахрайства в сфері
інвестування коштів у будівництво об'єктів нерухомості 47

Літун О.О.

Деякі питання розшуку безвісти зниклих дітей,
втягнених у злочинну діяльність 49

Манік Ю.А.

Проблемні аспекти протидії грабежам суб'єктами їх виявлення
та розслідування підрозділів Національної поліції України 51

Маслій Є.Д.

Оперативно-розшукова протидія незаконному збуту та придбанню
наркотичних засобів, психотропних речовин та їх аналогів:
окремі аспекти наукового генезису 53

Михайлова О.Ю.

Актуальні питання протидії окремим формам збуту
наркотичних засобів в Україні 55

Мрочко Р.М.

Особливості створення або утримання організованими групами
місць розпусти у справах про сутенерство 58

Недов Р.С.

Щодо необхідності вивчення питань виявлення та розслідування
злочинів, пов'язаних з порушенням прав інтелектуальної власності
з використанням мережі Інтернет 60

Птушкін Д.А.

Типові ознаки осіб, які вчиняють шахрайства
у сфері обігу нерухомого майна громадян 63

Пчолкін В.Д., Піддубний В.В.

Протидія виявленню та розслідуванню злочинів
економічної спрямованості 66

Підболячний М.В.

Окремі аспекти кримінологічної характеристики
етнічних організованих злочинних груп, що вчиняють
корисливі насильницькі злочини 70

Плескач О.Ю.

Визначення місця проблематики розшуку осіб,
зниклих безвісти, у науковій площині 72

Романова П.Є.

Проблеми удосконалення законодавчого регулювання
у сфері здійснення оперативно-розшукових заходів 75

Санакоєв Д.Б.

Актуальні проблеми підготовки оперативних співробітників
кримінальної поліції за стандартами ЄС-НАТО 79

Свінціцька О.П.

Критерії формування типових слідчих ситуацій розслідування
торгівлі людьми з метою сексуальної експлуатації 82

Телійчук В.Г.

Проблеми законодавчого забезпечення оперативно-розшукової протидії організованій злочинності 85

Трясун П.Р.

Поняття і сутність криміналістичної характеристики хуліганства, вчиненого групою осіб 88

Федорчук Ю.В.

Напрями теоретичної розробки оперативно-розшукової протидії розкраданню бюджетних коштів під час проведення закупівель медичного обладнання та ліків 91

Христов О.Л.

Окремі аспекти залучення громадськості до розслідування злочинів, пов'язаних із незаконним обігом наркотиків..... 93

Христов О.Л., Денисенко Є.М.

Окремі способи вчинення незаконних заволодінь автомобілями, обладнаних системами захисту 96

Худенко Д.М.

Практика використання поліцією програмного забезпечення у кримінальному аналізі 99

Цибенко О.С.

Актуальні питання виявлення та розслідування незаконного заволодіння автомобілем з подоланням систем захисту 101

Черняк Н.П.

Особливості взаємодії органів досудового розслідування з оперативними підрозділами при зупиненні досудового розслідування у зв'язку з оголошенням підозрюваного у розшук 103

Чиж С.А.

Сучасний стан правового регулювання оперативно-розшукової протидії злочинам підрозділами кримінальної поліції у сфері обігу побутових відходів 106

Чіпець О.І.

Криміналістична характеристика особи злочинця, що здійснює незаконне переміщення зброї 108

Шевелько В.М.

Використання конфіденційного співробітництва
під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій
по кримінальним провадженням за злочинами
проти громадської безпеки (кримінально-процесуальний аспект) 111

Шинкаренко І.Р.

Історичні етапи та тенденції розвитку
теорії оперативно-розшукової діяльності 114

Шраго А.О.

Допит підозрюваного у збуті та розповсюдженні порнографічної
продукції мережею Інтернет: організаційно-тактичні аспекти 119

Балюра А.О.
курсант ФПФОДР
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Науковий керівник:
Телійчук В.Г.,
кандидат юридичних наук,
старший науковий співробітник, доцент,
доцент кафедри оперативного-розшукової
діяльності та спеціальної техніки ФПФПКП
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ПРАВОВІ ТА ОРГАНІЗАЦІЙНІ ОСНОВИ ЗДІЙСНЕННЯ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ ОПЕРАТИВНИМИ ПІДРОЗДІЛАМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ

Після проведення реформування правоохоронних органів їх основним та пріоритетним напрямом діяльності стала профілактика вчинення злочинів та попередження їх на стадії готування, а не очікування моменту замаху чи безпосереднього вчинення злочину. Однак, відразу постає питання про те, чи можливо це, адже початком досудового розслідування є момент внесення відомостей до ЄРДР про вже вчинене кримінальне правопорушення. У вирішенні цього питання постає суб'єктивний аналіз завдань та функцій, що виконуються оперативними підрозділами в частині здійснення ними оперативно-розшукової діяльності до внесення відомостей до ЄРДР.

Завданням ОРД є пошук і фіксація фактичних даних про протиправні діяння окремих осіб та груп, відповідальність за які передбачена Кримінальним кодексом України, розвідувально-підривну діяльність спеціальних служб іноземних держав та організацій з метою припинення правопорушень та в інтересах кримінального судочинства, а також отримання інформації в інтересах безпеки громадян, суспільства і держави [3].

Оперативно-розшукова діяльність – це система гласних і негласних пошукових, розвідувальних та контррозвідувальних заходів, що здійснюються із застосуванням оперативних та оперативно-технічних засобів.

Згідно ст.13 Закону України «Про Національну поліцію» у складі поліції функціонують: 1) кримінальна поліція; 2) патрульна поліція; 3) органи досудового розслідування; 4) поліція охорони; 5) спеціальна поліція; 6) поліція особливого призначення [2].

Аналізуючи положення ст.1 Закону України «Про оперативно-

розшукову діяльність» стає зрозумілим, що завданням оперативно-розшукової протидії злочинності підрозділами кримінальної поліції є пошук і фіксація фактичних даних про протиправні діяння окремих осіб та груп, відповідальність за які передбачена КК України, розвідувально-підривну діяльність спеціальних служб іноземних держав та організацій з метою припинення правопорушень та в інтересах кримінального судочинства, а також отримання інформації в інтересах безпеки громадян, суспільства і держави. Водночас, у теорії ОРД виділяють такі основні організаційно-тактичні форми її здійснення як:

оперативний пошук первинної оперативно-розшукової інформації; оперативно-розшукове попередження злочинів; оперативна розробка злочинців; оперативно-розшукове забезпечення кримінального провадження [1].

Згідно ст.5 Закону України «Про ОРД» оперативно-розшукова діяльність здійснюється виключно визначеними у ній оперативними підрозділами Національної поліції; Служби безпеки України; Служби зовнішньої розвідки України; Державної прикордонної служби України; Управління державної охорони; органів, що слідкують за додержанням податкового законодавства; органів і установ виконання покарань та слідчих ізоляторів Державної пенітенціарної служби України; розвідувального органу Міністерства оборони України; НАБ України. Проведення ОРД іншими підрозділами зазначених органів, підрозділами інших міністерств, відомств, громадськими, приватними організаціями та особами забороняється [3].

Ми цілком згодні з Р.А. Халілевім, що оперативні підрозділи уповноважують здійснювати оперативно-розшукову діяльність своїх співробітників, а також негласних штатних та позаштатних працівників, крім цього, учасниками оперативно-розшукової діяльності, а відповідно й оперативно-розшукової протидії злочинам, є також особи, з якими встановлено конфіденційне співробітництво на засадах добровільності. За організацію ОРД, законність дій підпорядкованим їм співробітників і структурних оперативних підрозділів та служб відповідають керівники правоохоронних органів та оперативних підрозділів. [5].

Для успішного розслідування злочинів з боку системи і її ланок необхідно здійснювати ОРЗ, які, в свою чергу, виступають гарантом реалізації оперативно-розшукової функції підрозділами кримінальної та спеціальної поліції. Ефективна організація та чітке виконання оперативно-розшукової функції забезпечує:

своєчасне виявлення та усунення причин і умов, що сприяють скоєнню злочинів;

комплексне і глибоке вивчення оперативної обстановки на території обслуговування;

виявлення осіб, які становлять оперативний інтерес, використання найбільш оптимальних способів впливу на таких осіб та ефективно і швидко розкриття вчинених злочинів;

здійснення комплексних заходів, що виключають вчинення злочинів, які знаходяться на стадії готування;

швидке та повне розкриття злочинів [5] .

Специфіка умов, у яких виконують службові завдання співробітники підрозділів кримінальної поліції, породжує певні особливості, такі як:

попередження, виявлення і розслідування тяжких та особливо тяжких злочини, у т.ч. минулих років, документування протиправної діяльності учасників організованих груп і злочинних організацій, протидія груповій злочинності, торгівлі людьми, незаконному обігу вогнепальної зброї, бойових припасів, вибухових речовин і наркотичних засобів, розшук обвинувачених, підсудних, осіб, які ухиляються від відбування кримінального покарання, безвісно зниклих громадян, та ідентифікація невпізнаних трупів;

співробітники поліції, у межах своїх повноважень, беруть участь у формуванні та розробці проектів законів України, указів Президента України, нормативно-правових актів Кабінету Міністрів України, що стосуються програм протидії злочинності та їх безпосередньої реалізації;

організація і координація діяльності підрозділів кримінальної поліції, спрямованої на захист прав і свобод громадян, інтересів суспільства і держави від злочинних посягань. Аналіз, у межах компетенції, ефективності заходів, вжитих підрозділами оперативної служби щодо попередження, виявлення і розслідування злочинів, протидії організованим і груповій злочинності, розшуку обвинувачених, підсудних, осіб, які ухиляються від відбування кримінального покарання, безвісно зниклих громадян та встановлення осіб невпізнаних трупів та інше [4]

Отже, підсумовуючи зазначене вище, можна зробити висновок, що організаційно-правовою основою оперативно-розшукової протидії злочинності, підрозділами кримінальної поліції та спеціальної поліції, є Закон України «Про Національну поліцію», Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність» та відомчі накази НП МВС, формування яких, частково, покладається на співробітників практичних та наукових підрозділів поліції, що в свою чергу забезпечує можливість повно та всебічно дослідити всі особливості здійснення ОРД та дати їм відповідне закріплення на рівні законодавства, відповідно до вимог та потреб цих підрозділів.

Результатом цього є те, що на сьогодні більшість злочинних намірів вдається виявляти та попереджувати за допомогою ОРД, що здійснюється відповідними суб'єктами - оперативними підрозділами та іншими особами, які у повній мірі чи частково сприяють здійсненню ОРД.

1.Гордієнко В.О. Оперативно-розшукові форми протидії підрозділами карного розшуку злочинам // Сучасні проблеми правового, економічного та соціального розвитку держави: Матеріали конференції. – Х.: ХНУВС, 2015 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://univd.edu.ua/>

2.Закон України «Про Національну поліцію» // Сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon5.nda.gov.ua>

3. Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність» // Сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua>

4. Основні завдання УКП // ГУНП в Миколаївській області [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.mk.npu.gov.ua>

5. Халілев Р. А. Проблеми діяльності сил ОРД ОВС у сфері протидії злочинності // Форум права. – 2010. – №2. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://irbis-nbuv.gov.ua>

Безверха Д.І.

курсант ФПФОДР

Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Шинкаренко І.Р.

кандидат юридичних наук, професор,
професор кафедри оперативно-розшукової
діяльності та спеціальної техніки ФПФПКП
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВІ ЗАХОДИ: ПРАВОВІ ЗАСАДИ ТА СТАНДАРТИ ВИКОРИСТАННЯ

У чинному Законі України «Про оперативно-розшукову діяльність» відсутні окремі положення, що визначають поняття та вичерпний перелік оперативно-розшукових заходів (ОРЗ), як це має місце, наприклад, у законодавстві про оперативно-розшукову діяльність окремих країн СНД та Балтії [1].

Однак, в окремих статтях Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», наголошується на їхньому здійсненні.

Наприклад, ст. 7 цього закону вказано, що підрозділи, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність, зобов'язані у межах своїх повноважень відповідно до законів, що становлять правову основу оперативно-розшукової діяльності, вживати необхідних оперативно-розшукових заходів (ОРЗ) щодо попередження, своєчасного виявлення і припинення злочинів та викриття причин і умов, які сприяють вчиненню злочинів, здійснювати профілактику правопорушень.

В той же час, серед вчених і досі залишається відкритою дискусія з приводу, що саме маєтись на увазі під ОРЗ. Першочерговим питанням постає, законність здійснення спеціальних (оперативно-розшукових) заходів пов'язаних з обмеженням прав і свобод людини під час негласного поліцейського та досудового розслідування.

Парламентська Асамблея Ради Європи зазначила, що «необхідно створити нормативно-правову базу національного та міжнародного рівня, що забезпечить захист прав людини, особливо права на повагу до особистого життя» [2].

Таким чином основою вирішення питання щодо можливості використання означених заходів є вимога ЄСПЛ, що втручання у право на повагу до особистого життя може бути виправданим лише тоді, коли воно відбувається «згідно із законом». Друга умова, передбачає реалізацію у положеннях національного законодавства принципу верховенства права, що прямо зазначено у Преамбулі до Конвенції і є невід'ємною складовою об'єкта й цілей статті 8. Таким чином, закон повинен задовольняти критерію доступності для відповідної особи та передбачуваним щодо його наслідків [3, п. 228]. Передбачення та введення нових видів оперативно-розшукових заходів відомчими нормативними актами, що мають відповідні грифи загального та обмеженого користування йде в супереч зі стандартами ЄСПЛ.

Наступна вимога ЄСПЛ, слідчі та спеціальні заходи, що призводять до втручання у права людини, можуть використовуватися лише для розслідування тяжких та особливо тяжких злочинів [4].

Так, ЄСПЛ розкритикував уряд-відповідача за перехоплення телефонних розмов для розслідування дрібної кишенькової крадіжки [3, п. 244].

Аналогічні прогалини й у законодавстві інших країн. Так у Франції відсутня норма щодо визначення видів злочинів, для розслідування яких дозволяється прослуховувати телефонні розмови, що є порушенням ст. 8 Конвенції [5].

Основною вимогою ЄСПЛ щодо здійснення ОРЗ, які обмежують права і свободи людини є наявність парламентського, судового та громадського контролю на етапі визначення підстав на проведення заходів та після їхнього закінчення [3, п. 233].

Окрім означеного фактично у законодавстві більшості країн Європи та пострадянського простору розкривається поняття спеціальних-негласних-оперативних-розшукових заходів. Наприклад, закони Латвії, Литви, Естонії та країн СНД «Про оперативно-розшукову діяльність» передбачають норми, що розкривають зміст оперативно-розшукових дій та заходів:

1. Оперативні дії – використання засобів і методів оперативної діяльності (Литва).

2. Оперативно-розшуковий захід – дія уповноваженого у встановленому законом порядку державного органу або посадовця, який забезпечує в межах своїх компетенцій виконання завдань (Грузія).

3. Оперативно-розшуковий захід – це дії органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, в межах своєї компетенції, спрямовані на рішення завдань, передбачених оперативно-розшуковим законодавством (Казахстан).

4. Спеціальні (прихований збір даних особами, що беруть участь в ро-

зшуковій діяльності і залученими до цієї діяльності; прихований збір порівняльних даних, прихований огляд документів і предметів і проведення первинних досліджень; приховане спостереження) та виняткові (приховане встановлення ідентичності особи, приховане проникнення в житлові приміщення, інші будівлі і споруди, інші володіння, робочі місця, а також в транспортні засоби з метою збору і запису інформації і встановлення необхідних для цього допоміжних технічних засобів; прихований догляд поштових відправлень; прослуховування і запис повідомлень і іншої інформації, що передаються по телеграфу, телефону або іншим технічним каналам зв'язку загального користування) розшукові дії (Естонія).

КПК Латвійської Республіки визначає у статті 215 – Види спеціальних слідчих дій, а саме: контроль легальної кореспонденції; контроль засобів зв'язку; контроль даних, що знаходяться в електронній інформаційній системі; контроль змісту трансльованих даних; аудіоконтроль місця або особи; відеоконтроль місця; спостереження і стеження за особою; спостереження за об'єктом; спеціальний слідчий експеримент; отримання зразків спеціальним способом, необхідних для порівняльного дослідження; контроль злочинної діяльності [1].

Так, Грибовський О.В. визначає ОРЗ, як сукупність узгоджених, взаємопов'язаних і поєднаних між собою загальною метою та завданнями дій уповноважених Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність» суб'єктів, за заведеними оперативно-розшуковими справами із застосуванням комплексу оперативно-технічних науково обґрунтованих, законодавчо закріплених, гласних і негласних, тактично подібних методів, прийомів і способів отримання, перевірки і реалізації оперативно-значимої інформації та отримання фактичних даних, які можуть входити до предмету доказування у кримінальному провадженні, а також вирішення інших оперативно-тактичних завдань [6, с.187].

Наприклад, автори навчального посібника «Оперативно-розшукова діяльність» тлумачать оперативно-розшукові заходи як комплекс оперативно-технічних науково обґрунтованих, законодавчо закріплених, гласних і негласних, тактично подібних методів, прийомів і способів отримання, перевірки і реалізації оперативної інформації для вирішення задач оперативно-розшукової діяльності [7, с. 107].

Інші автори розглядають ОРЗ, як передбачений чинним законодавством структурний елемент ОРД, який складається з системи дій, спрямованих на використання оперативно-розшукових методів і засобів, що здійснюються у межах своєї компетенції спеціально уповноважені суб'єкти оперативно-розшукової діяльності, забезпечення кримінального судочинства.

Проаналізувавши викладене можна зробити висновок, що під ОРЗ розуміється система дій, що здійснюються спеціально уповноваженими та це суб'єктами, спрямована на виконання завдань ОРД за допомогою оперативно-розшукових методів та засобів, забезпечення кримінального судочинства.

Підводячи підсумки слід наголосити – ознаками законодавства, що відповідає вимогам ЄСПЛ, щодо використання ОРЗ відносяться:

- а) законодавча визначеність (вичерпний перелік ОРЗ закріплений у законі);
- б) конкретизацій системи дій (сукупність певних засобів, методів);
- в) передбачення використання тільки для протидії тяжким та особливо тяжким злочинам;
- г) чітко визначене, обмежене коло суб'єктів, що уповноважені здійснювати ОРЗ;
- д) єдина спрямованість (забезпечення завдань ОРД);
- є) передбачення парламентського, судового та громадського контролю;
- ж) конкретизація підстав для кожного ОРЗ.

Означені вимоги повинні бути конкретизовані у новітній редакції оперативно-розшукового законодавства.

1. Правовое регулирование специальных (тайных) следственных действий в постсоветских странах: аналитический обзор / подготовлен А. Банчуком. Бишкек : ООН, 2014. 84 с.

2. Резолюція 2045 (2015) «Масове спостереження» [Електронний ресурс]. Режим доступу. URL : [http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML \(24.04.18\)](http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML (24.04.18)).

3. Роман Захаров проти Росії (Roman Zakharov v. Russia), рішення (Велика палата) від 4 грудня 2015 р., заява № 47143/06, [Електронний ресурс]. Режим доступу. URL : <http://zakoniros.ru> (12.05.18).

4. Висновок Генерального Директорату з прав людини та верховенства права Ради Європи на проект Закону України № 4778 «Про оперативно-розшукову діяльність»/ Підготовлено на основі експертного аналізу Брайана Чепела, Ральфа Роша, Сари Ширазян та Еріка Сванідзе [Електронний ресурс]. Режим доступу. URL : <https://rm.coe.int/16806f0e99> (04.06.17).

5. Хувіг проти Франції (Huvig v. France), рішення від 24 квітня 1990 р., заява № 11105/84. [Електронний ресурс]. Режим доступу. URL : <https://rm.coe.int/16806f0e99> (12.05.18).

6. Оперативно-розшукові заходи та негласні слідчі (розшукові) дії під час виявлення й фіксації одержання неправомірної вигоди»/ Грибовський О.В./ Юридичний часопис НАВС № 2. 2015.с. 180-190.

7. Оперативно-розшукова діяльність : навч. посіб. / [Є. М. Моїсєєв, О.М. Джужа] ; ред. Д. Й. Никифорчук [та ін.]. К. : Прав. єдність, 2009. 309 с.

Богінський О.В.

здобувач кафедри оперативно-розшукової діяльності та розкриття злочинів факультету № 2 Харківського національного університету внутрішніх справ

ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ «КРИМІНАЛЬНА РОЗВІДКА У КІБЕРСФЕРІ»

Для того, щоб виокремити з інституту кримінальної розвідки відповідну діяльність у кіберсфері, слід розглянути більш докладно поняття «кіберсфера».

На теперішній час в українському законодавстві можна зустріти термін «кіберпростір», який натомість не в повній мірі узгоджується з дефініцією «кримінальна розвідка» у досліджуваному контексті через його надто вузький характер. Це пояснюється тим, що саму діяльність, пов'язану з кримінальною розвідкою, та її наслідки можна спостерігати як у кіберпросторі, так і поза ним. Ось чому в досліджуваному контексті більш вигідно виглядає застосування саме терміну «кіберсфера».

В Законі України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України» від 05.10.2017 можна зустріти семантично наближену до кримінальної розвідки у кіберсфері конструкцію «кіберрозвідка», під якою розуміють діяльність, що здійснюється розвідувальними органами у кіберпросторі або з його використанням. Як бачимо із цього визначення, законодавець цілком логічно не обмежує кіберрозвідку суто роботою в кіберпросторі, але поширює це поняття і на інші дії, в яких кіберпростір використовується. Натомість, вважаємо, що змістовно поняття «кіберсфера» співвідноситься з «кіберпростором» як загальне та частка. А дії, які законодавець позначив як «з його використанням» [кіберпростору] в сукупності з віртуальним середовищем – кіберпростором здійснюватимуться якраз у кіберсфері.

У вітчизняних довідкових та наукових джерелах вдалося знайти вкрай малу кількість визначень дефініції «кіберсфера» як єдиного цілого, лише його опосередковані згадування. Так, наприклад, в роботі «До проблеми формування понятійно-термінологічного апарату кібербезпеки» «кіберсфера» позначається як сфера обміну та обробки інформації, представленої у вигляді електронних комп'ютерних даних [1, с. 171]. О. С. Чирвоний вживає термін «кіберсфера» для позначення сукупності технічних засобів, пов'язаних із інформаційними технологіями та комп'ютерною концептосферою, а також для мовної репрезентації такої сукупності [2, с. 169].

У зарубіжних джерелах використання терміну кіберсфера та розкриття його змісту відбувається більш часто, що опосередковано можна простежити через вивчення зарубіжної словникової бази. Провівши порівняльне дослідження, ми дійшли висновку, що в англomовному середовищі в основному

можна зустріти два тлумачення терміну «кіберсфера», які так чи інакше пов'язують означену дефініцію з інформаційними технологіями.

Так, в оксфордському словнику дається наступне визначення кіберсфери: «Сфера інформаційних технологій та електронної комунікації, головним чином Інтернет» [3]. Аналогічне розкриття змісту цього поняття зустрічаємо і у словнику Колінса [4]. У вікісловнику [5], термін «кіберсфера» тлумачиться більш лаконічно, як «сфера цифрової інформації». В інших електронних словниках в основному цитують вищенаведені джерела для розкриття змісту «кіберсфера».

Цілком логічно припустити, що описаний скорочений термін походить від словосполучення «кібернетична сфера», яке можна дослідити також через вивчення етимологічного змісту кожного члена словосполучення.

У Великому тлумачному словникові сучасної української мови термін «кібернетичний» [6 с. 539] визначено як такий, що створено, працює на основі принципів, методів кібернетики – науки про загальні закони одержання, зберігання, передачі та обробки інформації. Відповідно «сфера» тлумачиться як сукупність умов, середовище, в якому що-небудь відбувається [6, с. 1419]. Поєднавши ці два визначення, «кіберсферу» можна позначити як середовище, в якому одержується, зберігається, передається та обробляється інформація. Дане тлумачення не враховує важливий сутнісний аспект кіберсфери, який було розглянуто раніше, а саме наявність спеціальних засобів для роботи з інформацією – інформаційних технологій.

Враховуючи викладене, вважаємо, що під **кримінальною розвідкою у кіберсфері** слід розуміти діяльність уповноважених органів, яка проводиться з використанням інформаційних технологій і спрямована на збирання електронної інформації, яка є значимою або потенційно значимою для розслідування або потенційного розслідування, її подальшу обробку, оцінку, аналіз та здійснення інших заходів з метою розуміння поточних та майбутніх кримінальних загроз.

1. Мельник С. В., Тихомиров О. О., Ленков О. С. До проблеми формування понятійно-термінологічного апарату кібербезпеки. Зб. наук. праць Військового ін-ту КНУ ім. Тараса Шевченка. 2011. Вип. 30. С. 165-171.

2. Чирвоний О. С. «Антропоморфізм» та «кіберморфізм» в англomовному комп'ютерному лексиконі. Вісник СумДУ. Серія Філологія. 2007. № 2. С. 169-172.

3. Cybersphere. URL: <https://en.oxforddictionaries.com/definition/cybersphere> (Дата звернення: 05.06.2018).

4. Cybersphere. New Word Suggestion. URL: <https://en.oxforddictionaries.com/definition/cybersphere> (Дата звернення: 05.06.2018).

5. Cybersphere. URL: <https://en.wiktionary.org/wiki/cybersphere> (Дата звернення: 05.06.2018).

6. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.

Бондаренко Н.В.,
здобувач Міжрегіональної академії
управління персоналом

ДЕЯКІ ЗАХОДИ ЗАПОБІГАННЯ НЕЛЕГАЛЬНІЙ МІГРАЦІЇ В УКРАЇНІ

В останні роки, у світі у різних соціальних, економічних та політичних сферах відбулося ряд докорінних змін, що призвело до значної активізації міграційних процесів. Міграція в цілому і нелегальна міграція зокрема є одними з факторів, що впливають на стан злочинності в світі. Однак, погано організовані і слабо контрольовані міграційні процеси становлять реальну загрозу державній цілісності і суспільному благополуччю [1].

Отже, причиною вчинення конкретного злочину вважають ті негативні явища і процеси, під впливом яких у винної особи виник комплекс сваволі та ілюзій. Умовою – ті явища і процеси, в результаті яких цей комплекс проявився у вигляді злочину [2, с. 236].

Отже, завдяки своїй універсальності й масштабності загальносоціальні заходи становлять підґрунтя для побудови ефективної системи спеціально-кримінологічного запобігання злочинним виявам. До загальносоціальних заходів запобігання нелегальній міграції в Україні належать: соціально-економічні, правові, організаційно-управлінські, ідеологічні, соціально-психологічні, медичні, психолого-педагогічні, соціально-культурні і технічні.

Найважливіші заходи загально-соціального характеру, що їх першочергово необхідно здійснити, класифіковано на: соціально-економічні (реальне підвищення добробуту населення, стабілізацію економічного розвитку держави, підвищення рівня оплати праці та соціальних гарантій для населення, створення робочих місць і вжиття заходів щодо подолання безробіття; відновлення ролі сім'ї як основи суспільства, викорінення таких суспільно негативних явищ, як жебрацтво, проституція, дитяча бездоглядність і безпритульність, створення сприятливих умов для здобуття молоддю якісної освіти, розвиток її інтелектуального й творчого потенціалу, сприяння в питаннях працевлаштування, запровадження державних програм щодо проведення моніторингу нелегальної міграції тощо); правові (вдосконалення нормативно-правових актів, розвиток правової свідомості громадян, урахування досвіду передового світового законодавства у сфері загальносоціального запобігання під час підготовки відповідних нормативно-правових актів, ужиття заходів щодо налагодження двостороннього та багатостороннього співробітництва з іноземними правоохоронними органами в частині вдосконалення заходів щодо запобігання нелегальній міграції тощо); організаційно-управлінські (лібералізація візового режиму з розвиненими країнами світу, проведення дієвої реформи судової влади, ефективна протидія корупції тощо); організаційно-управлінські (лібералізація візового режиму з розвине-

ними країнами світу, проведення дієвої реформи судової влади, ефективна протидія корупції, уникнення функціональних конфліктів у діяльності органів виконавчої влади, насамперед стосовно поєднання контрольно-дозвільних та господарських функцій у сфері міграційних відносин тощо); ідеологічні (формування моральної позиції, орієнтованої на загальнолюдські цінності, формування антинігілістичної свідомості громадян і посилення їх правової мотивації шляхом виховання у громадян високих моральних цінностей, підвищення рівня правової свідомості населення, вироблення стійкої психологічної установки щодо правомірного способу життя, створення атмосфери суспільної нетерпимості до протиправних форм поведінки та громадського осуду осіб, які вчинили діяння, пов'язані з нелегальною міграцією); соціально-психологічні, (формування в державі, окремих регіонах і місцевостях атмосфери громадського спокою, впевненості у власній безпеці, так і готовності до взаємодопомоги, взаємопідтримки у тяжких життєвих ситуаціях, довіри до правоохоронних органів тощо); медичні та психолого-педагогічні, (профілактика поширення хвороб, які становлять собою небезпеку для оточуючих; лікування та ресоціалізацію таких осіб; запобігання поширенню форм поведінки, пов'язаних із соціальною дезадаптацією та відтворенням злочинності, – проституції, алкоголізму, наркоманії, безпритульності і безнадглядності, побутових конфліктів, соціальна, психолого-педагогічна, медична допомога носіям такого виду поведінки); соціально-культурні (введення до загальноосвітніх та просвітницьких програм спеціальних навчальних курсів, проведення конференцій, круглих столів, симпозіумів, диспутів, ток-шоу та інших форм поширення знань про міграцію, нелегальну міграцію, її соціальну ціну, способи та засоби запобігання, розповсюдження в громадських місцях, громадському транспорті, навчальних закладах, спортивних секціях, підприємствах, установах, організаціях інформаційно-просвітницьких матеріалів щодо нелегальній міграції); технічні (усунення обставин, які сприяють виробничому травматизмові, аваріям на транспорті, надання транспортних послуг тощо).

Підсумовуючи вищевикладене, слід зазначити, що особливу увагу варто приділяти детермінантам, що сприяють незаконній міграції, прогнозуванню міграційних процесів, зв'язку незаконної міграції зі злочинними видами бізнесу – торгівлею наркотиками, зброєю, людьми, контрабанді, проституції, крадіжкам і вивезенні автотранспорту тощо.

1. Севрук В. Г. Основні заходи протидії нелегальній міграції осіб циганської національності / В. Г. Севрук // Електронне наукове фахове видання. Часопис Академії адвокатури України (№ 18 1'2013). [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://archive.nbuv.gov.ua/e-journals/Chaau/2013-1/13svgocn.pdf>.

2. Павленко С.О. Причини та умови службових злочинів у сфері охорони довкілля / С.О. Павленко // Кримінологічна теорія і практика: досвід, проблеми сьогодення та шляхи їх вирішення [Текст] : тези доп. наук.-практ.конф. (Київ, 26 берез. 2015 року) / [ред. кол. В.В. Черней, О.М. Джуза, В.В. Василевич та ін.]. – К. : Нац. акад. внутр. справ, 2015. – с.235-238.

Бондаренко О.Г.,
аспірант Інституту права ім. князя
Володимира Великого Міжрегіональної ака-
демії управління персоналом

ПОНЯТТЯ І СУТНІСТЬ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ ТІЛЕСНИХ УШКОДЖЕНЬ, ЩО СПРИЧИНИЛИ СМЕРТЬ ПОТЕРПІЛОГО

На сучасному етапі реалізації основних конституційних положень щодо захисту людини, її життя та здоров'я, честі і гідності, недоторканності й безпеки, що є найвищою соціальною цінністю, виникає велика кількість різноманітних проблем, однією з яких є захист людини від злочинних посягань на неї. Заподіяння тілесних ушкоджень є тяжким злочином проти особи. З часом удосконалюється злочинний механізм заподіяння тілесних ушкоджень, виявляються їх нові види та професійна спрямованість. Своєрідність злочинів даної категорії, її динамізм потребують адекватних засобів стратегічного й тактичного порядку боротьби з цим явищем, розробки відповідних наукових рекомендацій ефективної діяльності правоохоронних органів у боротьбі зі злочинами проти особи.

У 2003-2013 рр. у середньому 28,8% усіх випадків заподіяння умисних тяжких тілесних ушкоджень спричинили смерть потерпілого. Спостерігалася тенденція переважного зменшення чисельності таких діянь. Їх кількість скоротилась з 1919 у 2003 р. до 763 у 2015 р., 695 у 2016 р. та 604 у 2017 р., тобто у 3 рази. Частка таких діянь серед всіх випадків спричинення умисного тяжкого тілесного ушкодження у 2002-2008 рр. коливалась в межах від 30,5% до 33,7%, потім скоротилась до 23,6% у 2012 р., а у 2017 р. складала 21,2% [1; 2].

Необхідно підкреслити, що у 2013-2017 рр. темпи скорочення таких посягань були помітно більшими, ніж темпи скорочення умисних вбивств. Це може свідчити про переорієнтацію слідчих органів на кваліфікацію все більшої кількості випадків спричинення умисних тяжких тілесних ушкоджень, що спричинили смерть потерпілого, саме як умисних вбивств. Серед показників, що характеризують розподіл умисних тяжких тілесних ушкоджень, провадження за якими були направлені до суду, за криміналістично значимими ознаками осіб, що їх вчинили, значними є частки діянь, вчинених особами у стані алкогольного сп'яніння та рецидивістами. Відсоток посягань, вчинених у стані алкогольного сп'яніння протягом розглядуваних років постійно зростав. Якщо у 2002 р. він становив 35,1 %, то у 2010-2013 рр. перевищував 50%, а у 2017 р. складав 62,2 %, що у 4,7 рази перевищувало відповідний показник по всіх злочинах, провадження щодо яких були направлені до суду. Частка злочинів цього виду, вчинених особами, які раніше вчиняли

злочини, зросла з 14,6% у 2002 р. до 41,7% у 2012 р., у 2013 р. складала 26,0%, а у 2017 р. – 34,2 %. Це дещо менше, ніж по всіх злочинах, але показник є значним. Частки таких посягань, вчинених неповнолітніми та за їх участю і групами осіб, були незначними [1; 2].

На сьогоднішній день ще не забезпечена достатня якість розслідування злочинів даної категорії. У процесі розслідування заподіяння тілесних ушкоджень недооцінюється складність розслідування, так як більшість цих злочинів вчиняються в стані очевидності. Така позиція призводить до зниження активності слідчих, неналежному виявленні та фіксації слідової інформації, допускаються слідчі помилки, а збір доказів набуває тенденційного, частіше обвинувального характеру. При проведенні слідчих дій не досліджуються якісно та в повному обсязі усі обставини кримінального провадження, що призводить до необґрунтованих рішень, у результаті чого можливе порушення загальних принципів законності та незаконне притягнення особи до кримінальної відповідальності [3; 4].

Проблеми методики розслідування заподіяння тілесних ушкоджень певним чином досліджувались у вітчизняній криміналістиці. Разом із тим сьогодні існує необхідність вивчення проблем розслідування заподіяння тяжких тілесних ушкоджень, що спричинили смерть потерпілого, запропонування практичним працівникам Національної поліції певних алгоритмів дій, розробки нових методик розслідування.

Тому до найбільш типових елементів криміналістичної характеристики тілесних ушкоджень необхідно віднести:

- 1) спосіб учинення злочину, в поєднанні зі способами готування і приховування заподіяння тілесних ушкоджень;
- 2) обстановку заподіяння тілесних ушкоджень – місце, час, умови та інші обставини, що є типовими для обстановки вчинення злочину цієї категорії;
- 3) знаряддя і засоби злочину;
- 4) слідова картина вчиненого злочину або типові матеріальні сліди злочину та механізм їх утворення;
- 5) особа потерпілого;
- 6) особа злочинця.

Аналізуючи інформаційний зміст елементів криміналістичної характеристики заподіяння тілесних ушкоджень, слід пам'ятати, що кожен із елементів може бути джерелом різноманітних видів інформації, що міститься в ньому. Саме тому слід комплексно підходити до вивчення та аналізу матеріальних елементів криміналістичної характеристики заподіяння тілесних ушкоджень і враховувати, що найбільш правильними є ті висновки, які отримані в результаті всебічного дослідження різноманітних сторін кожного з елементів. Це необхідно для встановлення максимально повної і правдивої інформації про кожен об'єкт дослідження – елемент криміналістичної характеристики, для подальшого його комплексного використання в теоре-

тичній та практичній діяльності під час розслідування кримінальних правопорушень.

1. Злочинність в Україні: фактори, тенденції, протидія (2002-2014 рр.): монографія / О. Г. Кулик, І. В. Наумова, А. А. Бова. Київ: ДНДІ МВС України, 2015. 364 с.
2. Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування. Генеральна прокуратура України. URL: <http://www.gp.gov.ua/ua/stat.html>.
3. Криміналістика: підручник / В.В. Пясковський, Ю.М. Чорноус, А.В. Іщенко, О.О. Алексєєв та ін. Київ: Центр навч. л-ри, 2015. 704 с.
4. Салтевський М.В. Криміналістика (у сучасному викладі): підручник. Київ: Кондор, 2005. 588 с.

Григорович П.О.

аспірант Інституту права ім. князя Володимира Великого
Міжрегіональної академії управління персоналом

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ ФІКТИВНИМ ПІДПРИЄМНИЦТВОМ

У Кримінальному кодексі України [1] встановлено відповідальність за фіктивне підприємництво, як за створення або придбання суб'єктів підприємницької діяльності (юридичних осіб) з метою прикриття незаконної діяльності або здійснення видів діяльності, щодо яких є заборона (ст. 205). Особливістю досліджуваного злочину є те, що фіктивне підприємництво не вчиняється у «чистому» вигляді. Його вчинення у більшості випадків є початковим етапом для вчинення інших злочинів у сфері господарської діяльності.

При цьому, фіктивне підприємство постає ідеальним інструментом для здійснення цілої низки суспільно небезпечних діянь, найбільш поширеними серед яких є різноманітні незаконні операції з фінансовими ресурсами; привласнення бюджетних коштів; нецільове використання або неповернення одержаних кредитів; ухилення від сплати податків, зборів та інших обов'язкових платежів; здійснення незаконних валютних операцій; приховування за кордоном валютної виручки; торгівля людьми, зброєю, наркотиками; різні види розкрадань; легалізація доходів, одержаних злочинним шляхом. Високорентабельним різновидом кримінального бізнесу, що здійснюється шляхом використання фіктивних підприємств, став незаконний переказ безготівкових грошових коштів у готівку та незаконна їх конвертація в іноземну валюту [2].

У сучасній Україні великий бізнес тісно пов'язаний із високим рівнем економічної та правової підтримки клієнтів. Цим критеріям відповідають так звані «фіктивні підприємства», діяльність яких нині сягає за межі суто операцій із конвертації грошових коштів із безготівкової форми в готівкову

або з національної валюти в іноземну. Комплекс «послуг», відповідаючи «вимогам часу», став набагато ширшим і різноманітнішим, набув ознак організованості й групових характеристик.

Реформування соціально-економічних відносин окрім значних позитивних перетворень призвело до численних зловживань у сфері господарської діяльності сучасної України. Легальні інструменти ринкової економіки почали широко використовуватись з метою протиправного збагачення окремих верств населення. У результаті функціонування розгалуженої мережі фіктивних суб'єктів підприємницької діяльності та їх високоорганізованих неформальних об'єднань – конвертаційних центрів щорічно зазнають багатомільйонних збитків держава, громадяни та юридичні особи. Фіктивне підприємство постає знаряддям вчинення цілої низки корисливих злочинів (ухилення від сплати податків, контрабанди, шахрайства з фінансовими ресурсами тощо).

У результаті злочинної діяльності «конвертаційних центрів» економічним інтересам України завдається значна шкода як у вигляді ненадходження податків, зборів, інших обов'язкових платежів, так і у вигляді прямого відтоку грошових ресурсів за кордон. Така злочинна діяльність супроводжується приховуванням валютної виручки на рахунках іноземних банків, що означає безперешкодне «відмивання» грошових коштів із можливістю подальшого, уже легального, інвестування їх в економіку інших країн, зокрема й України.

Згідно зі статистичними відомостями про злочини господарської діяльності Департаменту інформаційно-аналітичного забезпечення МВС України, з 2015 р. до 2017 р. правоохоронні органи України зареєстрували 1519 випадків фіктивного підприємництва, а також 159 конвертаційних центрів, зокрема у 2015 р. – 775 фіктивного підприємництва, 45 – конвертаційних центрів, 2016 р. – 513 фіктивного підприємництва, 100 – конвертаційних центрів, 2017 р. – 251 фіктивного підприємництва, 19 – конвертаційних центрів [3; 4].

Масштаби таких злочинних проявів постійно зростають. Контрагентами «конвертів» є тисячі підприємств із усіх регіонів України, а обіг багатьох із них сягають мільярдів гривень на рік. Достовірно оцінити загальні масштаби діяльності конвертаційних центрів загалом в Україні складно. Але якщо зважати на припущення, що в тіншовому обороті сьогодні перебуває ледь не половина вітчизняної економіки, то, відповідно, й обсяги операцій, необхідних для її обслуговування, мають відповідати цим потребам.

Слід також зазначити, що кримінальні правопорушення пов'язані з фіктивним підприємництвом, передусім спрямовані на мінімізацію податкового навантаження, яка може бути досягнута як законним, так і незаконним способом. Відтак, використання фіктивного підприємництва та «конвертаційних центрів» – це незаконний спосіб такої мінімізації.

Водночас у вітчизняному законодавстві донині не визначено таке поняття, як «фіктивне підприємство», що набуло значного поширення, але поки лише на рівні сленгу. «Фіктивне підприємство» – стала назва, однак доцільніше такі структури називати центрами незаконної податкової оптимізації

або діяльності з ухилення від сплати податків.

Проблема викриття й розслідування відмивання грошових коштів шляхом фіктивного підприємництва турбувала вчених та практиків протягом десятиліть. Однак нині своєчасне виявлення названих злочинів надзвичайно ускладнено внаслідок необхідності опрацювання значного обсягу даних про рух безготівкових коштів. Це призводить до того, що у випадках, коли фіктивні фірми виявляються, нерідко перераховані через них гроші вже перебувають за межами України і їх практично неможливо повернути, а їх керівники переходять від органів досудового розслідування.

1. Кримінальний кодекс України: Закон від 05 квіт. 2001 р. Верховна Рада України. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.

2. Білоус В. В. Проблеми методики розслідування фіктивного підприємництва : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза». Харків, 2004. 20 с.

3. Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування. Генеральна прокуратура України URL: <http://www.gp.gov.ua/ua/stat.html>.

4. Довідка про злочини, учинені в Україні за 2013–2017 рр.: службовий документ / Департамент аналітичної роботи та організації управління МВС України. Київ, 2017. 124 с.

Давидюк В.М.

докторант Харківського національного
університету внутрішніх справ

ЗНАЧЕННЯ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВИХ СИЛ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ В ПРОЦЕСІ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ

Сучасна кримінальна обстановка в Україні характеризується позитивною до зростання динамікою збільшення кількості тяжких та особливо тяжких злочинів. В той самий час, аналіз статистичних даних Генеральної прокуратури України свідчить, що по більшості із вчинених злочинів вказаної категорії залишаються не встановлені особи – злочинці [1]. Зазначене явно вказує на незадовільний стан діяльності органів та підрозділів Національної поліції України, направлений на протидію злочинності. Водночас, вивчаючи фахову юридичну літературу можна зустріти думку про те, що такий стан склався через низьку ефективність використання сил ОРД в процесі оперативно-розшукової протидії злочинності [2-3].

Логічно виникає питання щодо змісту процесу протидії злочинності та значення сил ОРД в цьому процесі.

Стосовно першої частини питання щодо наповнення змісту поняття «протидія злочинності», то перш за все слід відзначити, що відповідно до тлумачного словника української мови слово «протидія» означає дію, що

спрямована проти іншої дії, перешкоджає їй [4].

В той самий час, семантика слова «злочинність» означає:

- 1) властивість за значенням прикметника злочинний;
- 2) стан приналежності когось-небудь або чогось-небудь до злочинців або злочину;
- 3) злочинці як частина суспільства;
- 4) чисельна характеристика суспільства, кількість скоєних злочинів у перерахунку на певне число населення [5].

Водночас, О.М. Бандурка та О.М. Литвинов, які розглядають протидію злочинності у вигляді особливого інтегрованого, багаторівневого об'єкту соціального управління, який складає різноманітну за формами діяльність відповідних суб'єктів (державних, недержавних органів та установ, громадських формувань та окремих громадян), які взаємодіють у вигляді системи різнорідних заходів, спрямованих на пошук шляхів, засобів та інших можливостей ефективного впливу на злочинність з метою зниження інтенсивності процесів детермінації злочинності на усіх рівнях, нейтралізації дії її причин та умов для обмеження кількості злочинних проявів до соціально толерантного рівня, визначили наступні ознаки досліджуваного процесу:

1) діяльність державних органів, інститутів громадянського суспільства, організацій та фізичних осіб у межах їх повноважень, спрямована проти злочинних посягань;

2) метою протидії є мінімізація і (або) ліквідація наслідків злочинної діяльності;

3) може здійснюватися як за допомогою ранньої (профілактичної) запобіжної діяльності, спрямованої на виявлення і подальше усунення причин протиправної (злочинної) діяльності, так і за допомогою боротьби, спрямованої на виявлення, запобігання, припинення, розкриття та розслідування злочинів [6, с. 44-45].

В той самий час, Я.О. Морозова визначила, що під оперативно-розшуковою протидією підрозділами кримінальної поліції організованої злочинності загальнокримінальної спрямованості слід розуміти законодавчо визначену цілеспрямовану діяльність конкретних суб'єктів правоохоронної діяльності, направлену на здійснення комплексу заходів з одночасним використанням сил та засобів оперативно-розшукової діяльності з метою виявлення та попередження тяжких та особливо тяжких злочинів загально кримінальної спрямованості, що вчинюються організованою злочинністю, а також оперативно-розшукового забезпечення кримінального провадження по вказаній категорії злочинів [7].

Тобто наведене свідчить, що оперативно-розшукова протидія злочинності направлена на досягнення завдань ОРД. Водночас в Законі України «Про оперативно-розшукову діяльність» вказується, що виконання завдань ОРД досягається шляхом використання сил, засобів та заходів ОРД. Отже,

тепер слід визначити, які суб'єкти належать до сил ОРД.

Аналіз спеціальної літератури показав, що з цього приводу існують різні думки. Так, з точки зору Я. Ю. Кондратьєва, до сил ОРД належать:

- посадові особи підрозділів кримінальної поліції, які функціонують відповідно до оперативно-розшукового законодавства (ст. 5 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність»);
- начальники територіальних підрозділів, їх заступники з оперативної роботи, уповноважені на здійснення ОРД;
- керівники та оперативний склад оперативних підрозділів;
- начальники міських, районних управлінь і відділів та їх заступники, які є начальниками кримінальної поліції;
- працівники оперативних підрозділів кримінальної поліції, які мають відповідний допуск до ОРД;
- особи, які конфіденційно співпрацюють з оперативними підрозділами кримінальної поліції [8, с. 234].

В той самий час на думку російського вченого Ю.Б. Чупилкіна, сили ОРД – це штатні легальні і негласні співробітники органів, які здійснюють ОРД, а також працівники допоміжних підрозділів, конфіденти і позаштатні співробітники [9].

Враховуючи вказане можна дійти висновку, що сили оперативно-розшукової діяльності це не тільки законодавчо визначені суб'єкти ОРД, а й всі інші особи, які тим чи іншим способом задіяні до виконання завдань ОРД (гласні та негласні працівники., особи, що конфіденційно співпрацюють з поліцією, інші структурні органи та підрозділи поліції, що залучаються в процесі ОРД).

Акумулюючи наведене констатуємо, що значення оперативно-розшукових сил полягає у сприянні виконання завдань ОРД і поставлених у Законі України «Про оперативно-розшукову діяльність» перед оперативними підрозділами обов'язків, зокрема щодо встановлення осіб, які вчинили злочини, превенції та розслідування протиправних кримінально караних діянь.

1. Статистичні дані Генеральної прокуратури України [Електронний ресурс]. URL : <http://www.gp.gov.ua/ua/stat.html>

2. Антонов К. В. Державно-правове забезпечення економічної безпеки України від злочинних посягань: теоретичні і організаційно-тактичні засади діяльності підрозділів ДСБЕЗ : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра юрид. наук : спец. 21.07.04 К., 2006. 31 с.

3. Долженков О. Ф. Основи розвідки в середовищі та інфраструктурі злочинності : монографія. О., 2003. 198 с.

4. Новий тлумачний словник української мови: у 3 т. / укладачі: Василь Яременко, Оксана Сліпущко. К., 2007. Т.1. 928 с

5. Вікісловник «преступность» [Електронний ресурс]. URL :: <https://ru.wiktionary.org/wiki/%D0%BF%D1%80%D0%B5%D1%81%D1%82%D1%83%D0%BF%D0%BD%D0%BE%D1%81%D1%82%D1%8C>

6. Бандурка О.М. Протидія злочинності та профілактика злочинів : монографія.

Харків: ХНУВС, 2011. 308 с.

7. Морозова Я.О. Науково-практичні підходи до змісту поняття «оперативно-розшукова протидія підрозділами кримінальної поліції організованої злочинності загальнокримінальної спрямованості» : [Електронний ресурс]. URL: <http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/handle/123456789/2437>

8. Кондратьев Я. Ю. Теоретичні, правові та оперативно-тактичні засади запобігання злочинам оперативними підрозділами кримінальної міліції : монографія. К., 2004. 444 с.

9. Чупилкин Ю.Б. Правоохранительные органы Российской Федерации [Електронний ресурс]. URL : https://studref.com/415438/pravo/pravoohranitelnye_organy_rossiyskoy_federatsii

Дараган В.В.

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри оперативно-розшукової
діяльності та спеціальної техніки ФПФПКП
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ЩОДО НЕОБХІДНОСТІ ПРИЙНЯТТЯ КОНЦЕПЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ ЩОДО ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИНАМ У СФЕРІ ДЕРЖАВНИХ ЗАКУПІВЕЛЬ

Сфера державних закупівель є функціонально орієнтованим елементом національної безпеки, вбудованим у механізм бюджетного сектора економіки, ресурсно-економічного та фінансового забезпечення галузей державного управління. Протидія злочинам та правопорушенням під час здійснення державних закупівель набула не лише економічного, а й соціально-політичного загальнодержавного характеру. Таке становище призводить до ослаблення соціально-правового контролю за ситуацією в країні, зрощення виконавчої і законодавчої влади з кримінальними структурами, проникнення їх у сферу управління тощо.

Нинішній стан криміногенної ситуації у сфері державних закупівель свідчить про необхідність удосконалення заходів, спрямованих на нейтралізацію дії чинників, які зумовлюють злочинність у цій сфері.

В Україні діють норми, спрямовані на протидію корупції у сфері державних закупівель. Однак, заходи передбачені у зазначених нормах, не завжди призводять до позитивних результатів.

На сьогодні регіональні програми, спрямовані на профілактику, попередження та протидію корупції не в повній мірі відповідають Антикорупційній стратегії України і в більшості своїй не включають в себе заходи, спрямовані на попередження корупції у сфері державних закупівель, що, в свою чергу, негативно позначається на стані криміногенної обстановки у сфері

державних закупівель.

У результаті широкомасштабних розкрадань бюджетних коштів, учинюваних, зокрема, шляхом надання переваг у нечесній конкурентній боротьбі пов'язаним з корумпованими чиновниками підприємцям, відбувається зміщення цілей політики від загальнонаціонального розвитку до забезпечення панування олігархічних угруповань. Резонансність злочинності й участь у ній високопоставлених чиновників негативно впливають на престиж країни на міжнародній арені, гальмують цивілізаційне входження її до світового співтовариства.

На сьогодні в Україні триває процес реформування органів внутрішніх справ та правоохоронної системи в цілому. Після початку реформування ОВС минуло не так багато часу, але уже сьогодні вбачається значна кількість прорахунків у структурно-функціональній побудові окремих підрозділів Національної поліції. Структурно-функціональна побудова територіальних підрозділів захисту економіки Національної поліції України не здатна забезпечити діяльність щодо протидії злочинам у сфері державних закупівель на належному рівні, потребуючи якісних змін в її побудові.

В свою чергу структура органів досудового розслідування не має поділу за сферами економіки. Спеціалізація слідчих притаманна лише структурі слідчих управлінь при ГУНП в областях. На сьогодні в територіальних відділах (відділеннях) Національної поліції відсутні слідчі, які спеціалізуються на розслідуванні таких злочинів. Крім того, у цих підрозділах залишається досить великим відсоток некомплекту (близько 16 %). Погіршує ситуацію значне збільшення навантаження на слідчих з моменту прийняття КПК України в 2012 році (в деяких регіонах таке навантаження доходить до 500 кримінальних проваджень на слідчого).

Вказана ситуація зумовлює визначення стратегічних напрямів діяльності правоохоронних органів, пошуку нових підходів щодо протидії злочинам у сфері державних закупівель, які б відповідали сучасним реаліям та враховували тенденції розвитку суспільства і держави.

Як показує практика, зусиль одних тільки правоохоронних органів у боротьбі зі злочинами у сфері державних закупівель недостатньо. Максимальне зниження цього негативного прояву можливе лише завдяки об'єднанню зусиль правоохоронних органів, органів місцевого самоврядування та громадських організацій, а також відповідного нормативно-правового забезпечення зазначеної сфери.

У зв'язку з чим виникає необхідність визначення напрямів та механізмів реалізації державної політики щодо протидії злочинам у сфері державних закупівель шляхом формування нових та вдосконалення існуючих норм оперативно-розшукового, кримінального та кримінально-процесуального законодавства і практики їх застосування, а також розроблення та виконання організаційних заходів, спрямованих на запобігання злочинам у сфері державних закупівель.

Основою для визначення напрямів та механізмів реалізації державної політики щодо протидії злочинам у сфері державних закупівель повинна стати «Концепція державної політики щодо протидії злочинам у сфері державних закупівель».

Напрямами реалізації запропонованої Концепції пропонується визначити:

- виявлення та аналіз злочинів у сфері державних закупівель, з'ясування причин та умов, що сприяють їх вчиненню в Україні;
- удосконалення правових механізмів та організаційних засад протидії злочинам у сфері державних закупівель;
- визначення шляхів і способів захисту прав та свобод людини і громадянина, інтересів юридичних осіб від злочинних дій у сфері державних закупівель;
- удосконалення існуючих та розроблення нових методів протидії злочинам у сфері державних закупівель;
- продовження міжнародного співробітництва вітчизняних правоохоронних органів із відповідними органами іноземних держав;
- продовження роботи з удосконалення національного законодавства у сфері державних (публічних) закупівель;
- забезпечення систематичної підготовки фахівців, залучених до реалізації державної політики щодо протидії злочинам у сфері державних закупівель;
- продовження реформування правоохоронної системи України.

В цілому, реалізація запропонованої Концепції сприятиме зменшенню проявів злочинності у сфері державних закупівель, зміцненню соціальної, економічної та політичної стабільності у державі, зростанню довіри інститутів громадянського суспільства до органів державної влади, підвищенню рівня захищеності громадян від злочинних посягань, розширенню та поглибленню діалогу між суспільством і владою, зміцненню позитивного іміджу України у світі та її інвестиційної привабливості.

Денисенко М.М.

здобувач СК-1 ННІ КРД НА СБ України

СУЧАСНИЙ СТАН НАУКОВОЇ РОЗРОБЛЕНОСТІ ПИТАННЯ ВИКОРИСТАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Незважаючи на відносно невеликий час існування інституту негласних слідчих (розшукових) дій, проблемам їхнього провадження та використання їх результатів у кримінальному судочинстві присвячена значна кількість нау-

кових досліджень. Це пояснюється, насамперед, важливістю цього інституту як джерела доказової інформації.

Оглядаючи науковий доробок вітчизняних та іноземних фахівців щодо вказаної проблематики, можна згрупувати дослідження у наступні тематичні напрями: 1) дослідження, які в загальному вигляді присвячені концептуальним засадам інституту негласних слідчих (розшукових) дій та оперативно-розшукових заходів; 2) дослідження, присвячені вивченню організаційно-тактичних та правових засад проведення окремих видів НСРД, а також проблемам використання їх результатів у кримінальному провадженні; 3) дослідження, присвячені безпосередньо проблематиці використання негласних слідчих (розшукових) дій в кримінальному провадженні.

Так, першу групу досліджень формують наукові праці, в яких розглядаються окремі питання реформування та удосконалення інститутів оперативно-розшукових заходів та негласних слідчих (розшукових) дій. Зокрема, до вказаної групи відносять такі науковці як: К.В.Антонов, Л.І.Аркуша, О.М.Бандурка, В.Д.Берназ, Є.М.Блажівський, В.І.Василинчук, В.О.Глушков, В.Ю.Голубовський, В.Г.Гончаренко, В.В.Городовенко, Д.В.Гребельський, С.О.Гриненко, Ю.М.Грошевий, С.М.Гусаров, Е.О.Дідоренко, О.Ф.Долженков, С.І.Захарцев, В.С.Зеленецький, А.М.Кислий, С.В.Ківалов, І.П.Козаченко, О.І.Козаченко, І.М.Козьяков, В.А.Колесник, В.П.Корж, С.С.Кудінов, Є.Д.Лук'янчиков, В.Т.Маляренко, П.П.Михайленко, М.М.Михеєнко, Д.Й.Никифорчук, В.В.Ніколюк, В.Т.Нор, Д.П.Письменний, М.А.Погорецький, І.В.Сервецький, Г.К.Синілов, Є.Д.Скулиш, С.М.Стахівський, В.Є.Тарасенко, О.Ю.Татаров, В.М.Тертишник, В.Г.Уваров, Л.Д.Удалова, В.Ю.Шепітько, Р.М.Шехавцов, В.П.Шибіко, М.О.Шилін, М.Є.Шумило, О.Ю.Шумилов, О.М.Юрченко, О.О.Юхно та інші.

До головних здобутків праць поімованих вчених, перш за все, слід віднести визначення концептуальних засад як інституту оперативно-розшукових заходів так і негласних слідчих (розшукових) дій зокрема в контексті визначення дефініцій основних понять, окреслення організаційно-правових та тактичних засад такої діяльності. Водночас, аналізуючи наукові праці вказаної групи можна дійти висновку, що досліджувана нами проблематика розглядалась в більшості випадків в узагальненому вигляді без визначення особливостей притаманних кожному окремому різновиду НСРД. Так, наприклад, у своєму дослідженні С.Р.Тагієв у численних наукових роботах досліджує теоретичні та практичні проблеми проведення негласних слідчих (розшукових) дій, їх роль у правозастосовній діяльності, наявність специфічних правових та соціальних відносин, що виникають при їх провадженні. Також автор досліджує правові засади та порядок використання результатів НСРД, пропонує періодизацію розвитку системи правового регулювання негласної слідчої (розшукової) діяльності [1].

Другу групу становлять дослідження, присвячені вивченню організаційно-тактичних та правових засад проведення окремих видів НСРД, а також

окремим проблемам використання їх результатів в кримінальному провадженні. Зокрема свої наукові роботи окресленій проблематиці присвятили такі фахівці-юристи як О.С.Войтюк, В.В.Грищаченко, А.М.Кислий, В.М.Круглий, Г.В.Мазулін, О.В.Меживой, К.М.Ольшевський, М.А.Погорецький, Е.В.Рижков, М.М.Руденко, В.Є.Тарасенко, Р.Ф.Черниш, О.Н.Ярмиш та інші фахівці. Наприклад, А.М. Кислий вивчав проблематику конфіденційного співробітництва та використання отриманих результатів в кримінальному провадженні [2]. Однак, детально аналізуючи наукові праці вказаної групи можна дійти висновку, що досліджувана нами проблематика досліджувалась лише дотично при вивченні загальних засад окремих видів НСРД.

В свою чергу, до третьої групи входять дослідження, що присвячені безпосередньо проблематиці використання негласних слідчих (розшукових) дій в кримінальному провадженні. Зокрема, проблемам реалізації матеріалів ОРД та НСРД у кримінальному процесі присвячували свої роботи такі вчені процесуалісти, як Д.І.Бедняков, А.Ф.Волобуєв, В.І.Галаган, В.Г.Гончаренко, М.О.Громов, Ю.М.Грошевий, Е.О.Дідоренко, Є.А.Доля, В.І.Зажицький, В.С.Зеленецький, А.М.Кислий, І.П.Козаченко, М.І.Костін, М.Й.Курочка, В.К.Лисиченко, Е.Д.Лук'янчиков, В.П.Мікулін, М.А.Погорецький, М.П.Поляков, Б.Г.Розовський, С.М.Смоков, С.А.Шейфер, М.Є.Шумило, О.Ю.Шумилов та інші. Водночас велика кількість дискусійних питань залишилась не вирішеною, не зважаючи на те, що нормативне врегулювання та чітке визначення процедури негласного отримання інформації про злочин, а також її використання є надзвичайно важливими, оскільки його проведення майже завжди пов'язане з втручанням в особисте життя людини, обмеженням її конституційних прав на таємницю спілкування, недоторканість житла тощо. Як приклад дискусійного питання можна навести існуючу дискусію щодо визначення дефініції «результати НСРД». Так, М.В.Багрій та В.В.Луцик під результатами негласних слідчих (розшукових) дій пропонують розуміти відомості, одержані суб'єктами, уповноваженими на проведення негласних слідчих (розшукових) дій, та зафіксовані у процесуально визначеній формі (протоколи, додатку до нього), а також предмети, речовини, документи, вилучені під час їх проведення, які можуть мати значення для встановлення обставин кримінального провадження або правильного та ефективного проведення розслідування. В той же час, Р.М.Шехавцов та С.С.Кудінов розуміють поняття використання результатів негласних слідчих (розшукових) дій як діяльність уповноважених суб'єктів (прокурора, слідчого, слідчого судді) по залученню до процесу досудового розслідування відомостей (предметів, документів), отриманих під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій, з метою вирішення завдань кримінального провадження [3].

Тобто, аналізуючи наведене, можна дійти висновку, що хоча різні питання стосовно інституту негласних слідчих (розшукових) дій перебувають на протязі тривалого проміжку часу в полі зору вчених-юристів, однак до тепе-

рішнього часу існують не тільки дискусійні, а й проблемні аспекти використання результатів проведення НСРД в кримінальному провадженні, що в окремих випадках зменшують ефективність проведення досудового розслідування взагалі.

1. Тагієв С.Р. Інститут негласних слідчих (розшукових) дій у кримінальному процесі України: теорія і практика. – Монограф. – Чернігів: "Десна Поліграф", 2015. – 512 с.

2. Кислий А.М. Проблеми формування концепції сприяння ОРД у протидії організованих злочинності // Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика): наук.-практ. журн. / Рада нац. безпеки і оборони України, Міжвідом. наук.-дослід. центр з проблем боротьби з організованою злочинністю. – 2011. – № 24. – С. 54-55.

3. Шехавцов Р.М. Класифікація негласних слідчих (розшукових) дій / Р.М.Шехавцов [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.corg-lguvd.lg.ua/d130202.html>.

Звірянський Г.В.

здобувач кафедри оперативно-розшукової діяльності та розкриття злочинів факультету № 2 Харківського національного університету внутрішніх справ

СУЧАСНІ РИСИ ОСІБ, ЯКІ ВЧИНЯЮТЬ КРАДІЖКИ ЧУЖОГО МАЙНА У МЕТРОПОЛІТЕНІ

Серед різних видів крадіжок, що вчиняються у метрополітені, домінує місце займають кишенькові крадіжки. Результати дослідження свідчать про те, що проблема боротьби з кишеньковими крадіжками на об'єктах метрополітену існує практично з моменту появи цього виду громадського пасажирського транспорту і створення його транспортної інфраструктури.

Проведене дослідження показало, що сучасні кишенькові злочинці, як правило вчиняють крадіжки у складі груп з двох-трьох осіб, які формуються через особисті знайомства або поручництво авторитетного злочинця, а також у залежності від способу вчинення крадіжки.

Необхідно зазначити, що серед злочинців цієї категорії найчастіше спостерігається рецидив вчинення злочинів через те, що вони, як правило, у більшості своїй є «професіоналами» та основними носіями злодійських ідей і традицій. Їхня злочинна поведінка виступає в якості певної норми з чітко обумовленою установкою на вузько обрану злочинну діяльність, що підкреслює кримінальне «забарвлення». Ця категорія злочинців практично не піддається профілактичному впливу і в рідкісних випадках відмовляється від свого злочинного промислу. Найчастіше – це люди середнього зросту та статури, зовнішність яких не має особливих прикмет. Частина кишенькових крадіїв виглядають респектабельно і позитивно. Як правило, це особи комунікабель-

ні, легко входять в довіру до оточуючих. Відмінною рисою кишенькових крадіїв може бути татуювання павука на павутині між великим і вказівним пальцем руки. Зустрічаються також татуювання у вигляді ченця з пером. Однак, зазвичай, такі татуювання розташовані на тілі там, де воно буде прикрите одягом.

Усі категорії «кишенькових» злочинців, місцем злочинної діяльності яких є метрополітен, у злочинному світі на професійному слензі прийнято називати «кротами».

Більшу частину кишенькових крадіжок в метрополітені вчиняють не професіонали, а так звані «верхушечники», тобто особи, що не мають конкретних професійних навичок «роботи по кишнях», а «працюють» сподіваючись на випадковість виникнення можливості вчинити крадіжку.

Професійною категорією осіб, які вчиняють злочини у метрополітені є «Дугові». Серед «Дугових» виділяється категорія «Ночників». Вони, як правило, у вагонах у вечірній і нічний час підходять до людини, яка дремає або спить, і роблять вид, що намагаються розбудити сплячого, перевірити, чи все з людиною гаразд, одночасно виймаючи у потерпілого речі.

Серед кишенькових крадіїв, які орудують у метрополітені існує також категорія за умовною назвою «Подсад». Злочинці, які працюють на «подсаді», знаходяться у час-пік на пероні, де у натовпі під час заходу у вагон вчиняють кишенькову крадіжку, але ж самі у вагон не заходять.

Останньою відомою категорією кишенькових крадіїв є категорія під умовною назвою «Риночні». Останні працюють у вестибюлях метрополітену, біля різних кіосків як у самому метрополітені, так і біля входів у метро з вулиці.

Як правило, між кишеньковими злочинцями існують домовленості щодо конкретних станцій, на яких вони мають право «працювати», а також, у силу вузької спеціалізації, конкретних місць у метрополітені.

До кримінальної спеціалізації кишенькових злочинців можна також віднести «Мойщиків» («Гонщиків» або «Маршрутників»), які розрізають сумки, викрадають, знімають з пасажирів золоті ланцюжки, годинники, смартфони під час надмірного скупчення людей у вагоні; «Щипачів», які вчиняють крадіжки за рахунок спритності пальців рук; «Ширмачів» – перекидають через руку куртку або плащ або тримають газету, журнал або квіти і під цією ширмою вчиняють крадіжку та ховають викрадені речі; «Отряхівальщиків» – злочинці, які забруднюють одяг потерпілих, а потім «струшують» разом із речами.

Окремою категорією у злочинній спеціалізації стоять «Гастролери» – особи, що навідуються у велике місто в спеціальні дні (під час великих свят, вихідних, масових спортивних і розважальних заходів тощо).

Взагалі, сьогодні в Україні відомо понад ста злочинних «спеціальностей» кишенькових крадіїв.

Таким чином, важливим фактором, що впливає на ефективність органі-

заці оперативно-розшукової протидії оперативно-пошуковими відділами (секторами) кишеньковим крадіжкам, які вчиняються у метрополітені, є вдосконалення теоретичних знань і практичних навичок щодо виявлення осіб, які вчиняють крадіжки чужого майна у метрополітені.

Ібрагімов Р.М.,
ад'юнкт кафедри оперативно-розшукової
діяльності Національної академії внутрішніх справ

ОКРЕМІ НАПРЯМИ ПРОТИДІЇ ОРГАНІЗОВАНИЙ ЗЛОЧИННОСТІ З КОРУМПОВАНИМИ ЗВ'ЯЗКАМИ

Корумповані зв'язки, які тісно налагоджені в органах законодавчої, виконавчої та судової влади, призводять до встановлення залежності їх від кримінальних структур, що забезпечує прийняття необхідних для цих структур рішень, які порушують чинне законодавство або суспільні норми [1, с. 75].

Корупція є вигідною справою як власне для корупціонера (спосіб його збагачення), так і для тих осіб та структур (передусім організовані злочинні угруповання), які задовольняють свій інтерес за допомогою корумпованої поведінки чиновника. При цьому для останніх можливе багатоцільове використання корупційних зв'язків: для одержання прибутку, для самозахисту від дії закону та інших форм соціального контролю, проникнення в легальні структури державної влади.

Організована злочинність та корупція є соціальними явищами, тому процес боротьби з ними повинен починатися через максимальне врегулювання суспільних відносин. Концептуальними засадами Стратегії боротьби з організованою злочинністю, що супроводжуються корупційними зв'язками, мають стати такі напрямки:

- створення високоєфективної законодавчої бази у сфері боротьби з організованою злочинністю, що супроводжується корупційними зв'язками ;
- посилення відповідальності за зазначенні протиправні діяння з тим, щоб відповідальність за них була дійсно невідворотною;
- виявлення організованих злочинних груп, викриття їх корупційних зав'язків, дослідження механізмів та обсягів їх злочинної та корупційної діяльності і притягнення до передбаченої законодавством відповідальності винних осіб;
- встановлення причин і умов виникнення і діяльності організованих злочинних груп на підставі аналізу кожної окремої групи та усунення цих причин та умов у майбутньому, забезпечуючи ефективність превентивної функції правоохоронних органів тощо.

При цьому, боротьба з організованою злочинністю, що супроводжується корупційними зв'язками, має бути системною, тобто такою, яка всесторонньо охоплює всі адміністративні. Кримінально-правові заходи боротьби, включаючи контрольні, превентивні, правоохоронні, ресурсозабезпечувальні, криміналістичні, тактичні тощо [2, с. 137].

Отже, в умовах розвитку організованих форм кримінальної корупції в органах державної влади потрібно підвищити ефективність роботи правоохоронних органів для досягнення вагомих результатів, що передбачає узагальнення теоретичних рекомендацій, передового досвіду щодо використання оптимальних прийомів, засобів і методів оперативних підрозділів у протидії організованій злочинності з корумпованими зв'язками [3, с. 309].

1. Павленко С.О. Шляхи удосконалення правового регулювання протидії особам, віднесеним до категорії «злочинці у законі» в Україні / С. О. Павленко // Науковий вісник Херсонського державного університету. – 2016. – Вип. 6. – Том. 3. – С. 73–79. – Серія «Юридичні науки».

2. Міщенко Т.М. Концептуальні засади стратегії боротьби з організованою злочинністю, що супроводжуються корупційними зв'язками в Україні /Т.М. Міщенко// Юридичний науковий електронний журнал. – 2016. – 4. – С. 136-139.

3. Павленко С.О. Тактика виявлення організованої злочинності з корумпованими зв'язками /С.О. Павленко // Реалізація державної антикорупційної політики в міжнародному вимірі [Текст] : матеріали II Міжнар. наук.- практ. конф. (Київ, 8 груд. 2017 р.) / [редкол.: В. В. Черней, С.Д. Гусарев, С. С. Чернявський та ін.]. – Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2017. – С 307-310.

Кириченко О.В.

доктор юридичних наук, доцент
завідувач кафедри
оперативно-розшукової діяльності
та спеціальної техніки
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ВІКТИМОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ ХАРАКТЕРИСТИКИ ЗЛОЧИНІВ ТЕРОРИСТИЧНОЇ СПРЯМОВАНOSTI

Прояви терористичного характеру завдають значної шкоди життю і здоров'ю громадян, нівелюють зусилля керівництва держави, спрямовані на модернізацію суспільства. Тероризм у найбільш широкому розумінні (терористична діяльність) – це суспільно небезпечні діяння, спрямовані на залякування населення з метою спонукання держави, міжнародної організації, фізичної або юридичної особи чи групи осіб до вчинення або відмови від вчинення якихось дій, а також будь-яке сприяння таким діянням [1, с. 353].

У рішенні Ради національної безпеки і оборони України від 25.05.2012 р. “Про заходи щодо посилення боротьби з тероризмом в Україні” зазначено, що останнім часом надзвичайно серйозною проблемою стає підвищення рівня терористичної загрози в Україні. Основними причинами тероризму є радикалізм, екстремізм, політизація проблематики міжнаціональних, етноконфесійних відносин, поширення громадянської нетерпимості та протистояння, насамперед у площині суспільно-політичних відносин, а також негативний вплив міжнародних терористичних і релігійно-екстремістських організацій [2]. Ця проблема залишилася й на сьогодні.

Серед осіб, які безпосередньо стикаються зі злочинами терористичної спрямованості, насамперед є їх жертви. І тому ігнорувати їх роль у механізмі злочинної поведінки було б помилково. Віктимологія розглядає жертв злочинів як елемент механізму злочинної поведінки, її роль у формуванні та запобіганні злочинної поведінки; як особистість з її характерологічними, соціальними і кримінологічними особливостями, які можуть сприяти мотивації злочинців [3, с. 773].

Під категорією “жертва” розуміють осіб, яким індивідуально чи колективно заподіяно шкоду, включаючи тілесні ушкодження або моральну шкоду, емоційні страждання, матеріальну шкоду, чи в результаті вчинення кримінально-караних діянь істотно порушені їх основні права [4].

Ю.А. Джанбаров, аналізуючи відносини злочинця і його жертви, виділяє три види відносин між ними:

1) випадкові, тобто відносини між злочинцем і жертвою, що виникають мимоволі й не залежать від волі та бажання жодного з учасників. При випадкових взаєминах поведінка жертви, як правило, грає нейтральну роль у генезисі злочину, а в діях правопорушника відсутній прямий намір на досягнення даного протиправного результату. У більшості випадків при цьому між злочинцем і жертвою в злочинній ситуації не прослідковується жодних стосунків або зв'язків, часто вони навіть не знайомі один з одним;

2) невизначені, тобто відносини між злочинцем і його жертвою, що складаються виключно за ініціативою правопорушника при пасивній ролі потерпілого в генезисі конкретного злочину. При невизначених стосунках потенційний злочинець, виходячи зі своєї антигромадської установки, як правило, обирає підходящу жертву;

3) зумовлені, тобто відносини між злочинцем і жертвою злочину, в основі яких лежать особисті якості, особливості поведінки та умов життя або інші обставини, пов'язані з особою потерпілого. При зумовлених стосунках злочинець не бачить необхідності обирати жертву, його агресивна реакція спрямована саме проти цієї особи. Ці відносини характеризуються відносною тривалістю існування, з моменту зародження злочинного задуму протиправного діяння до його реалізації, а також тим, що ґрунтуються зазвичай на більш-менш сталих зв'язках між злочинцем і жертвою злочину [5, с. 54].

Терористичні акти належать до найбільш небезпечних злочинів через

те, що вони тягнуть за собою масові жертви та спричиняють значні матеріальні збитки. Але, на жаль, на сьогодні відсутня офіційна статистика правоохоронних органів щодо жертв терористичних актів та заподіяної майнової шкоди, що не дає можливості суспільству об'єктивно оцінити масштаби цих злочинних проявів.

Крім того, тероризм робить життя оточуючих людей незахищеним, небезпечним, знижує їх трудову та іншу активність, призводить до обмеження їх соціальних контактів тощо. Вчинення цього злочину здатне спричинити й інші негативні наслідки, наприклад, масову паніку, психічні розлади в окремих громадян, передусім у тих осіб, яких раніше торкнулися терористичні акти. Як зазначили з цього приводу М.Г. Самойлов і Л.А. Перелигіна, «... паніка – одна з форм поведінки натовпу. Хоча вона може виявлятися й в окремих людей. Виникнення паніки, як правило, пов'язане з проявом масового страху, станом переляку, жаху перед реальною або уявною загрозою, причому ступінь прояву цих станів наростає внаслідок взаємного зараження ними. При так званій глибинній паніці спостерігається відключення свідомості, настає афект, що супроводжується повною несамовитістю стану. У такому стані людина цілком втрачає контроль над своєю поведінкою: вона може безтямно кидатися з боку у бік, бігти, іноді у бік небезпечної зони, робити хаотичні дії, виключаючи абсолютно їх логічність, раціональність і етичність» [6, с. 184]. Тому під час загрози вчинення терористичного акту одне з головних завдань працівників поліції, які прибули на місце події, полягає в тому, щоб не допустити паніки серед населення та здійснити своєчасну евакуацію осіб з небезпечного об'єкта.

Аналіз матеріалів судових рішень, справ кримінального провадження, а також публікацій ЗМІ дають підстави констатувати, що у більшості випадків аналізовані злочини вчинюються щодо невизначеного кола осіб з метою впливу на прийняття рішень чи вчинення або невчинення дій органами державної влади чи органами місцевого самоврядування, службовими особами цих органів, об'єднаннями громадян, юридичними особами, або привернення уваги громадськості до певних політичних, релігійних чи інших поглядів терориста, тобто можна говорити про випадкові відносини між злочинцем і жертвою. Іншими словами, віктимологічна ситуація виникає раптово. Як правило, жертвами терористичних актів стають пересічні громадяни, волонтери, представники військоматів, ЗМІ, політичних і релігійних рухів тощо.

1. Ємельянов В.П. Понятійний апарат у сфері правової протидії тероризму: теоретичне та практичне значення // Форум права. 2001. № 1. С. 348–361.

2. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 25 травня 2012 року «Про заходи щодо посилення боротьби з тероризмом в Україні»: Указ Президента України від 08.06.2012 № 388/2012 р.

3. Лунеев В.В. Курс мировой и российской криминологии: учеб.: в 2-х т. Москва: Изд-во Юрайт, 2011. Т. 1: Общая часть. 1003 с.

4. Декларація основних принципів правосуддя для жертв злочинів та зловживання

владою, прийнята 29.11.1985 року Генеральною Асамблеєю ООН [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon.nau.ua>.

5. Джанбаров Ю.А. Криминологическая характеристика и профилкактика насильственных преступлений на виктимологической основе: дис. кандидата юрид. наук : 12.00.08 / Джанбаров Юсуп Александрович. Москва, 2005. 254 с.

6. Самойлов М.Г., Перелигіна Л.А. Психічні порушення, що виникають у постраждалих при надзвичайних ситуаціях, та дії міліції у цих умовах // Вісник Національного університету внутрішніх справ. Спецвипуск. Харків, 2002. С. 183–190.

Кирюха Д.Є.,

здобувач кафедри криміналістики та судової медицини
Національної академії внутрішніх справ

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ПРОВЕДЕННЯ СЛІДЧОГО ЕКСПЕРИМЕНТУ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ ЗЛОЧИНІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ ЗІ СТВОРЕННЯМ АБО УТРИМАННЯМ МІСЦЬ РОЗПУСТИ І ЗВІДНИЦТВОМ

Слідчий експеримент – це слідча (розшукова) дія, що проводиться слідчим або прокурором з метою перевірки і уточнення відомостей, які мають значення для встановлення обставин кримінального правопорушення, шляхом відтворення дій, обстановки, обставин певної події, проведення необхідних дослідів чи випробувань. На думку В.Ю. Шепітька, слідчий експеримент є окремою слідчою (розшуковою) дією, яка полягає у здійсненні дослідів з метою перевірки, чи могли відбутися за певних умов ті або інші події, та яким саме чином, а результати цих дослідів і є тими фактичними даними, що дозволяють дійти висновку про обставини, що мають значення для розкриття злочину [2, с. 326]. Слідчий експеримент проводиться відповідно до правил ст. 240 КПК України. За необхідності слідчий експеримент може проводитися за участю спеціаліста. Також до участі у даній процесуальній дії можуть бути залучені підозрюваний, потерпілий, свідок, захисник, представник сторони захисту. Під час проведення слідчого експерименту можуть проводитись вимірювання, фотографування, звуко- чи відеозапис, складатися плани і схеми, виготовлятися графічні зображення, відбитки та зліпки, які додаються до протоколу.

При розслідуванні злочинів, пов'язаних зі створенням або утриманням місць розпусти і звідництвом, мета слідчого експерименту полягає в тому, щоб в спеціально створених умовах перевірити та уточнити дані, чи дійсно мав місце факт звідництва за певних умов та обставин, наприклад, хто і як вчинив цей злочин, які засоби та методи застосовувалося при цьому, яка послідовність складових механізму злочину та утворення слідів. Метою цієї слідчої (розшукової) дії також може бути й отримання нових доказів або перевірка правильності висунутих під час розслідування версій.

Зазначені фактичні дані, що перевіряються під час слідчого експерименту, містяться у показаннях свідків, потерпілих, підозрюваних, висновках експертів, інших джерелах доказової інформації. Саме тому цій слідчій (розшуковій) дії повинен передувати допит.

У слідчій ситуації, що характеризується відсутністю певної інформації про головні обставини створення або утримання місць розпусти і звідництва та осіб, причетних до вчинення злочину, проведення слідчого експерименту спрямовано на досягнення досить суттєвої тактичної мети: отримання від свідка, підозрюваного правдивих показань шляхом проведення окремо або у поєднанні двох самостійних слідчих (розшукових) дій – перевірки показань на місці – з метою їх уточнення та доповнення, або експериментальної перевірки правдивості та точності показань (наприклад, чути, бачити, виконувати певні дії, тощо) [3, с. 27]. Досягнення цієї тактичної мети можливо у тому випадку, коли перебіг та результати слідчої (розшукової) дії однозначно й об'єктивно розкривають неспроможність висунутих зацікавленими особами власних версій щодо події, що відбулася, або її окремих складових. В умовах активної протидії розслідуванню, проведення слідчого експерименту може сприяти досягненню ще одної тактичної мети – зміні психологічної установки окремих учасників процесу до давання неправдивих показань.

Вивчення та узагальнення практики розслідування створення або утримання місць розпусти і звідництва показує, що слідчий експеримент проводився за участю свідка, підозрюваного переважно в двох ситуаціях: а) коли без участі цих осіб неможливо провести реконструкцію обстановки події, що перевіряється, місця вчинення злочину або моделювання його окремих деталей, що відомі лише безпосереднім учасникам події; б) коли участь вищезазначених осіб мала місце з розумінням тактичного характеру, а його доказове значення було забезпечено лише шляхом точного визначення мети, оптимального планування, інших підготовчих дій, проведення і подальшої оцінки отриманих результатів.

Важливою складовою проведення слідчого експерименту є забезпечення умов його проведення, аналогічних тим умовам, за яких відбулася подія, що перевіряється: час доби, місце, освітлення, загальна обстановка, тощо. Водночас деякі обставини й окремі питання щодо механізму вчинення цього злочину взагалі не припускаються для їх перевірки шляхом слідчого експерименту, оскільки, згідно з вимогами ст. 240 КПК України, принижують гідність осіб, які беруть у них участь, і є небезпечними для їх здоров'я.

Виходячи з механізму вчинення злочину, найбільш типовими при розслідуванні злочинів, передбачених ст. 302 КК України, є слідчі експерименти для встановлення можливості сприйняття (зорових, слухових), проведення яких-небудь дій, тощо, а саме: перевірка можливості сприйняття яких-небудь подій, здійснення визначених дій, настання яких-небудь фактів, виявлення послідовності події, механізму утворення слідів. Наприклад, потрібне встановлення експериментальним шляхом наступних можливостей: почути мову

через суміжну стіну; розібрати фрази і тон, з якими вони були вимовлені в гучному залі; розглянути зовнішність людини в погано освітленому під'їзді, на вулиці; побачити номерні знаки машини, що знаходиться під вікнами квартири, тощо.

Учасником експерименту, спрямованого на встановлення можливості бачити або чути при визначених умовах, повинна бути тільки особа, чії показання перевіряються, оскільки чутливість слухових, зорових та інших форм сприйняття і спостереження досить різна і суцільно суб'єктивна. Вона залежить від фізичних, фізіологічних та інших якостей особи, у низці випадків навіть від її спеціальності або професійних навичок та вмій. Наприклад, те, що може розрізнити з досить великої відстані, пілот або професійний шофер, які зору яких загострена відповідними навичками, може не розглянути звичайна людина; професійний музикант або акустик можуть розрізнити звуки, що не сприймаються іншими, тощо [1, с. 188]. У зв'язку з цим участь в слідчому експерименті статиста як особи, показання якої перевіряються, не припустима.

Безпосередньо дослідницький етап слідчої (розшукової) дії передбачає проведення серії дослідних дій в умовах, що змінюються. Наприклад, для встановлення можливості бачити автомашину (її номерний знак, кількість людей, що сидять у ній), таку, що знаходилася у дворі будинку, де функціонувало кубло розпусти, особі, яка впізнає та знаходиться у тому місці, звідки вона спостерігала (на балконі квартири, з вікна, у під'їзді, тощо), демонструються по черзі різні автомашини. Розглянувши кожну, особа, що впізнає називає слідчому її марку, колір, номер, кількість осіб, що знаходяться в ній. Таким чином, аналіз слідчого експерименту показує, що зазначена процесуальна дія за своїм призначенням слугує вирішенню питань, пов'язаних з деталізацією та перевіркою показань, за змістом на більш якісному рівні сприяє отриманню важливих нових доказів та забезпечує встановлення об'єктивної істини при розслідуванні злочинів, пов'язаних зі створенням або утриманням місць розпусти і звідництвом.

1. Баев О.Я. Тактика следственных действий : учеб. пособ. / О. Я. Баев. – Воронеж : Изд-во Воронеж. ун-та, 1992. – 208 с.

2. Криміналістика. Криміналістична тактика і методика розслідування злочинів : підручник для студ. юрид. вузів і фак. / за ред. проф. В. Ю. Шепітька. – Х. : Право, 1998. – 376 с.

3. Тихенко С.И. О связи методики расследования отдельных видов преступлений с уголовным правом // Вопросы советской криминалистики. Алма-Ата, 1959. С. 27–38.

Кисельов А.О.

кандидат юридичних наук, старший викладач
кафедри оперативно-розшукової діяльності
та спеціальної техніки ФПФПКП
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ОСОБЛИВОСТІ ВИЯВЛЕННЯ ПРАЦІВНИКАМИ ПІДРОЗДІЛІВ КАРНОГО РОЗШУКУ КРАДІЖОК З КВАРТИР ТА ПРИВАТНИХ БУДИНКІВ (за матеріалами УКР ГУНП в дніпропетровській області)

У поточному 2018 році питома вага розкритих крадіжок на території Дніпропетровської області коливається в межах близько 20-25 %. Більшість крадіжок зареєстровано на території великих промислових міст області, а саме: на вулицях, в публічних місцях, з приватних будинків, з квартир та з гаражів. Переважна більшість крадіжок вчинюється у період з 08.00 до 18.00 та з 24.00 до 08.00 години.

Щодо крадіжок з квартир та приватних будинків, то загальна ситуація свідчить про те, що даним видом злочину найбільш уражені, як в цілому так і окремо, визначені райони великих промислових міст області.

Основними способами проникнення до квартир та приватних будинків є: підбір ключа; злам замків входних дверей або вибивання; проникнення через вікно або балкон шляхом пошкодження; вільним шляхом.

Найбільшим попитом серед предметів посягання користуються: комп'ютерна техніка; електричний інструмент; ювелірні прикраси; гроші; побутова техніка.

Метою доповіді є визначення особливостей виявлення працівниками підрозділів карного розшуку крадіжок з квартир та приватних будинків.

Під виявленням злочинів слід розуміти комплекс заходів аналітичного і оперативно-розшукового характеру зі збору і перевірки даних (відомостей, інформації) щодо діяльності осіб, які готують або вчиняють крадіжки. Аналітична робота, в першу чергу, повинна бути направлена на збір, накопичення і аналіз інформації про криміногенну обстановку (статистична та інша інформація органів та підрозділів Національної поліції) у сфері вчинення вказаних злочинів. Вивчення криміногенної обстановки надасть змогу працівникам карного розшуку отримати інформацію не тільки в загальному вигляді, але і конкретно щодо осіб, що вчиняють крадіжки (соціальний статус вказаних осіб, чи раніше засуджувалися за вчинення вказаних злочинів або притягалися до кримінальної відповідальності, причини і умови вчинення вказаних злочинів).

Знання особливостей вчинення зазначених злочинів допоможе в ефективному виявленні осіб, які їх вчиняють.

З метою своєчасного виявлення крадіжок працівникам підрозділів карного розшуку необхідно постійно здійснювати аналіз та вивчення криміногенної ситуації на території обслуговування, а також вживати вичерпних заходів, спрямованих на упередження та викриття вказаних вище злочинів.

Працівникам карного розшуку необхідно укріпити оперативні позиції, сформувати оперативну мережу згідно аналізу криміногенної ситуації, притягувати до співробітництва підсобний апарат там де необхідно, що забезпечить належну поінформованість оперативних працівників. Слід приділяти особливу увагу особам, що раніше вчинювали вказані злочини, відбули покарання і на теперішній час звільнені з місць позбавлення волі та можуть продовжувати впливати на криміногенну ситуацію на території обслуговування.

Необхідними для працівника карного розшуку є знання, отримані в ході аналізу оперативної обстановки, що склалася на території обслуговування, та перекриття джерелами оперативної інформації найбільш криміногенних місць збування викраденого майна (речові, продуктові та стихійні ринки, вокзали, території, прилеглі до вокзалів, ломбарди, різноманітні скупки, точки продажу мобільних телефонів, які раніше використовувалися). Іншим джерелом отримання інформації можуть бути:

- особи, які мають необхідну інформацію (працівники ломбардів, продавці товарів тощо);
- особи, причетні до вчинення злочинної діяльності;
- особи, яким за родом діяльності стала відома така інформація;
- особи, які здійснюють незаконну діяльність (наприклад, «мінйяли», несанкціоновані торговці напоями та іншими товарами);
- особи з числа обслуговуючого персоналу ресторанів, барів, кафе, які розташовані на залізничних станціях, вокзалах, та в інших місцях можливого перебування злочинців, а також носії ручної поклажі;
- особи, які ведуть антигромадський спосіб життя (наприклад повії, особи без постійного місця мешкання, які перебувають на вокзалах та прилеглих територіях).

Особливо важливим в отриманні оперативної інформації щодо вказаної діяльності в ході проведення ВКР є налагодження зв'язків з оперативними частинами ізоляторів тимчасового тримання та слідчих ізоляторів.

Засобом отримання інформації про осіб, які вчиняють крадіжки, є наведення довідок. У даному випадку інтерес представляє інформація щодо біографічних даних, освіти, місця мешкання, вчинення в минулому злочинів чи правопорушень, родинних зв'язків тощо.

Отримання інформації, що має значення для оперативного працівника, може бути здійснено шляхом направлення офіційного чи неофіційного запиту фізичній чи юридичній особі або шляхом безпосереднього ознайомлення з відповідними документами тощо. Джерелом довідок можуть бути оперативні, криміналістичні чи інші бази даних (обліки, картотеки), інформаційно-пошукові системи та ін. Інформацію можна отримати шляхом вивчення облі-

кових карток на осіб, які раніше вчиняли дані злочини. Важливим є постійне оперативне супроводження таких осіб. Допомогою в отриманні інформації слугуватиме вивчення журналів єдиного обліку, кримінальних проваджень інших підрозділів Національної поліції, а також адміністративних протоколів.

На базі отриманих даних розробляються агентурно-оперативні заходи та заходи оперативного (ініціативного) пошуку, які повинні включати особливості діяльності органів Національної поліції та безпосередньо підрозділів карного розшуку.

Особливо важливою є взаємодія оперативного працівника карного розшуку з іншими підрозділами органів Національної поліції, а також судів і прокуратури, які безпосередньо можуть отримати інформацію в ході розкриття злочинів та розслідування й розгляду кримінальних проваджень.

Також можливе безпосереднє виявлення оперативним працівником осіб, які вчиняють вказані злочини, у ході розкриття інших злочинів корисливої спрямованості. Може бути, що особами, які знаходяться під вартою або перебувають під слідством у інших провадженнях, було вчинено один із зазначених вище злочинів. У такому випадку можна отримати оперативну інформацію від працівників оперативних частин ІТТ та СІЗО.

Безпосереднє виявлення оперативним працівником осіб, які вчиняють дані злочини, може здійснюватися також шляхом ведення спостереження, виявлення злочинців за малопомітними ознаками і прикметами.

Важливим способом виявлення злочинців є оцінка місця, ситуації й оточуючих людей. Спостереження за поведінкою й зовнішнім виглядом деяких осіб з урахуванням певних ознак може свідчити не тільки про те, що вони були засуджені й відбули покарання в місцях позбавлення волі, але й про те, що вони можуть бути налаштовані на вчинення нових злочинів. До таких особливостей можна віднести:

1. Оцінку мови (присутність або відсутність елементів кримінального жаргону, спрямованість і зміст мовної діяльності).

2. Вивчення оцінки зовнішнього вигляду (одяг, наявність або відсутність характерних татуювань відповідно до злочинної ієрархії).

3. Оцінка динаміки спілкування й оточення особи, а також особистої поведінки особи (специфіка спілкування (використання жаргону), вживання кличок, поза, жести, манера поведінки).

Отже, враховуючи особливості вчинення крадіжок з квартир та приватних будинків, та з метою їх виявлення працівникам карного розшуку необхідно:

- залучати кваліфікований підсобний апарат з числа раніше засуджених за майнові злочини, учасників організованих груп;

- залучати джерела оперативної інформації з числа осіб, які мають зв'язки серед криміногенного елементу, а також обслуговуючого персоналу ресторанів, барів, кафе, які розташовані на залізничних станціях та вокзалах, та інших місць можливого перебування злочинців;

- проводити активну пошукову роботу в момент отримання повідомлення про вчинення злочинів, зокрема при виході на місце події СОГ з метою розкриття злочинів «по гарячих слідах»;
- проводити оперативно-пошукові заходи у місцях можливого збуту викраденого майна;
- здійснювати кваліфіковану оперативну розробку осіб, які обґрунтовано підозрюються у готуванні вказаних злочинів;
- обов'язково проводити розробки в СІЗО й ІТТ осіб, які притягуються до кримінальної відповідальності за вчинення даних злочинів;
- використовувати оперативні можливості підрозділів карного розшуку, оперативних та оперативно-технічних підрозділів для документування за можливими місцями і каналами збуту викраденого;
- здійснювати своєчасний обмін оперативною інформацією з територіальними органами Національної поліції.

Коцюба С.А.

здобувач кафедри криміналістики,
судової медицини та психіатрії
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ РОЗСЛІДУВАННЯ НЕЗАКОННОГО ЗАВОЛОДІННЯ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦЯМИ ВОГНЕПАЛЬНОЮ ЗБРОЄЮ

Кризові явища, які спостерігаються протягом останніх років в політичній, економічній та соціальній сферах України, що супроводжуються стійкою тенденцією до погіршення криміногенної обстановки на Південному Сході, створили підґрунтя для формування й виникнення якісно й кількісно нових видів діяльності злочинних угруповань на території усєї держави. На жаль, до складу вказаних кримінальних утворень нерідко входять і військовослужбовці. За даними оперативно-слідчої практики за останні чотири роки кількість військовослужбовців, що входила до складу організованих груп збільшилася майже удвічі.

Під час системно-структурної перебудови центральних відомств, правових, організаційно-функціональних та інституційних змін в органах влади й управління, судових і правоохоронних органах намічаються негативні тенденції криміналізації суспільства й зростання організованої злочинності, яка дедалі набуває все більш загрозливих форм. Зростання кількості злочинів, насамперед тяжких й особливо тяжких, демонструє нездатність правоохоронних органів протистояти цим негативним явищам. Підтвердженням нее-

фективності діяльності правоохоронних органів є офіційні статистичні дані Генеральної прокуратури України, які демонструють тенденцію до різкого зниження кількості виявлених ОГ і ЗО після 2012 року, зокрема у 2012 р. – 264, 2013 р. – 185, 2014 р. – 166, 2015 р. – 135, 2016 р. – 124, 2017 р. – 118, а також аналіз думок опитаних респондентів (73 %), які зазначають, що кількість організованих груп у період з 2012 р. на сьогодні зросла більш к удвічі.

Особливе занепокоєння викликає збільшення кількості злочинів, що пов'язані із незаконним заволодінням військовослужбовцями вогнепальною зброєю. Така зброя нерідко використовується кримінальними угрупованнями під час учинення резонансних злочинів. Такі негативні тенденції зумовлені рядом факторів, одним з яких є недостатній криміналістичний аналіз та відсутність сучасної методики виявлення та розслідування незаконного заволодіння військовослужбовцями вогнепальною зброєю.

Слід вказати, що певні питання протидії злочинам, що пов'язані із викраденням, привласненням, вимаганням зброї, бойових припасів та вибухових речовин були предметом уваги українських і зарубіжних науковців (В.П. Бахін, Р.С. Белкін, Л.А. Беляков, Ю.М. Берези, М.А. Буків, В.К. Гавро, І.Ф. Герасимов, Г.І. Грамович, Ю.М. Дільдіна, А.В. Іщенко, Н.С. Карпова, М.В. Кобця, В.Я. Кодіна, П.Н. Коткіна, І.П. Красюка, М.П. Ландишева, С.П. Мельниченко, І.П. Лисенка, В.В. Мартинова, М.А. Михайлова, І.Д. Моторного, М.А. Селіванова, О.Ю. Семенова, Є.М. Тихонова, К.О. Чаплинського та ін.). Втім, проблема попередження, розкриття та розслідування незаконного заволодіння військовослужбовцями зброєю досі залишається недостатньо вивченою та дослідженою.

Наведене свідчить про недосконалість методики виявлення й розслідування злочинів, пов'язаних із незаконним заволодінням військовослужбовцями вогнепальною зброєю.

Окрім того, актуальність проблеми підтверджується також і тим, що: по-перше, тенденція зрощування кримінальних структур із представниками державних і правоохоронних органів, а також з підрозділами Збройних сил України підриває основи національної безпеки держави; по-друге, види злочинів, що вчинюються кримінальними угрупованнями, становлять підвищену суспільну небезпеку, у тому числі такі, що характеризуються резонансними злочинами; по-третє: офіційні статистичні дані не повністю відображають сутність явищ, у тому числі через високу латентність організованої злочинності та низький рівень діяльності правоохоронних органів з протидії їй; недостатньо об'єктивну юридичну оцінку ознак організованої злочинності під час розслідування кримінальних проваджень за фактами незаконного заволодіння військовослужбовцями вогнепальною зброєю та розгляду справ у суді.

Кузьменко А.С.

здобувач кафедри криміналістики,
судової медицини та психіатрії
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ПРОВЕДЕННЯ ДОПИТУ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ КВАРТИРНИХ КРАДІЖОК, УЧИНЕНИХ РАНІШЕ ЗАСУДЖЕНИМИ ОСОБАМИ

На початковому етапі розслідування квартирних крадіжок, учинених раніше засудженими особами, важливу роль відіграє проведення допиту. Адже він зазвичай зводиться до отримання конкретної орієнтуючої інформації щодо викраденого майна, осіб, які могли вчинити правопорушення тощо. Тому дослідження організаційно-тактичних особливостей здійснення цієї процесуальної дії має досить важливе значення для всього кримінального провадження.

Як відомо, зазначена процесуальна дія є найбільш розповсюдженою та інформативною в кримінальному судочинстві. Адже якраз за її допомогою майже в кожному провадженні працівники поліції отримують найбільшу кількість доказів, які дають можливість для висунення версій та проведення подальших заходів.

Допит можна визначити, на думку М.О. Янкового, як регламентований кримінально-процесуальним законом процес специфічної вербальної взаємодії з допитуваним, під час якої слідчий (прокурор, суддя), використовуючи законні практичні прийоми і методи психологічного впливу, отримує від допитуваного і фіксує у протоколі усну інформацію про відомі йому обставини, що мають значення для розслідування злочину [6, с. 190], що ми підтримуємо.

Зазвичай, при розслідуванні квартирних крадіжок, учинених раніше засудженими особами, потерпілі відомі з початку провадження. Предметом їх допиту є будь-які обставини, що підлягають встановленню в кримінальному провадженню. Загалом, предмет допиту утворюють обставини, які входять до предмета доказування, а також інші обставини, які можуть надати допомогу у всебічному, повному, об'єктивному здійсненні кримінального провадження та прийнятті правильного процесуального рішення [2, с. 305].

Загалом, допит складається з трьох частин: підготовки до допиту, безпосереднього допиту та фіксації результатів допиту. Підготовчий етап проведення допиту у справах про квартирні крадіжки, учинені раніше засудженими особами, в принципі, заснований на загальних правилах проведення цієї слідчої (розшукової) дії. Тому, не заглиблюючись у судження різних науковців, наведемо комплекс організаційних заходів, що пропонує здійснити при підготовці до її проведення А.Ф. Волобуєв. Вони, на наш погляд, най-

більш повно висвітлюють допит при розслідуванні квартирних крадіжок, учинених раніше засудженими особами, і мають такий вигляд:

- ретельне, повне і всебічне вивчення матеріалів кримінальної справи;
- визначення черговості допиту (тобто кола осіб, які підлягають допиту та послідовності їх проведення);
- одержання інформації про допитувану особу;
- ознайомлення з деякими спеціальними питаннями;
- запрошення осіб, участь у допиті яких є обов'язковою;
- планування допиту;
- визначення часу і місця проведення допиту;
- підготовка робочого місця для проведення допиту [1, с. 295-297].

Зокрема, вивчення матеріалів кримінального провадження дозволяє визначити предмет допиту, сформулювати запитання допитуваному, встановити коло осіб, які підлягають допиту тощо. Це дозволяє, як зазначає Ю.А. Чаплинська, виявити існуючі прогалини, розбіжності і суперечності між учасниками процесу та своєчасно вжити заходів щодо їх усунення [4, с. 222].

Важливе значення під час допиту при розслідуванні квартирних крадіжок, учинених раніше засудженими особами, має тактика слідчої (розшукової) дії. На думку М.П. Яблокова, до основних тактичних прийомів допиту можна віднести такі:

- демонстрація перед допитуваним можливого механізму вчинення злочину;
- демонстрація доказів із роз'ясненням їх значення;
- створення уявлення про перебільшену поінформованість слідчого;
- приховування поінформованості слідчого від допитуваних;
- використання елементу раптовості [5, с. 153-156].

Також для успішного проведення допиту необхідно встановити психологічний контакт з допитуваною особою. Адже спілкування під час допиту, як доречно зазначає Л.Д. Удалова, ускладнюється тим, що допит є специфічною формою спілкування, у процесі якої громадяни, які перебувають у сфері досудового розслідування та судового розгляду справи, входять у безпосередній контакт з представниками слідчих та судових органів, які наділені владними повноваженнями [3, с. 134]. Тому важливим є вміння слідчого викликати прихильність у допитуваного або сформулювати між учасниками допиту обстановку довіри.

Підводячи підсумок, необхідно зазначити, що на початковому етапі розслідування квартирних крадіжок, учинених раніше засудженими особами, важливу роль відіграє проведення допиту. Для оптимально ефективного проведення зазначеної процесуальної дії необхідно здійснити ретельну підготовку та застосовувати відповідні тактичні прийоми.

1. Криміналістика: Підручник / [В.Д. Берназ, В.В. Бірюков, А.Ф. Волобуєв]; за заг. ред. А.Ф. Волобуєва; МВС України, Харк. нац. ун-т внутр. справ. – Х.: ХНУВС, 2001. – 666 с.
2. Кримінальне процесуальне право України : навчальний посібник / [за ред. В. Г. Гончаренка, В. А. Колесника. – К. : Юстініан, 2014. – 573 с.
3. Удалова Л.Д. Деякі проблеми допиту інформатора в кримінальному судочинстві України // Вісник Луганської академії внутрішніх справ. – 2003. – №1. – С. 133-137.
4. Чаплинська Ю.А. Організаційне забезпечення проведення допиту / Ю.А. Чаплинська // Оперативно-розшукова діяльність органів внутрішніх справ : проблеми теорії і практики : матеріали Всеукр. наук. практ. конф. – Дніпропетровськ : Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, 2013. – С. 221-224.
5. Яблоков Н.П. Криміналістика в вопросах и ответах: Учебное пособие. – М.: Юристь, 2000. – 224 с.
6. Янковий М.О. Генезис поняття та сутність допиту // Науковий вісник Київського національного університету внутрішніх справ. – 2007. – №5. – С.185-187.

Кузьменко С.С.
прокурор Дніпропетровської
місцевої прокуратури №1
Дніпропетровської області

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ПРОВЕДЕННЯ ОБШУКУ У СПРАВАХ ПРО ШАХРАЙСТВА В СФЕРІ ІНВЕСТУВАННЯ КОШТІВ У БУДІВНИЦТВО ОБ'ЄКТІВ НЕРУХОМОСТІ

Як свідчить практика, однією із найпоширеніших слідчих (розшукових) дій у кримінальному провадженні є обшук.

Не є виключенням й справи щодо шахрайств, пов'язаних із інвестуванням коштів у будівництво об'єктів нерухомості, в яких обшук проводиться доволі часто, а його результати мають важливе значення. Зокрема, своєчасне вилучення певних предметів та документів дозволяє швидше здійснити їх огляд, а за необхідністю призначити і криміналістичні експертизи, висновки яких можуть допомогти встановити та перевірити факти, які мають значення для слідства.

Загальні процесуальні та тактичні правила проведення обшуку та виїмки достатньо висвітлені у працях С.О. Денисюк [1], В.П. Бахіна, В.С. Кузьмічова, Є.Д. Лук'янчикова [2], В.О. Коновалової, В.Ю. Шепітька [3], О.Р. Ратінова [4], та ін. Вказані вчені зробили великий внесок у тактику проведення цієї слідчої (розшукової) слідчої дії. Тому, зупинимося лише на деяких питаннях, які висвітлюють специфіку проведення обшуку у справах про шахрайства, вчинювані на первинному ринку нерухомості.

Слід сказати, що важливим етапом обшуку є підготовка до нього. У ході підготовки до провадження обшуку важливими тактичними завданнями слідчого є: з'ясування місцеперебування та функціональної структури установ, де планується провести дану слідчу дію; встановлення порядку організації документообігу, правил оформлення та зберігання документації; збирання інформації про найменування, характерні ознаки, кількість, серію, можливі ознаки підробки тощо.

Загалом, як зазначає Д.В. Астаф'єв, специфікою підготовки до обшуку у справах щодо шахрайства, пов'язаного із нерухомістю, є те, що слідчому необхідно прослідити ланцюг дій відносно здійснення угоди та визначити документи, які були підставою для її оформлення на всіх етапах злочинної діяльності. При цьому автор справедливо зауважує на обов'язковому залученні до процесу підготовки обшуку відповідного спеціаліста, що дозволить максимально точно уявити об'єкти, вилучення яких передбачається, а також місця їх знаходження, характер та правовий статус, що є необхідною умовою забезпечення законності проведення запланованої слідчої дії [5, с.94].

Водночас, обов'язковою вимогою та запорукою успішного проведення обшуку є попереднє ознайомлення із переліком документів, які знаходяться у певних установах, серед яких можуть бути і документи, що мають значення для справи. Крім того, з метою виявлення фактів, які не узгоджуються із природнім розвитком події, слідчому необхідно з'ясувати правильність заповнення таких документів, особи, які мають право їх складати, умови зберігання тощо.

Разом з тим, у ході підготовки до обшуку у приватних структурах необхідно враховувати, що наявність у них власної служби безпеки може значно ускладнити здійснення запланованого заходу. Охоронці взагалі можуть перешкодити проникненню суб'єкта розслідування на об'єкт, що охороняється, або під будь-яким приводом затримати його на певний час та повідомити зацікавленим особам про появу працівників поліції. Тому слідчому, разом із працівниками оперативних підрозділів, які братимуть участь у обшуку, необхідно попередньо визначити способи та шляхи безперешкодного проникнення на об'єкт, з метою запобігання втрати речових доказів (знищення документів, відеозаписів, внесення змін у звітну документацію, в журнали ведення обліків тощо).

Як правило, у справах щодо шахрайства, пов'язаного із інвестуванням коштів у будівництво об'єктів нерухомості, місцями, де відбувається вилучення документів, є: компанії-управителі коштів; компанії-забудовників; банківські установи; органи місцевої влади; інспекції державного архітектурно-будівельного контролю; органи державного санітарного нагляду; органи державного пожежного нагляду; податкові інспекції; нотаріальні контори; страхові компанії та ін.

Визначаючи перелік об'єктів, які підлягають вилученню, слід сказати, що в основному вилученню підлягають письмові документи, як

безпосередньо пов'язані зі злочинною подією, так і ті, що містять певну інформацію щодо правового стану об'єкту злочину. Також вилученню підлягає комп'ютерна техніка та електронні носії інформації, де відображаються сліди злочинної діяльності.

1. Денисюк С.О. Система тактичних прийомів обшуку: Автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.09 / НЮА ім. Я. Мудрого. Х., 1999. 18 с.

2. Бахин В.П., Кузьмичев В.С., Лукьянчиков Е.Д. Тактика использования фактора внезапности в раскрытии преступлений органами внутренних дел: Учебное пособие. – К.: НИИРИО КВШ МВД СССР им. Ф.Э. Дзержинского, 1990. 56 с.

3. Коновалова В.Е., Шепитько В.Ю. Обыск: тактика и психология. – Х.: Гриф, 1997. 80 с.

4. Ратинов А.Р. Обыск и выемка. – М.: Прокуратура СССР, ВНИИ криминалистики, 1961. 219 с.

5. Астафьев Д.В. Особенности первоначального этапа расследования мошенничества в сфере купли-продажи недвижимости: Дис... канд. юрид. наук: 12.00.09 / Кубанский государственный университет. Краснодар, 2004. 189 с.

Літун О.О.

аспірант кафедри криміналістики,
судової медицини та психіатрії
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ДЕЯКІ ПИТАННЯ РОЗШУКУ БЕЗВІСТИ ЗНИКЛИХ ДІТЕЙ, ВТЯГНЕНИХ У ЗЛОЧИННУ ДІЯЛЬНІСТЬ

Необхідними кроками до подолання викликів пов'язаних з фактами безвісного зникнення дітей, обумовленого втягненням останніх у злочинну діяльність, є удосконалення організаційних і правових основ розшукової роботи.

Такі заходи повинні бути органічно поєднані із аналізом криміногенної ситуації. Головна увага повинна приділятися зросту наркозлочинів, злочинів порнографічного характеру та ін. у середовищі неповнолітніх й дітей, втягнутих у злочинну діяльність, у тому числі представниками транснаціональних та транскордонних організованих груп та злочинних організацій.

У зв'язку з цим, важливою умовою встановлення місцезнаходження дітей, які зникли безвісти через втягнення їх у злочинну діяльність, є вірне визначення причини зникнення для організації здійснення пошуку у правильно-му напрямку та своєчасному проведенню комплексу оперативно-розшукових заходів, слідчих (розшукових) дій (далі - СРД), негласних слідчих (розшукових) дій (далі - НСРД).

З цією метою важливим є визначення ознак, що свідчатимуть про мож-

ливе втягнення дитини, у злочинну діяльність, або добровільне (несвідоме) заняття нею такою діяльністю.

Аналіз оперативно-слідчої практики дають змогу визначити, що до таких ознак можуть відноситися:

- часте перебування дитини у місцях, де розповсюджене вживання або продаж наркотиків;
- підтримання дружніх стосунків з особами, які причетні до вчинення злочинів;
- безпричинна зміна поведінки, настрою, психологічного та фізичного стану;
- поступова або різка зміна інтересів до навчання, роду занять, кола спілкування;
- зміна характеру і змісту розмов (часте вживання жаргонів) та ін.;
- колишнє затримання працівниками поліції, у тому числі з особами, які вчиняють злочини;
- наявність за місцем мешкання сторонніх предметів, що свідчать про можливість вживання наркотиків (лікарських засобів чи речовин, гумові контрацептиви; обрізки хірургічних рукавичок; препарати, що знижують кислотність шлунку; скріплюючі таблетки; заспокійливі ліки для зняття болю; фольга; йод; перманганат калію; сірка тощо); речі чи предмети заборонені чи обмежені в обігу (зброя, вибухівка, патрони та ін.);
- перебування на обліку у правоохоронних органах та ін.

У ході проведення огляду останнього місця проживання чи перебування неповнолітнього (дитини) необхідно здійснити пошук і вилучення: слідів, ознак, доказів, що можуть свідчити про кримінальний характер діяльності; фотографій у різних ракурсах, фотокарток на яких відображені індивідуальні особливості дитини (родимі плями, татуювання, особливі прикмети, тощо); зразків тканини одягу, в яку була одягнена дитина у момент події, що призвела, до її безвісної відсутності; волосся дитини, яка зникла безвісти, на щічках, гребінцях, білизні, одязі, головних уборах (раніше відрізаних косах, локонах); предметів та одягу на яких є потожирові виділення дитини; відбитки пальців на предметах туалету, меблях електроприладах тощо; предметів одягу, взуття, за якими об'єктивно фіксуються зріст, будова тіла, окружність голови, довжина стопи і т.ін.

Крім того, потребують негайної перевірки: дані дитини за обліками правоохоронних органів; місця можливого місцезнаходження дитини (місця проживання друзів, знайомих, найближчих місць вживання наркотиків «притони» та ін.); лікарні, морги, приймальники-розподільники для дітей органів Національної поліції України та ін.

Для своєчасного вжиття заходів з розшуку безвісти зниклих дітей важливим є визначення ознак, що свідчатимуть про можливе втягнення дитини, у злочинну діяльність, або добровільне (несвідоме) заняття нею такою діяльністю. До таких ознак можна віднести: часте перебування дитини

у місцях, де розповсюджене вживання або продаж наркотиків; підтримання дружніх стосунків з особами, які причетні до вчинення злочинів; безпричинна зміна поведінки, настрою, психологічного та фізичного стану; поступова або різка зміна інтересів до навчання, роду занять, кола спілкування; зміна характеру і змісту розмов (часте вживання жаргонів) та ін.; колишнє затримання працівниками поліції, у тому числі з особами, які вчиняють злочини; наявність за місцем мешкання сторонніх предметів, що свідчать про можливість вживання наркотиків (лікарських засобів чи речовин, гумові контрацептиви; обрізки хірургічних рукавичок; препарати, що знижують кислотність шлунку; скріплюючі таблетки; заспокійливі ліки для зняття болю; фольга; йод; перманганат калію; сірка тощо); речі чи предмети заборонені чи обмежені в обігу (зброя, вибухівка, патрони та ін.); перебування на обліку у правоохоронних органах та ін.

Манік Ю.А.,
курсант ФПФОДР
Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ

Науковий керівник:
Санакосв Д.Б.,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри оперативно-розшукової
діяльності та спеціальної техніки ФПФПКП
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ПРОТИДІЇ ГРАБЕЖАМ СУБ'ЄКТАМИ ЇХ ВИЯВЛЕННЯ ТА РОЗСЛІДУВАННЯ ПІДРОЗДІЛІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ

За даними Генеральної прокуратури України, протягом 2013-2016 років загальна кількість зареєстрованих грабежів становила у середньому 22 377 злочинів. У 2017 році зафіксовано дещо нижчі показники – 18 077 [1]. Тобто, в цілому спостерігаємо тенденцію до зменшення кількості аналізованих злочинів, проте, така ситуація вимагає стримування та, як наслідок, вдосконалення заходів щодо виявлення та розслідування грабежів.

Нами проведено системний аналіз за результатами роботи оперативних підрозділів кримінальної поліції у Дніпропетровській області зі встановлення осіб, причетних до скоєння пограбувань за 2017 рік. Його результати засвідчили, що у провадженні слідчих знаходиться 2 091 кримінальних проваджень за фактами скоєння пограбувань (у 2016 – 3 313), з яких розкрито 989 (у 2016

– 951) злочинів. За кількістю кримінальних проваджень Дніпропетровська область займає 3 місце по Україні.

Як наслідок, потребують удосконалення наявні форми співпраці слідчого з підрозділами кримінальної поліції Національної поліції України. Важко визначити і зважити частку участі кожного з них у виявленні (ст. 38-41 КПК України), проте сьогодні виявити злочин без використання оперативно-розшукових заходів, негласних слідчих (розшукових) дій, пошуково-розвідувальних і організаційно-управлінських засобів і прийомів неможливо. Тому при виявленні та розслідуванні з моменту початку кримінального провадження оперативні підрозділи (ст. 41 КПК) вступають у взаємодію зі слідчим, та виконують доручення про проведення слідчих (розшукових) дій, у т.ч. негласних, набуваючи його статусу [2].

Аналіз практики протидії грабежам, а також наявних наукових розвідок з цього питання засвідчили, що взаємодія слідчого та оперативного працівника має такі ознаки:

1) це передусім, активна цілеспрямована діяльність суб'єктів – слідчих та працівників оперативних підрозділів, до якої можуть залучатися особи, що співпрацюють на конфіденційній основі, представники громадськості, фахівці різних галузей знань тощо;

2) кожен суб'єкт цієї діяльності вживає конкретних заходів (оперативно-розшукові заходи, слідчі (розшукові) дії, негласні слідчі (розшукові) дії) у межах, встановлених законом повноважень;

3) це узгоджені за місцем, часом і метою спільні дії двох чи більше суб'єктів, спрямовані на використанні результатів оперативно-розшукових заходів, гласних та негласних слідчих (розшукових) дій у кримінальному судочинстві;

4) у спільних планах необхідно передбачати комплекс гласних та негласних слідчих (розшукових) дій у такому порядку, щоб їх проведення було несподіваним для осіб, дії яких перевіряються, їхніх співучасників і мало як найбільший ефект у закріпленні процесуальним шляхом обставин, що підлягають доказуванню відповідно до ст. 91 КПК України;

5) у процесі проведення конкретних оперативно-розшукових заходів, слідчих(розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій необхідно суворо дотримуватися вимог Конституції України, чинного законодавства, принципів оперативно-розшукового, кримінально-процесуального законодавства та кримінального судочинства;

6) дії зазначених суб'єктів мають бути спрямовані на ефективне використання оперативно-розшукової інформації у кримінальному провадженні за допомогою процесуальних засобів [3, с. 184].

У такому разі співпраця слідчого з оперативними працівниками полягає у спільному вивченні оперативних матеріалів та плануванні подальших оперативно-розшукових заходів, гласних та негласних слідчих (розшукових) дій, що будуть спрямовані на встановлення усіх учасників злочину, докумен-

тування їхньої протиправної діяльності та припинення їхнього задуму на стадії готування чи замаху.

Відповідно, протягом всієї роботи з виявлення та розслідування злочинної діяльності оперативного працівника й слідчого проходить у постійних контактах, а ізолюваність у їхній роботі негативно позначається на результатах розслідування.

Отже зазначимо, що тактично грамотне використання різних форм і напрямків співпраці вказаних суб'єктів дозволить ще до початку кримінального провадження одержати достатню інформацію про злочинну подію, особу, яка готується до вчинення злочину, а також зібрати наявну інформації про злочинну подію. Але у кожному конкретному випадку саме слідчий вирішуватиме, які форми, види і напрямки співпраці будуть застосовуватися під час розслідування кримінального провадження. Слідчий несе відповідальність за якість розслідування кримінального провадження і тому зобов'язаний контролювати виконання своїх доручень оперативними підрозділами.

1. Статистична інформація – Генеральна прокуратура України. Офіційний сайт. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.gp.gov.ua/ua/stat.html>.

2. Грібов М.Л. Візуальне спостереження як засіб розслідування розбоїв та грабежів. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://lclaw.knu.ua/index.php/arkhiv-nomeriv/1-6-2014/item/148-vizualne-sposterezhenniaiak-zasib-rozsliduvannia-rozboiv-ta-hrabezhev-hribov-m-l>.

3. Бондаренко А.А. Зміст і форми взаємодії слідчого та оперативно-розшукових підрозділів/ А.А. Бондаренко // Наук. вісник НАВСУ. – 2003. – № 2. – с. 178-184.

Маслій Є.Д.

здобувач Харківського національного
університету внутрішніх справ

ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВА ПРОТИДІЯ НЕЗАКОННОМУ ЗБУТУ ТА ПРИДБАННЮ НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ, ПСИХОТРОПНИХ РЕЧОВИН ТА ЇХ АНАЛОГІВ: ОКРЕМІ АСПЕКТИ НАУКОВОГО ГЕНЕЗИСУ

Протидія незаконному збуту та придбаванню наркотичних засобів, психотропних речовин та їх аналогів віднесена до пріоритетних напрямків діяльності держави.

Перші наукові дослідження присвячені проблематиці протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та їх аналогів були проведені ще за часів Радянського союзу. Однак, аналізуючи емпіричний матеріал, можна констатувати, що у вказаний період часу окреслена проблема-

тика знайшла своє відображення лише на рівні фрагментарних досліджень, у вигляді наукових статей та тез доповідей.

Так, наприклад, відмітимо, що в 1984 році фрагментарно досліджують питання протидії збуту наркотиків такі вчені як В.В. Зайцев та Ю.С. Путалов. Однак, аналізуючи їх дослідження можна дійти висновку, що окреслена проблематика розглядається ними лише в контексті оперативної розробки осіб, що здійснюють збут наркотичних речовин у виправних трудових закладах.

В той самий час, стрімке розповсюдження наркоманії, приймання вказаним явища все більших масштабів призводить до того, що питання протидії збуту наркотиків починає розглядатися під час проведення більшої кількості науково-практичних конференцій присвячених питанням протидії злочинності, однак здебільшого в контексті антисоціального явища без визначення особливостей організаційно-тактичного характеру протидії збуту наркотиків.

Після розпаду Радянського союзу питання протидії збуту наркотиків починає активно розглядатися у різних сферах науки (медицина, фармакологія, юридичні науки, історія). Зокрема в сфері юридичної науки, свої дисертаційні дослідження окресленому питанню присвячують:

- у сфері кримінального права та кримінології: А.А. Музика (докторська дисертація на тему: «Незаконний обіг наркотичних засобів в Україні (кримінально-правове та кримінологічне дослідження)»; А.М. Бабенко (кандидатська дисертація на тему: «Запобігання органами внутрішніх справ незаконному культивуванню наркотиковмісних рослин»), В.А. Бублейник (кандидатська дисертація на тему: «Боротьба з незаконним збутом наркотичних засобів: кримінально-правовий і кримінологічний аспекти»), І.О. Доброрез (кандидатська дисертація на тему: «Кримінологічна характеристика та попередження незаконного виробництва, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення чи пересилання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів без мети збуту (за матеріалами Автономної Республіки Крим)»), О.А. Мартиненко (кандидатська дисертація на тему: «Злочини серед працівників ОВС України: їх детермінація та попередження»), О.М. Міщанинець («Кримінологічні та кримінально-правові засоби протидії незаконному збуту наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів, що вчинюється організованими групами»), В.Г. Пшеничний (кандидатська дисертація на тему: «Запобігання поширенню наркотизму в Україні (кримінологічна та кримінально-правова характеристика)»), Л.В. Раєцька (кандидатська дисертація на тему: «Кримінологічні засади протидії наркоманії в Україні»);

- у сфері криміналістики Н. М. Косміна присвятила свою кандидатську дисертацію використанню спеціальних знань при розслідуванні злочинів, пов'язаних з незаконним обігом наркотиків.

Що стосується оперативно-розшукової науки, то питання оперативно-розшукової протидії наркотикам предметом дисертаційних досліджень безпосередньо не було, однак як дотичне окреслене питання різнопланово досліджувалось майже в усіх докторських та кандидатських дисертаціях (наприклад, у

дослідженнях Б.І. Бараненка, А.А. Венедіктова, В.Л. Грохольського, О.Ф. Долженкова, В.П. Захарова, І.П. Козаченка, Г.В. Кириченко, О.М. Мельник, О.О. Михайлецького, Д.Й. Никифорчука, Д.О. Ноздріна, С.Д. Резнікова, М.В. Стащак, М.О. Сергатого, Р.В. Тарасенка, В.В. Шендрика).

Разом з цим, фахівцями у сфері оперативно-розшукової діяльності питання протидії збуту наркотиків досліджувалось й на рівні наукових статей та тез доповідей, зокрема в роботах: О.В. Брандиса, С.А. Буткевича, А.А. Венедіктова, О.О. Добровольської, В.М. Горпинченка, В.В. Горбатенка, В.П. Губка, А.В. Іщенко, К.П. Перепелиці, А.П. Кіцула, О.М.Клюйка, І.В. Назаренка, Д.Й. Никифорчука, Л.В. Новікова та ін. Однак, аналізуючи положення вказаних робіт слід зазначити, що питання протидії наркотикам досліджується лише фрагментарно.

Принадно відзначимо, що питання протидії наркотикам також знайшло своє відображення в рамках науково-методичних рекомендацій (наприклад, в роботі авторського колективу (К.Л. Бугайчук, О.О., Савченко, Н.О. Прібиткова) на тему: «Особливості досудового розслідування незаконного виробництва, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення, пересилання чи збуту наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів в умовах нового кримінального процесуального та оперативно-розшукового законодавства»).

Отже, аналіз емпіричного матеріалу дозволяє констатувати, що в Україні сьогодні досить гостро стоїть питання оперативно-розшукової протидії збуту та придбанню наркотичних засобів, психотропних речовин та їх аналогів, зокрема розповсюдженому сьогодні «безконтактному» збуту та придбанню, у зв'язку з чим виникає потреба удосконалення вказаного напрямку роботи, зокрема і в теоретичному плані.

Михайлова О.Ю.

слухач магістратури ФПФПКП
Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ПРОТИДІЇ ОКРЕМИМ ФОРМАМ ЗБУТУ НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ В УКРАЇНІ

Відповідно до ст. 49 Конституції України кожен має право на охорону здоров'я, що забезпечується державним фінансуванням відповідних соціально-економічних, медико-санітарних і оздоровчо-профілактичних програм [1].

Із розвитком технологій та соціальних мереж в Україні спостерігаються нові тенденції в наркозлочинності. З'являються нові наркотичні речовини, а також способи їх розповсюдження. Найбільш розповсюдженим способом

збуту наркотичних засобів є так званий «безконтактний» спосіб.

«Безконтактний» спосіб являє собою рекламу і пропонування свого товару через Інтернет, оплату за нього отримують криптовалютою або через цифрові платіжні платформи, після чого повідомляють покупцеві, де він може забрати наркотичний засіб. Тобто контакт між людьми відсутній [2].

Відповідно, суб'єктам протидії надзвичайно складно виявляти та документувати такі способи розповсюдження наркотичних речовин, адже технологічний розвиток стимулює наркозлочинність пристосовуватися до умов сучасного життя та ефективно використовувати у незаконній діяльності досягнення в області технологій [2].

Також, практика свідчить про те, що адміністрування Інтернет-ресурсів, якими збуваються наркотичні засоби, здійснюється з територій інших країн. Наприклад, коли виявляються Інтернет-ресурси, якими здійснюється збут наркотичних засобів по всій країні або регіоні, необхідно їх блокувати. Проте в Україні це питання законодавчо не врегульовано.

Існує судова практика в Україні щодо безконтактного збуту наркотичних засобів. Так, у жовтні 2017 року у м. Харкові засуджено декількох осіб за вчинення кримінального правопорушення (безконтактний збут наркотичних засобів, вчинений групою осіб), передбаченого ч. 2 ст. 307 КК України. Так, у невстановлений час ОСОБА_6 та ОСОБА_7, перебуваючи на території міста Харкова, діючи за попередньою змовою групою осіб, здійснили незаконне придбання, перевезення та зберігання з метою збуту особливо небезпечної психотропної речовини РVP. Далі, ОСОБА_6 та ОСОБА_7, слідуючи зазда-легідь досягнутим домовленостям, розфасували придбану речовину та передали її ОСОБА_9, ОСОБА_10, ОСОБА_11, ОСОБА_12 для здійснення збуту.

В свою чергу, ОСОБА_9, ОСОБА_10, ОСОБА_11, ОСОБА_12, слідуючи вказівкам ОСОБА_8 і ОСОБА_3, здійснювали закладення особливо небезпечної психотропної речовини РVP у визначених останніми місцях на вулицях міста Харкова.

Крім того, про наявність особливо небезпечної психотропної речовини та для виконання своїх ролей у її збуті, ОСОБА_7 та ОСОБА_6 повідомили ОСОБА_8 і ОСОБА_3, якими здійснюється адміністрування облікових записів «Формула успеха», "Призрак прошлого» у програмі для спілкування «Skype», та облікового запису «Формула успеха» у програмі «telegram».

Після цього, 10.08.2016 в період з 12 год. 00 хв., продовжуючи реалізувати злочинний намір, ОСОБА_8 і ОСОБА_3, діючи за попередньою змовою із ОСОБА_6, ОСОБА_7, ОСОБА_9, ОСОБА_10, ОСОБА_11, ОСОБА_12, використовуючи програму для спілкування «telegram», обліковий запис «Формула успеха», надали необхідну інформацію ОСОБА_14, а саме вказали номер картки «ПриватБанку» із НОМЕР_1, куди необхідно зарахувати грошові кошти для придбання останнім речовини, яка містить РVP.

Далі, ОСОБА_14, на виконання вказівок вище перелічених осіб, близько 12 години 10.08.2016 через термінал «ПриватБанк» здійснив зарахування

грошових коштів на картку із НОМЕР_1, про що повідомив через програму «telegram» ОСОБА_8 і ОСОБА_3

Після зарахування ОСОБА_14 грошових коштів на вищевказану картку "ПриватБанку", ОСОБА_9, ОСОБА_10, ОСОБА_11, ОСОБА_12, за попередньою змовою із іншими вказаними особами, слідує розробленому плану, здійснили зберігання, перевезення та закладення особливо небезпечної психотропної речовини у конкретно визначене місце за адресою: АДРЕСА_3, про що повідомили ОСОБА_8 і ОСОБА_3

Після здійснення закладення, з метою безконтактного збуту, ОСОБА_8, ОСОБА_3, через програму «telegram», обліковий запис «Формула успіха», було надано ОСОБА_14 інформацію про місце та спосіб закладення речовини, що містить РВР, а саме фотографією безпосереднього місця закладення за адресою: АДРЕСА_3.

У той же день, 10.08.2016, біля 13 год. 25 хв. ОСОБА_14 прибув за адресою: АДРЕСА_3, де, використовуючи вказівки, отримані через програму «telegram» від ОСОБА_8, ОСОБА_3, які діяли за попередньою змовою із ОСОБА_6, ОСОБА_7, ОСОБА_9, ОСОБА_10, ОСОБА_11, ОСОБА_12, та використовували обліковий запис «Формула успіха», придбав пакет із порошкоподібною речовиною, яку добровільно видав співробітникам правоохоронних органів [3].

Отже, можемо зробити висновок, що на теперішній час в Україні з розвитком технологій та поширенням соціальних мереж різного типу існує тенденція розповсюдження, так званого, «безконтактного» збуту наркотичних засобів. Проте, питання моніторингу та блокування таких Інтернет-ресурсів від загального огляду залишається відкритим.

1. Конституція України від 28 червня 1996 року № 255/96-ВР // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> – ст. 49.

2. Інтерв'ю України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://rozмова.wordpress.com/2017/11/24/andrij-kikhtenko-2>

3. Ухвала Київського районного суд м. Харкова від 06.10.2017 № 640/7625/17-к [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://verdictum.ligazakon.net/document/61852006>

Мрочко Р.М.

здобувач кафедри криміналістики, судової медицини
та психіатрії Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ОСОБЛИВОСТІ СТВОРЕННЯ АБО УТРИМАННЯ ОРГАНІЗОВАНИМИ ГРУПАМИ МІСЦЬ РОЗПУСТИ У СПРАВАХ ПРО СУТЕНЕРСТВО

Структура криміналістичної характеристики злочинів, пов'язаних із сутенерством, може включати цілу низку певних її елементів. На відміну від кримінально-правової характеристики, де суб'єкт, об'єкт, об'єктива та суб'єктивна сторони є обов'язковими елементами складу злочину, у криміналістичній характеристиці залежно від конкретної диспозиції кримінального правопорушення їх кількість та наповнення може змінюватися (збільшуватися або зменшуватися). У той же час, є певні сталі елементи, які притаманні будь-якому кримінальному правопорушенню. До них відноситься і обстановка здійснення сутенерства (сутенерських дій). Зважаючи на це, під час виявлення й розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із сутенерством, важливе місце займає дослідження обстановки їх учинення. Дослідження обстановки учинення злочину, дозволяє слідчому (прокурору) вчасно виокремити певні кореляційні зв'язки між іншими структурними складовими криміналістичної характеристики, зокрема, особою злочинця (сутенером), слідовою картиною злочину, способом вчинення кримінального правопорушення та ін.

На думку Р.С. Белкіна, обстановка на місці злочину є частиною обстановки кримінального правопорушення, яка крім матеріальної обстановки включає поведінку учасників злочинної події, психологічні стосунки між ними тощо [1, с. 140].

В.К. Гавло зазначає, що вивчення обстановки злочину необхідне для позначення системи умов й обставин, що локалізуються простором і часом, матеріальною обстановкою місця події, об'єктом й суб'єктом злочину та іншими компонентами, в яких здійснюється підготовка, вчинення і приховування злочину [2, с. 179].

Досліджуючи місця учинення сутенерства окремі вчені зазначають, що ними може бути будь-яке приміщення або інше місце, спеціально пристосоване або систематично використовуване для здійснення розпусних дій. Так, під час свого дослідження К.Ю. Назаренко дійшла висновку, що можливо класифікувати місця їх скоєння наступним чином: розважальні заклади – 16 % (з них: нічні клуби – 10 %, кафе – 1 %, бари – 2 %, ресторани – 3 %); спортивно-оздоровчі комплекси – 36 % (з них: сауни – 22 %, масажні кабінети – 3 %, салони краси – 2 %, фітнес-клуби – 3 %, оздоровчі центри – 6 %);

місця відпочинку і проведення вільного часу – 28 % (з них: бази відпочинку – 4 %, готелі – 9 %, «зйомні» квартири – 15 %), у тому числі й закордоном; місця проживання «замовника» – 4 % (з них: квартири – 2 %, будинки – 1 %, дачні кооперативи – 1 %); транспортні засоби – 9 % (з них: легкові (6 %) або вантажні (3 %) автомобілі); відкрита місцевість – 4 % (з них: парки – 1 %, сквери – 1 %, лісосмуги – 2 %); підсобні приміщення – 3 % (з них: фотостудії – 1 %, гаражі – 1 %, інше – 1 %) [3, с. 15].

На думку І.В. Сіроух, найбільш розповсюдженими місцями створення та утримання організованими групами місць розпусти і звідництва є наступні: масажні кабінети – 21 %; готелі – 15 %; сауни – 13 %; розважальні заклади – 12 %; «зйомні» квартири – 11 %; транспортні засоби – 8 % (з них: легкові (5 %) та вантажні (3 %) автомобілі). На думку науковця, місця створення та утримання організованими групами місць розпусти і звідництва, мають наступні характерні особливості: а) характеризуються обмеженим колом очевидців (в даному місці в більшості випадків відсутні ті особи, які не користуються послугами звідника); б) розташовуються за місцем проведення вільного часу та відпочинку громадян (сауни, готелі); в) характеризуються обмеженою можливістю доступу (власник, клієнти, проститутки).

Підсумовуючи зазначимо, що дослідження обстановки створення та утримання організованими групами місць розпусти і звідництва як елемент криміналістичної характеристики сутенерства має важливе значення для процесу досудового розслідування і характеристики об'єктивної сторони кримінального правопорушення. Вона складається з таких елементів як місце, час та умови вчинення.

1. Белкин Р.С. Собрание, оценка и исследование доказательств. М., 1966. С. 139-140.

2. Гавло В.К. Теоретические проблемы и практика применения методики расследования отдельных видов преступлений. Томск, 1985. 340 с.

3. Назаренко К.Ю. Розслідування злочинів, пов'язаних зі створенням або утриманням місць розпусти і звідництвом : автор. дис. на здоб. наук. ст. к.ю.н. зі спеціальності 12.00.09. Дніпро. 2016. 20 с.

Нєдов Р.С.

ад'юнкт Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

**ЩОДО НЕОБХІДНОСТІ ВИВЧЕННЯ ПИТАНЬ ВИЯВЛЕННЯ
ТА РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ З ПОРУШЕННЯМ
ПРАВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ З ВИКОРИСТАННЯМ
МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ**

Відповідно до Конституції України, що гарантує кожному громадянину свободу художньої, наукової та технічної творчості, наша незалежна держава послідовно створює свої власні механізми захисту прав інтелектуальної власності, авторських прав, моральних та матеріальних інтересів, які виникають у зв'язку з реалізацією цих прав. Сьогодні в Україні вже діє 31 закон 25 підзаконних актів і понад 50 відомчих нормативно правових актів у сфері охорони інтелектуальної власності.

З метою надійного захисту прав інтелектуальної власності в державі створено систему органів регулювання сфери інтелектуальної власності, з представництвом у кожній з гілок влади.

На рівні стрімкого розвитку ринку інтелектуальної власності в Україні все більше явним стають і негативні явища, які разом з ним розвиваються, такі як незаконне відтворення, поширення й використання продуктів інтелектуальної творчої діяльності (так зване «піратство») через мережу Інтернет. Цілі та завдання нового етапу розвитку України який проходить в умовах зростання значущості інноваційної сфери діяльності, підвищення ролі інтелектуального капіталу, інформаційних технологій, потребує створення та реалізації відповідної довгострокової стратегії, яка має забезпечити міцне підґрунтя України як високорозвиненої держави, конкурентоспроможної до інтегрування у світовий економічний процес. Україна зможе посісти належне місце у Європі та світі за умови опанування інноваційного шляху розвитку, створення належних організаційних і правових умов, щодо охорони комерціалізації об'єктів інтелектуальної власності.

Згідно звіту Торговельного представника США, у 2012 році Україна була п'ятою у світі за кількістю з'єднань комп'ютерів, що беруть участь у незаконному обміні файлами у відкритих мережах. Крім того, хостинг багатьох відомих сайтів, які порушують права ІВ, знаходиться в Україні, і стосовно них вживається мало правозастосовних заходів. Наприклад, у 2012 році українськими правоохоронними органами був закритий один із найбільших у світі сайтів з піратськими фільмами. Було вилучено понад 200 серверів і 6000 терабайт даних. Крім того, в 2013 році Торговельним представником США Україні був присвоєний статус «пріоритетної іноземної країни», «з огляду на серйозне погіршення ситуації із правозастосуванням у сфері використання

піратського програмного забезпечення органами влади та в сфері піратства в мережі Інтернет, а також через незабезпечення справедливого і рівного доступу до ринку шляхом надання повноважень організаціям колективного управління авторськими правами і управління їхньою діяльністю». Статус «пріоритетної іноземної країни» надається країнам, які допускають найбільш кричущі порушення у сфері інтелектуальної власності, недоліки в нормативно-правових актах і практиці, що мають значні негативні наслідки для відповідної продукції США, країнам, не схильним до проведення переговорів на засадах довіри для забезпечення належної і ефективної охорони прав інтелектуальної власності.

З аналізу таких даних можна зробити висновок, наскільки перспективним є для української економіки є розвиток та належний захист прав інтелектуальної власності. Одним із шляхів вирішення цієї проблеми є удосконалення виявлення та розслідування органами Національної поліції злочинів, пов'язаних з порушенням прав інтелектуальної власності з використанням мережі Інтернет.

В Україні до проблем протидії злочинам, пов'язаним з порушенням прав інтелектуальної власності, у своїх дисертаційних дослідженнях зверталися С.Г. Гордієнко «Теорія і практика контррозвідувальної діяльності служби безпеки із захисту інтелектуальної власності в Україні в сучасних умовах» (2009 р.), Р.П. Томма «Правові та організаційно-тактичні основи протидії підрозділами ДСБЕЗ МВС України злочинам, що порушують права інтелектуальної власності» (2008 р.), О.Б. Єліферов «Основи виявлення та розслідування злочинів, пов'язаних з порушенням авторських прав на аудіовізуальні твори» (2009 р.), Д.К. Антонов «Діяльність підрозділів ДСБЕЗ з протидії кримінальним правопорушенням у сфері авторського і суміжних прав» (2012 р.), В.А. Сандул «Оперативно-розшукова протидія злочинам у сфері інтелектуальної власності» (2013 р.).

Водночас у більшості сучасних наукових працях окреслена тема висвітлюється лише фрагментарно, хоча вона має важливе наукове і практичне значення. Саме тому вивчення особливостей виявлення та розслідування органами Національної поліції злочинів, пов'язаних з порушенням прав інтелектуальної власності з використанням мережі Інтернет видається актуальним, необхідним і своєчасним.

З огляду на викладене, вважається за доцільне проведення дослідження на тему «Організація і тактика виявлення та розслідування злочинів, пов'язаних з порушенням прав інтелектуальної власності з використанням мережі Інтернет».

Вказана тема дослідження відповідає положенням Переліку пріоритетних напрямів наукового забезпечення діяльності ОВС України на період 2015-2019 років (затверджено наказом МВС України від 16 березня 2015 року №275), основним напрямом наукових досліджень Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ й тематиці наукових досліджень

кафедри оперативно-розшукової діяльності та спеціальної техніки.

Метою дослідження пропонується визначити розробку та наукове обґрунтування сучасних теоретико-правових і організаційно тактичних основ забезпечення організації виявлення та розслідування злочинів, пов'язаних з порушенням прав інтелектуальної власності з використанням мережі Інтернет. Для досягнення мети на вирішення ставляться такі головні теоретичні та прикладні задачі:

- на підставі узагальнення існуючих наукових праць з даної проблематики визначити теоретичні проблеми та надати рекомендації щодо їх вирішення;

- з урахуванням сучасного рівня розвитку наукового знання у сфері оперативно-розшукової діяльності та інших наук кримінально-правового циклу надати комплексну характеристику злочинів, пов'язаних з порушенням прав інтелектуальної власності з використанням мережі Інтернет;

- розробити пропозиції, спрямовані на удосконалення правової основи виявлення та розслідування органами внутрішніх справ злочинів, пов'язаних з порушенням прав інтелектуальної власності з використанням мережі Інтернет;

- розробити пропозиції, спрямовані на удосконалення тактичних засад виявлення оперативними підрозділами ОВС злочинів, пов'язаних з порушенням прав інтелектуальної власності з використанням мережі Інтернет;

- узагальнити існуючий досвід агентурно-оперативної роботи та визначити місце конфідентів у системі виявлення злочинів, пов'язаних з порушенням прав інтелектуальної власності з використанням мережі Інтернет;

- визначити проблеми використання оперативного пошуку (пошукової роботи) під час виявлення злочинів, пов'язаних з порушенням прав інтелектуальної власності з використанням мережі Інтернет;

- розробити алгоритм дій слідчого під час виникнення типових слідчих ситуацій при розслідуванні злочинів, пов'язаних з порушенням прав інтелектуальної власності з використанням мережі Інтернет;

- надати пропозиції щодо удосконалення організаційно-тактичних засад проведення слідчих (розшукових) дій під час досудового розслідування кримінального провадження по злочинах, пов'язаних з порушенням прав інтелектуальної власності з використанням мережі Інтернет;

- надати пропозиції щодо формування ефективної моделі та удосконалення взаємодії слідчих та оперативних підрозділів ОВС під час розслідування злочинів, пов'язаних з порушенням прав інтелектуальної власності з використанням мережі Інтернет.

Виходячи з зазначеного, вважається за доцільне у межах дослідження вивчити наступні питання:

1. Стан наукової розробки проблем протидії злочинів, пов'язаних з порушенням прав інтелектуальної власності з використанням мережі Інтернет.

2. Характеристика злочинів, пов'язаних з порушенням прав інтелекту-

льної власності з використанням мережі Інтернет.

3. Правове регулювання виявлення та розслідування злочинів, пов'язаних з порушенням прав інтелектуальної власності з використанням мережі Інтернет.

4. Організація оперативного обслуговування сфери інтелектуальної власності оперативними підрозділами кіберполіції.

5. Використання негласних позаштатних працівників органів внутрішніх справ під час виявлення злочинів, пов'язаних з порушенням прав інтелектуальної власності з використанням мережі Інтернет;

6. Тактика оперативного пошуку ознак злочинів, пов'язаних з порушенням прав інтелектуальної власності з використанням мережі Інтернет.

7. Типові слідчі ситуації при розслідуванні злочинів, пов'язаних з порушенням прав інтелектуальної власності з використанням мережі Інтернет.

8. Організація та тактика проведення окремих слідчих (розшукових) дій під час досудового розслідування кримінального провадження по злочинах, пов'язаних з порушенням прав інтелектуальної власності з використанням мережі Інтернет.

9. Організація взаємодії слідчих та оперативних підрозділів Національної поліції під час розслідування злочинів, пов'язаних з порушенням прав інтелектуальної власності з використанням мережі Інтернет.

Птушкін Д.А.

здобувач кафедри криміналістики,
судової медицини та психіатрії
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ТИПОВІ ОЗНАКИ ОСІБ, ЯКІ ВЧИНЯЮТЬ ШАХРАЙСТВА У СФЕРІ ОБІГУ НЕРУХОМОГО МАЙНА ГРОМАДЯН

У зв'язку зі змінами, що відбуваються в нашому суспільстві, у динаміці злочинності, у тому числі й на ринку житла, відзначається істотне зростання шахрайських посягань. При цьому, професіоналізм і освіченість осіб, які вчиняють злочини у зазначеній сфері, постійно зростають, оскільки вони адаптуються до нових умов. Особа шахрая становить особливий інтерес у зв'язку з особливостями механізму скоєння даного виду злочину.

Криміналістичний аспект вивчення особи злочинця передбачає встановлення таких даних про нього, що мають безпосереднє значення для вибору напряму розслідування, прийняття рішення щодо необхідності провадження слідчих (розшукових) дій та оперативно-розшукових заходів та обрання тактики їх проведення, враховуючи специфіку розслідуваного злочину.

Говорячи про складові елементи (типові ознаки) осіб злочинця, слід сказати, що у різних джерелах питання щодо вагомих складових особи злочинця розглядаються неоднаково. Між тим, більшість науковців, говорячи про криміналістичне вивчення особи злочинця, пропонують виділення соціальних, демографічних, моральних, психологічних та біологічних властивостей вказаних осіб [1, с. 74; 2]. Безумовно ці характеристики визначають не тільки саму можливість злочинного посягання, але й поведінку шахраїв під час досудового розслідування. З метою більш повного описання особи злочинця, як структурного елементу криміналістичної характеристики шахрайства, вчиненого щодо об'єктів нерухомого майна громадян, слід погодитися із зазначеним підходом вчених. При цьому, вважаємо доцільним соціальні і демографічні ознаки об'єднати в одну групу, а моральні та психологічні в іншу групу, таким чином сформувані три групи ознак особи, що вчиняє шахрайство у відношенні об'єктів нерухомого майна громадян: соціально-демографічні, морально-психологічні та біологічні.

Дослідження статистичних даних, аналіз вивчення матеріалів кримінальних проваджень та результати опитування співробітників правоохоронних органів, які мають досвід розкриття та розслідування даної категорії злочинів, свідчать, що структура особи злочинця, що посягає на правовідносини у сфері обігу нерухомості, істотно відрізняється від криміналістичної характеристики осіб, які вчиняють інші корисні злочини. Відносно соціально-демографічних ознак особи, що вчиняє шахрайства відносно об'єктів нерухомого майна громадян, слід сказати, що більшість осіб є мешканцями великих міст (Київ, Дніпро, Харків, Одеса), 98% - громадяни України. 50% з них має освітній рівень вище середнього. Тільки у 10 % випадків засуджені мали неповну середню освіту, які в основному виконували другорядні ролі у складі групи.

Шахрайства у сфері обігу житла нерідко вчиняються особами, які працюють в організаціях, які здійснюють пошук житла для купівлі-продажу, оренди (ріелторські фірми), оформлюють та супроводжують угоди, пов'язані із здійсненням правочинів відносно нерухомості (37,3 %). Нерідко злочинці є засновниками ріелторських агентств та інших фірм, організацій, що здійснюють функції щодо супроводження правочинів з нерухомістю. Так, ріелтори мали відношення до вчинення шахрайства у 18%; юристи та адвокати – 7,5 %; особи, що виконували управлінські функції в комерційних організаціях – 4,2 %; держслужбовці - 6,94 %; медичні працівники – 0,5 %; працівники соціальних служб – 3,5 %, співробітники правоохоронних органів 9,47 %; у 8,7% – шахрайству сприяли особи, що оформлюють правочини з житлом (нотаріуси) та органи і суб'єкти, які здійснюють повноваження у сфері державної реєстрації прав; у 3,5 % – працівники банківських установ; працівники державної міграційної служби України – 2,5 %, працівники ЖЕК або представники ОСББ (об'єднання співвласників багатоквартирних будинків – 3,5 %. Безробітні склали серед основної маси 19 %. В основному шахраї мають

сім'ю та дітей (84%), при цьому нерідко вони не приховують від близьких деякі факти злочинної діяльності та підтримуються ними. Вказане свідчить про високий інтелектуальний рівень та освіченість осіб, які мали прямо або опосередковано до вчинення шахрайств стосовно об'єктів нерухомості. Говорячи про судимість, слід погодитися із Н.В. Павловою, яка зауважує, що судимість, у прямому значенні цього слова, не є ознакою або властивістю особи, але це правове поняття нерідко відбиває існування в особі антигромадських поглядів і тим самим визначає соціальні особливості людини. Можна сказати, що вчинення шахрайства у сфері обігу житла, особою, що має судимість – скоріше виняток. Зокрема, кількість таких складає лише 7,5 %, тоді як у 92,5 % випадків шахраї не мали судимості [3, с. 62].

Специфікою є той факт, що здебільшого шахрайства у сфері обігу нерухомості вчиняються у групі (40 %). У більшості випадків мова йдеться про вчинення декількох епізодів (80 %). Мотивом вчинення злочину в основному є заволодіння житлом або правом на нього або матеріальне збагачення за рахунок обманних дій із потерпілою стороною та здійснення правочинів із нерухомим майном громадян всупереч законним вимогам.

Криміналістичне дослідження особи, що вчиняє шахрайства у сфері обігу нерухомості, потребує розгляду й біологічних властивостей, таких як стать, вік особи, її фізичні властивості та ін. Так, частіше за все ці злочини вчиняють особи, віком від 35 до 50 років (51 %), що закономірно, оскільки саме в цьому віці більшість людей працездатні, мають достатній життєвий досвід. 68 % злочинців чоловічої статі. Між тим, достатньо високим є відсоток участі у таких злочинах жінок – 31 %, що є особливістю таких злочинів. Оцінюючи морально-психологічні ознаки злочинця, що вчиняє шахрайства у сфері обігу нерухомості, слід звернути увагу на той факт, що здебільшого такі особи цинічно переступають норми моралі, не мають співчуття до соціально-незахищених верств населення, якими є в основному потерпілі.

Як правило, шахраї мають певну психологічну стійкість, самооцінку та самоконтроль, гострий розум, розвинуту уяву та фантазію, вміння зацікавити та прихилити до себе людей. З метою вчинення злочину вони завжди входять у контакт з передбачуваною жертвою, щоб створити про себе сприятливе враження. Як зазначає Р. Чалдіні, іноді для цього шахраям достатньо й ділового костюма, що надає людині офіційного вигляду і дозволяє користуватися повагою в оточуючих та здійснювати на них впливову дію [4, с. 207]. Шахраї можуть впливати на свідомість потенційної жертви таким чином, що остання починає сприймати запропоновані інструкції як власні думки. А така довіра дозволяє шахраю виконати свій злочинний намір у повному обсязі. Для того щоб скласти про себе позитивне враження, шахраї нерідко демонструють зв'язок з впливовими особами, показують причетність до відомих фірм, організацій [5, с. 44].

Слід сказати, що переважна більшість громадян, що вчиняють шахрай-

ство у сфері обігу житла, в цілому характеризуються позитивно або нейтрально. Лише 13 % від загальної їх кількості мали негативні характеристики. Достатньо рідко можна зустріти причетність до вчинення такого роду злочинів осіб, які зловживають спиртними напоями або наркотичними засобами. Вони, як правило є співучасниками злочину і ніколи не виступають у ролі організаторів такого шахрайства. Незначну частину із даної категорії складають особи, які страждають певними психічними розладами. Отже, якщо розглядати структуру осіб злочинців, які вчиняють шахрайства у сфері обігу нерухомості, то спостерігається достатньо позитивний портрет достатньо успішної в соціумі людини, що має позитивну характеристику, є сімейною, з вищою освітою і відносно задоволеним матеріальним станом.

1. Ведерников Н.Т. Личность преступника как элемент криминалистической характеристики преступления // Криминалистическая характеристика преступления. М., 1984. С. 74-76.

2. Колесниченко А.Н., Коновалова В.Е. Криминалистическая характеристика преступлений. Учеб. пос. – Харьков: Юрид. ин-т., 1985. С. 46.

3. Павлова Н.В. Особливості розслідування шахрайства, пов'язаного із відчуженням приватного житла: дис... канд. юрид. наук: 12.00.09 / Університет внутрішніх справ. Х., 2007. 224 с.

4. Чалдини Р. Психология влияния. СПб.: Питер, 2000. 272.

5. Алікіна Н. Зловживання психологічними закономірностями // Український юрист. 2004. № 4. С. 42-45.

Пчолкін В.Д.

доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри кримінально-
правових дисциплін факультету № 6
Харківського національного
університету внутрішніх справ

Піддубний В.В.

аспірант Харківського національного
університету внутрішніх справ

ПРОТИДІЯ ВИЯВЛЕННЮ ТА РОЗСЛІДУВАННЮ ЗЛОЧИНІВ ЕКОНОМІЧНОЇ СПРЯМОВАНOSTІ

Високий рівень злочинності у сфері економічної діяльності характеризується використанням злочинцями всіх можливих засобів для недопущення виявлення ознак їх протиправної діяльності, а у разі такого виявлення – недопущення з'ясування та доказування їх причетності до вчинення цих злочинів. Таке вжиття злочинцями всіх можливих засобів прийнято іменувати про-

тидією розслідуванню злочинів.

На законодавчому рівні термін «протидія» вживається в таких нормативно-правових актах, як: закон України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» [1], закон України «Про боротьбу з тероризмом» [2], закон України «Про протидію торгівлі людьми» [3], закон України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» [4]. У вказаних нормативно-правових актах, термін «протидія» вживається, насамперед, для позначення діяльності, спрямованої на боротьбу зі злочинністю в цілому чи окремих її проявів. По відношенню до виявлення та розслідування злочинів поняття протидії у жодному з нормативно-правових актів не висвітлюється, що, на наш погляд, негативно відображається на організації діяльності щодо її нейтралізації та подолання.

В етимологічному розумінні термін «протидія» означає дію, яка спрямована проти іншої дії, перешкоджає їй [5, с. 992]. Тобто існує певний зв'язок між дією і протидією. Цей вид діяльності, по своїй суті має характер протидії, з одного боку, уповноважених законом осіб (оперативних та слідчих підрозділів), а з іншого – злочинців, їх організованих утворень та інших осіб. Є очевидним, що обрання злочинцями видів і форм протидії зумовлене розвитком економічної злочинності і являє собою реакцію на діяльність з виявлення та розслідування злочинів. В сучасних умовах змінюється і внутрішній зміст «протидії розслідуванню» злочинів економічної спрямованості. В юридичній літературі зазначається, що це пов'язано з організованою злочинною діяльністю, яка набуває все більшого розмаху, тісно пов'язана з процесами корупційності працівників владних структур і правоохоронних органів. Якщо раніше під протидією розслідуванню розуміли переважно різні форми та способи приховування злочинів, то тепер це поняття наповнилося більш широким змістом і може бути визначене як навмисна діяльність з метою перешкоджання вирішенню завдань розслідування й у кінцевому підсумку встановленню істини у кримінальному провадженні. Дана обставина вказує на необхідність більш глибокого дослідження сутності і форм протидії розслідуванню злочинів економічної спрямованості.

Безумовно протидія виявленню та розслідуванню злочинів – це складний процес. Саме цим і пояснюється множинність наукових підходів, поглядів, точок зору стосовно її сутності. Для нашого дослідження цікавими є погляди науковців, що досліджували питання подолання протидії розслідуванню саме злочинів економічної спрямованості. Вважаємо, що вказані злочини вчинюються, як правило, у сукупності. Зазвичай це комплекс злочинів, об'єднаних загальною метою. В цьому злочинному комплексі виділяють основні та підпорядковані злочини. Основний злочин виражає загальну мету злочинної діяльності, а підпорядковані – є своєрідними етапами досягнення цієї мети. Вчинення підпорядкованого злочину може слугувати певним при-

йомом Приховування основного злочину. Такий прийом може бути використаний злочинцями як перед вчиненням основного злочину, так і після його вчинення. Спочатку злочинці намагаються створити, по-перше, умови для вчинення основного злочину, а по-друге – замаскувати його, надавши вигляду, наприклад, законної господарської операції [6, с. 242].

Таким чином, саме за рахунок вчинення іншого злочину найбільш часто приховуються основні злочини економічної спрямованості. Для їх приховування вчинюються, наприклад, такі злочини, як фіктивне підприємництво; легалізація (відмивання) грошових коштів або іншого майна, здобутих злочинним шляхом; доведення підприємства до банкрутства; підроблення документів, печаток, штампів і бланків, їх збут і використання підроблених документів; фіктивне банкрутство; незаконні дії з документами на переказ, платіжними картками та іншими засобами доступу до банківських рахунків, обладнанням для їх виготовлення, а також злочини у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж.

Стосовно окремих форм протидії слід зазначити, що протидія розслідуванню злочину у сфері економічної діяльності полягає у прийнятті зацікавленими особами заходів, спрямованих на утворення перешкод в виявленні, вилученні і використанні доказів з метою ухилення від відповідальності злочинців. В той же час ухилення від відповідальності може здійснюватись не тільки шляхом приховування злочину, але і іншими способами, не пов'язаними з його маскуванням. Наприклад, шляхом дискредитації слідства в засобах масової інформації, застосуванням підкупу, погроз відносно представників правоохоронних органів тощо.

Волобуєв А.Ф. вважає, що поняття «приховування злочину», «протидія розслідуванню», «ухилення від відповідальності» близькі за змістом, але не тотожні [7, с. 42–47]. Перші два поняття є більш вузькими за своїм змістом і визначають форми ухилення від відповідальності. Автор вважає, що необхідно розмежовувати між собою і поняття «приховування злочину» та «протидія розслідуванню», оскільки вони відтінюють різні аспекти ухилення осіб від відповідальності. Поняттям «приховування злочину» доцільно визначати дії осіб з метою ухилення від відповідальності, що здійснюються під час підготовки і вчинення злочину, або після цього, але до його виявлення правоохоронними органами і початку розслідування. Аналогічні ж дії в умовах вже розпочатого розслідування, коли злочин було виявлено, точніше визначати поняттям «протидія розслідуванню». При цьому протидія розслідуванню може включати, як вже відзначалося, і прийоми не пов'язані з маскуванням, знищенням чи фальсифікацією слідів злочину.

На думку Корж В.П., при розслідуванні економічних злочинів, що вчинюються організованими групами, слід виділяти протидію розслідуванню конкретному кримінальному провадженню та протидію діяльності правоохоронним органам у цілому. За визначенням Корж В.П., протидія розслі-

дуванню може виражатися у формі: застосування способів приховування злочинів економічної спрямованості – інсценування, утаювання, знищення, маскування, фальсифікації; застосування способів ухилення від притягнення до кримінальної відповідальності – вплив на слідчого, оперативних працівників, ревізорів, експертів (підкуп, шантаж); впливу на доказову базу (підкуп свідків, застосування до них психічного й фізичного впливу). Протидія діяльності правоохоронних органів у цілому полягає у використанні корупційних зв'язків із державними службовцями з метою забезпечення безпеки функціонування організованого злочинного угруповання, розвитку його кримінальної діяльності та легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом [8, с. 263].

Степанюк Р.Л. також пропонує для позначення цього виду злочинної діяльності користуватись поняттям «протидія викриттю і розслідуванню злочинів». До цієї діяльності він відносить умисні діяння, які вчиняються до виявлення злочину і початку кримінально-процесуальної діяльності (протидія викриттю злочину), а також умисні діяння, котрі вчиняються після початку кримінально-процесуальної діяльності (протидія розслідуванню) [9, с. 111].

Аналіз наведених вище точок зору різних учених показує, що у науковій літературі протидія розслідуванню злочинів розглядається як дія або як діяльність злочинців та інших зацікавлених осіб, спрямована на перешкоджання пізнанню обставин вчинення злочину й встановленню щодо нього фактичних даних.

Враховуючи вищевикладене вважаємо, що протидію кримінального середовища варто визначати як навмисне здійснення вчинків, поведінку і дії, спрямовані на перешкоджання здійсненню соціального контролю за ним, ефективному виконанню завдань правоохоронної функції держави з метою ухилення від відповідальності винних за вчинене або пом'якшення відповідальності. Розглянувши численні підходи щодо сутності та форм протидії, можемо констатувати, що наявність різноманітних форм протидії виявленню та розслідуванню злочинів економічної спрямованості, потребує подальшого вдосконалення способів її нейтралізації, і, звичайно, подальшого наукового дослідження.

1. Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю: закон України від 30.06.1993 № 3341-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 1993. № 35. Ст. 358.

2. Про боротьбу з тероризмом: закон України від 20.03.2003 № 638- IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 25. Ст. 180.

3. Про протидію торгівлі людьми: закон України від 20.09.2011 № 3739- VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2012. № 19-20. Ст. 173.

4. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення: закон України від 14.10.2014 № 1702- VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 50-51. Ст. 2057.

5. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Укл. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2001. – С. 992.

6. Пчолкін В. Д. Подолання протидії злочинного середовища розслідуванню злочинів / В. Д. Пчолкін // Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. – 2007. – Спец. вип. № 2 (31). – С. 242–249.

7. Волобуев А.Ф. Противодействие расследованию экономических преступлений и его преодоление // Государство и право. – 2002. – №4. – с. 42–47.

8. Корж В.П. Методика расследования экономических преступлений, совершаемых организованными группами, преступными организациями. Руководство для следователей: Научн.-практ. пособие. – Х., 2002. – 279 с.

9. Степанюк Р. Л. Методика розслідування злочинів, пов'язаних з порушенням бюджетного законодавства : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Степанюк Руслан Леонти-йович. - Х., 2004. - 261 с.

Підболячний М.В.,
аспірант кафедри кримінології
та кримінально-виконавчого права
Національної академії внутрішніх справ

ОКРЕМІ АСПЕКТИ КРИМІНОЛОГІЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ ЕТНІЧНИХ ОРГАНІЗОВАНИХ ЗЛОЧИННИХ ГРУП, ЩО ВЧИНЯЮТЬ КОРИСЛИВІ НАСИЛЬНИЦЬКІ ЗЛОЧИНИ

Етнічна організована злочинність виходить за межі кордонів однієї держави. Вона є глобальним викликом світовій спільноті. Ефективне запобігання організованим етнічній злочинності з урахуванням факту її глобалізації та приголомшливого розмаху отриманих нею прибутків, неможлива без скоординованої дії міжнародної спільноти, подолання міждержавних законодавчих колізій.

Кримінологічна характеристика етнічних організованих злочинних груп має значення для успішного розкриття і розслідування корисливих насильницьких злочинів. Для встановлення особи, винної у вчиненні злочину, необхідно:

- соціально-демографічна інформація про нього;
- знання його психологічних особливостей;
- мотиваційно-поведінкова спрямованість.

За даними, особи, які вчиняють корисливі насильницькі злочини (насильницькі грабежі, розбої, вимагання, бандитизм, вбивства з корисливих мотивів) при виборі жертви виходять із таких критеріїв: достовірної інформації «навідників» – 27%, оцінки фізичних даних, зовнішнього вигляду (одяг, ювелірні прикраси, носильні речі) та обстановки посягання (умови неочевидності) – 24 %, показового витрачання грошей у розважальних закладах – 15%, припущення про доходи, пов'язаного із родом занять – 15%, особистої упевненос-

ті про наявність значних грошових коштів – 8,0%, за чутками про нібито матеріальний достаток жертви – 7%, очевидної неспроможності чинити опір (фізичні вади, похилий чи неповнолітній вік, безпорадний стан) – 4% [1].

Для групи корисливих ненасильницьких і корисливих насильницьких злочинів, нехарактерно існування дозлочинних зв'язків між злочинцями та жертвами (у понад 80 % вони були раніше незнайомими). За нашими даними, особи, які вчиняють корисливі насильницькі злочини (насильницькі грабежі, розбої, вимагання, бандитизм, вбивства з корисливих мотивів) при виборі жертви виходять із таких критеріїв: достовірної інформації «навідників» – 27 %, оцінки фізичних даних, зовнішнього вигляду (одяг, ювелірні прикраси, носильні речі) та обстановки посягання (умови неочевидності) – 24 %, показового витрачання грошей у розважальних закладах – 15 %, припущення про доходи, пов'язаного із родом занять – 15 %, особистої упевненості про наявність значних грошових коштів – 8,0%, за чутками про нібито матеріальний достаток жертви – 7 %, очевидної неспроможності чинити опір (фізичні вади, похилий чи неповнолітній вік, безпорадний стан) – 4 % [2, с. 340].

Шляхом криміналізації зазначеної групи осіб є входження до складу організованого формування через діючих його членів, з якими колишній працівник правоохоронного органу був знайомий у зв'язку із своєю професійною діяльністю (на це вказали 68,8% респондентів). Згідно з проведеним опитуванням найбільш характерними для колишніх співробітників правоохоронних органів функціями у складі організованого формування є навчання спеціальних навичок – 65,2% опитаних; здійснення розвідки та контррозвідки – 56,5%; керівна функція – 45,7%; здійснення охорони членів ОЗГ – 28,3%; функція безпосереднього виконання злочинних акцій – 22,8%; навчання поводженню з вибуховими речовинами – 17,4%; інше – 14,1% [3].

До того ж у етнічних злочинних угрупованнях відстежується чітка лінія розподілу злочинних доходів відповідно до становища її учасників, враховуючи психологічні особливості етнічної групи, а саме, те що лідер зазвичай, забирає собі левову частку доходів, а наближенні до нього особи отримують більше ніж виконавці, якщо ця група складається лише із однієї сім'ї, тоді в цьому випадку головним являється чоловік, який розподіляє отримане злочинним шляхом майно та гроші. Існування в групах спеціального грошового фонду – «общака» є ще однією психологічною ознакою, яка являється особливою ознакою етнічних груп. (Дані кошти найчастіше йдуть на давання неправомірної вигоди органам влади, судовим та правоохоронним органам).

Дослідження основних типів злочинців, що сприяють учасникам злочинних організацій та (або) здійснюють приховування їхньої злочинної діяльності, з урахуванням глибини антисоціальної спрямованості особистості, дослідження їхньої загальної характеристики і специфіки мотиваційної сфери показало, що більшість їх відноситься до ситуативно-криміногенного типу: 1) посадовці-корупціонери; 2) працівники правоохоронних органів; 3) неповнолітні та представники маргінальних груп населення; 4) представники етніч-

них меншин. До послідовно-криміногенного типу належать: 1) особи, які відбули покарання у виді позбавлення волі (як правило, неодноразово) та (або) займаються злочинним промислом і мають стійкі антисуспільні установки та кримінальну орієнтацію; 2) колишні учасники злочинних об'єднань, які відбули кримінальне покарання; 3) колишні учасники злочинних об'єднань, які уникнули кримінального покарання. До ситуативного типу належать: 1) спеціалісти різних рівнів та напрямів; 2) пересічні громадяни [4].

Важливість вивчення етнічних організованих груп в тім, що на його засадах розробляються рекомендації щодо запобігання вчинення корисливих насильницьких злочинів.

1. Голіна В.В., Головкін Б.М. Кримінологія: Загальна та Особлива частини: Навчальний посібник. - Х.: Право, 2014. - 513 с.

2. Головкін Б. М. Корислива насильницька злочинність: феномен, детермінація, запобігання : моногр. / Б. М. Головкін. – Х. : Право, 2011.

3. Стрелковська Ю. О. Маргінальні групи в структурі організованої злочинності: кримінологічне дослідження : дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : 12.00.08 / Ю. О. Стрелковська. – О., 2008. – 249 с.

4. Тюнін Володимир Олександрович. Сприяння учасникам злочинних організацій та укриття їх злочинної діяльності: кримінально-правова, кримінологічна характеристика та запобігання.- Дисертація канд. юрид. наук: 12.00.08, Харк. нац. ун-т внутр. справ. - Х., 2012.- 220 с.

Плескач О.Ю.,

здобувач Харківського національного
університету внутрішніх справ

ВИЗНАЧЕННЯ МІСЦЯ ПРОБЛЕМАТИКИ РОЗШУКУ ОСІБ, ЗНИКЛИХ БЕЗВІСТИ, У НАУКОВІЙ ПЛОЩИНІ

Питання розшуку безвісно відсутніх осіб на протязі багатьох років було актуальним серед вчених у сфері криміналістики та оперативно-розшукової діяльності. Однак, що стосується наукових досліджень проведеними за років незалежності нашої держави, то сьогодні серед вітчизняних вчених у сфері криміналістики та оперативно-розшукової діяльності дослідження що присвячені розшуку осіб, зниклих безвісти розмежовані (криміналісти визначають методіку та тактику проведення процесуальних дій направлених на розшук, а оперативно-розшукова діяльність надає відповіді на питання організаційно-тактичного характеру розшуку безвісно відсутніх осіб). Враховуючи вказане, вважаємо доцільним розглянути питання окреслення місця проблематики розшуку осіб, зниклих безвісти в науковій площині.

У теорії оперативно-розшукової діяльності існують декілька поглядів

щодо розмежування наукових досліджень з метою їх подальшого аналізу. На нашу думку для досягнення поставленої задачі доцільнішим буде розглянути наукові праці в залежності від рівня наукового дослідження.

Так, серед кандидатських дисертацій вітчизняних фахівців у сфері оперативно-розшукової діяльності, в яких як безпосередньо? так і в окремих аспектах розглядалось питання розшуку осіб, зниклих безвісти, найбільшу увагу заслуговують дослідження таких вчених як: кандидатська дисертація Д. В. Бойчука на тему: «Правові та організаційно-тактичні основи розшуку безвісно відсутніх осіб»; кандидатська дисертація Л.В. Максимова на тему: «Міжнародний розшук та видача осіб, які вчинили кримінальне правопорушення: оперативно-розшукові та процесуальні основи». Беззаперечно констатуємо значний науковий внесок зроблений Д.В. Бойчуком в теорії та практику розшуку осіб, зниклих безвісти, слід констатувати, що враховуючи останні зміни в кримінальному процесуальному та оперативно-розшуковому законодавстві більша частина положень вказаного дослідження на сьогодні втратили свою актуальність. Водночас, розшук осіб, зниклих безвісти Л.М. Максимовим розглядався лише дотично, лише як складова частина процесу розшуку особи як такого через призму оперативно-розшукових та процесуальних засад міжнародного розшуку та видачі осіб, що вчинили кримінальне правопорушення. Отже, для даної окресленої тематики лише становлять інтерес положення що стосуються загальних засад здійснення розшуку та міжнародний досвід у вказаній галузі оперативної діяльності.

Окремо слід відмітити дисертаційні дослідження, що проведені з метою наукової розробки питань пов'язаних із вбивства, оскільки відповідно до чинного законодавства у випадку коли особа, зникла безвісти відкривається кримінальне провадження за ст. 115 Кримінального кодексу України – «вбивство». Зокрема з огляду на досліджувану проблематику слід відзначити такі наукові праці як: кандидатська дисертація О.В. Сорокача на тему: «Ідентифікація трупа невстановленої особи при розслідуванні умисних вбивств» (2013 р) [3]; кандидатська дисертація В.В. Матвійчука на тему: «Попередження умисних вбивств апаратами карного розшуку» (1998 р.). Однак, детально аналізуючи вказані дисертаційні дослідження, можна резюмувати, що з точки зору проблематики розшуку осіб, зниклих безвісти здебільшого становлять інтерес положення в частині визначення оперативно-розшукової характеристики вбивств із позначкою безвісно відсутня особа, а також окремі аспекти організаційно-тактичних засад викриття винних у вчиненні вбивства у випадку, коли безвісно відсутню особу розшукано вбитою.

На останок розглянемо фрагментарні дослідження присвячені питанням розшуку осіб, зниклих безвісти. Зокрема за часів оновленого законодавства становлять інтерес наукові статті В. Я. Горбачевського на тему: «Особливості досудового розслідування за фактами безвісного зникнення осіб» [4], Р.В. Козьякова на тему: «Розслідування безвісного зникнення особи як теоретична та прикладна проблема» [5], М.В. Зубкова на тему «Проведення пер-

шочергових слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) з метою розшуку безвісно відсутніх осіб», «Сучасний стан та проблемні аспекти організації розшуку безвісно відсутніх осіб» [6; 7]. Однак аналізуючи вказані дослідження можна констатувати, що питання розшуку осіб, зниклих безвісти розглядалось фрагментарно, без виокремлення усіх існуючих проблемних питань.

Разом з цим, слід відмітити, що з метою встановлення існуючих проблемних питань в процесі розшуку безвісно відсутніх осіб було опитано працівників кримінальної поліції, які відповідно до посадових інструкцій здійснюють вказану роботу. Респонденти вказали, що сьогодні теоретично не розробленими, на їх думку, залишається велика кількість проблемних питань, як стосовно наявних прогалин в правовому регулюванні окресленого процесу, так і в організаційно-тактичному аспекті такої діяльності. Отже, аналізуючи наведене, можна резюмувати, що питання розшуку осіб, зниклих безвісти хоча і було як безпосереднім предметом досліджень вчених так і в сукупності з іншими проблемними питаннями на протязі багатьох років, однак, враховуючи останні зміни в кримінальному процесуальному та оперативно-розшуковому законодавстві сьогодні відсутні ґрунтовні дослідження, що вичатимуть організаційно-тактичні основи розшуку осіб, зниклих безвісти.

1. Бойчук Д.В. Правові та організаційно-тактичні основи розшуку безвісно відсутніх осіб: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 «Кримінальний процес, криміналістика та судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність» / Д.В. Бойчук. – Харків, 2006. – 20 с.

2. Максимів Л. В. Міжнародний розшук та видача осіб, які вчинили кримінальне правопорушення: оперативно-розшукові та процесуальні основи: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 «Кримінальний процес, криміналістика та судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність» / Л.В. Максимів. – Львів, 2014. – 20 с.

3. Сорокач О.В. Ідентифікація трупа невстановленої особи при розслідуванні умисних вбивств: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 «Кримінальний процес, криміналістика та судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність» / О.В. Сорокач. – Львів, 2013. – 20 с.

4. Горбачевський В. Я. Особливості досудового розслідування за фактами безвісного зникнення осіб / В. Я. Горбачевський // юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ. – 2014. -№ 2 - С. 185- 201

5. Козьяков Р. Розслідування безвісного зникнення особи як теоретична та прикладна проблема / Р. Козьяков // Науковий часопис Національної академії прокуратури України. – 2014. – № 4. – С. 84–95 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.chasopysnapu.gov.ua/chasopys/ua/pdf/4-2015/koziakov.pdf>

6. М.В. Зубков Проведення першочергових слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) з метою розшуку безвісно відсутніх осіб. – Вісник ЛДУВС, 2016.

7. М.В. Зубков Сучасний стан та проблемні аспекти організації розшуку безвісно відсутніх осіб. – Вісник ХНУВС.

Романова П.Є.,
курсант ФПФОДР
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Науковий керівник:
Шинкаренко І.Р.,
кандидат юридичних наук, професор,
професор кафедри оперативно-розшукової
діяльності та спеціальної техніки ФПФПКП
Дніпропетровського державного університету
внутрішніх справ

ПРОБЛЕМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ЗАКОНОДАВЧОГО РЕГУЛЮВАННЯ У СФЕРІ ЗДІЙСНЕННЯ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВИХ ЗАХОДІВ

Підвищення ефективності попередження, виявлення, припинення та розслідування злочинів можливо шляхом використання технічних засобів і проведення оперативно-технічних заходів - негласних слідчих (розшукових) дій) спрямованих на отримання інформації про злочинну діяльність[1]. Означене стало підґрунтям щорічного зростання кількості судових ухвал на проведення оперативно-технічних заходів – негласних слідчих (розшукових) дій (далі – ОТЗ – НС(Р)Д). Так, якщо у 2010 р. було санкціоновано 12 тис. ОТЗ, у 2015 р. було отримано понад 64 тис. ухвал слідчого судді на проведення ОТЗ – НС(Р)Д [2]. У 2017 році було отримано близько 100 тисяч ухвал на проведення ОТЗ-НС(Р)Д уповноваженими оперативними підрозділами правоохоронних органів України [3, с.1]. В той же час судами США щорічно надається 1000 ухвал. У Європі, ця цифра складає від 600 до 900 ухвал [4]. Законодавче обмеження використання негласних методів отримання приватної інформації під час розслідування нараховує понад 100 років. В Україні означена практика розпочалася наприкінці 80-х років ХХ століття та має низку прогалин, що вимагає здійснення низки досліджень спрямованих на формування теоретичного підґрунтя модернізації законодавчого регулювання проведення ОРЗ-ОТЗ-НС(Р)Д.

Правові проблеми здійснення оперативно-технічних заходів наведені у наукових роботах Д.В. Безрукова, П.А. Єрмакова, А.В. Коваленка, Ю.Ю. Орлова, В.Г. Сапальова, О.В. Софілканича, С.А. Сумського, І.Ф. Хараберюша, А.В. Федотенка та ін. Означені проблеми на рівні докторських дисертацій розглядалися Ю.Ю. Орловим, І.Ф. Хараберюшем. Проблеми здійснення НС(Р)Д уповноваженими оперативними підрозділами окремо розглядалися у докторських дисертаціях О.А. Білічак, Д.Б. Сергєєвої та

С.Р. Тарієва.

У той же час вони не охоплюють комплексно зміст системи правових проблем імплементації стандартів ЄСПЛ до національного законодавства, та в переважній більшості спиралися на законодавство до 2012 року. Та фактично не розкрили сучасну парадигму отримання оперативної (розвідувальної) та доказової інформації під час проведення ОРЗ-ОРЗ-НС(Р)Д. Означене потребує аналізу існуючих проблем та порівняння їх зі світовим досвідом у цій сфері.

Законодавче врегулювання здійснення негласних спеціальних заходів отримання інформації підрозділами правоохоронних органів США, Європи нараховує понад 150 років.

В той же час у переважній кількості країн світу існують прогалини щодо забезпечення прав і свобод людини під час здійснення спеціальних операцій щодо отримання оперативної інформації, на що наголошують ухвали ЄСПЛ [5]. Вимогами до удосконалення законодавчого врегулювання використання ОРЗ-ССМП-НС(Р)Д у країнах світу характеризуються потребами суспільства мати адекватний механізм протидії загрозам з боку злочинності з одного боку та потребую нейтралізації загроз порушення прав і свобод людини під час здійснення ОРЗ та НС(Р)Д пов'язаних з втручанням у права та свободи людини, з другого боку. Визначення шляхів побудови модернізованої системи правового регулювання ОРД не можливо також без визначення історичних закономірностей формування сучасної системи оперативно-розшукової діяльності.

Проведений аналіз історичних, правових та наукових джерел [6; 7], дозволяє новітній період становлення сучасної системи ОРД та законодавчого регулювання здійснення оперативно-розшукових заходів та НС(Р)Д спрямованих на отримання оперативної інформації поділити на наступні етапи:

- *перший етап* : становлення системи оперативно-розшукових та оперативно-технічних заходів у межах законодавчого поля пострадянської України (1992 – 2001рр.). Він визначив легітимність сил та засобів ОРД та законність проведення ОРЗ з метою попередження, виявлення, припинення, розкриття злочинів та супроводження досудового розслідування;

- *другий етап* : законодавче закріплення права адекватної протидії оперативних підрозділів правоохоронних загрозам з боку різних видів злочинної діяльності, а не тільки окремих її видів (наприклад, незаконному обігу наркотичних засобів. Означене обумовило корекцію прав суб'єктів, які здійснюють боротьбу з окремими видами злочинів.

- *третій етап* : формування європейської моделі оперативно-розшукового та кримінального провадження на ґрунті стандартів ЄСПЛ щодо забезпечення прав і свобод людини під час здійснення ОРЗ-НС(Р)Д пов'язаних з втручанням у права і свободи людини (2012 – теперішній час) та трансформації ОРД у кримінальну розвідку.

Не зважаючи на значний крок після 2012 року у формуванні системи оперативно-розшукової діяльності та її правового підґрунтя у відповідності

до світових стандартів забезпечення прав і свобод людини чинне законодавство має низку недоліків та прогалин:

- не надано визначення оперативно-розшукових заходів;
- не визначений статус та права слідчого судді у сфері ОРД, процедура та порядок судового контролю під час отримання дозволу на проведення оперативно-розшукових заходів та реалізації отриманих результатів;
- відсутня конкретизація порядку та обсягу ознайомлення слідчого судді з нормативним регулюванням та матеріалами оперативно-розшукового провадження, під час надання дозволу та оцінки ефективності оперативно-розшукових заходів, що обмежують права і свободи людини;
- йде посилення на норми КПК без їх імплементації у закон України «Про оперативно-розшукову діяльність» та розмежування змісту та мети НСРД – ОРЗ [8].

Аналіз публікацій останніх років свідчить, що концептуальна побудова новітньої моделі правового регулювання здійснення ОРЗ-НС(Р)Д під час оперативно-розшукового та кримінального провадження повинна здійснюватися у межах формування державної політики та стратегії протидії злочинності оперативно-розшуковими заходами.

Ми згодні з думкою науковців, що одним зі шляхів побудови сучасної моделі законодавчого регулювання у цій сфері є прийняття Концепції забезпечення протидії злочинам здійсненням ОТЗ – НС(Р)Д підрозділами Національної поліції. У моделі Концепції повинно бути передбачено заходи щодо вдосконалення чинного законодавства у сфері оперативно-розшукової діяльності та приведення його у відповідність до європейської моделі негласного розслідування, реструктуризації та координації всього спектру оперативно-розшукових сил Національної поліції, формування професійного прошарку

Наступним кроком повинно бути розбудова системи відомчого – міжвідомчого нормативного регулювання відповідно до таких принципів: визначення переліку нормативних актів, які потребують внесення до них відповідних змін, доповнень, а також тих, що потребують розробки; встановлення регулятивної значущості таких актів і пріоритетності їх підготовки; визначення структури та змісту кожного з цих актів; визначення кола розробників нормативних актів і термінів їх підготовки.

Використання означених методологічних підходів сприятиме: нормативному закріпленню детальної регламентації діяльності системи уповноважених оперативних підрозділів Національної поліції та визначенню відносин субординації між ними у межах реалізації державної політики протидії злочинності; визначенню критеріїв внутрішнього і зовнішнього оцінювання ефективності діяльності системи уповноважених оперативних підрозділів Національної поліції та інших правоохоронних органів; визначенню організаційного механізму використання їхніх сил і засобів під час проведення ОТЗ та НС(Р)Д у межах оперативно-розшукового і кримінального провадження; визначенню всіх тактичних елементів підготовки та проведення ОТЗ –

НС(Р)Д тощо.

Реалізація означених концептуальних підходів та внесення змін до чинних законодавчих та відомчих нормативних актів сприятиме підвищенню ефективності практики протидії злочинності оперативно-розшуковими заходами та НС(Р)Д, а також оптимізації її організаційної моделі.

1. Звіт про діяльність Національної поліції України за 2016 рік [Електронний ресурс]. <http://www.npu.gov.ua/uk/publish/article/2139890> (дата звернення: 04.04.2017).

2. Експрес-аналіз ефективності використання негласних слідчих (розшукових) дій: аналітичний огляд / С. В. Албул та ін. Одеса : ОДУВС, 2015. 36 с.

3. Гасанов Р.Н. Здійснення повноважень прокурором в частині проведення слідчих (розшукових) дій : Автореферат дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук: «спец. 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність». Одеса: Одеський державний університет внутрішніх справ, 2017. 23 с.

4. Захаров Є. Порушення права на приватність під час проведення оперативно-розшукової діяльності [Електронний ресурс] // Права людини в Україні : Інформаційний портал Харківської правозахисної групи. URL : <http://khp.org/index.php?id=1330707752> (дата звернення: 04.04.2017, 10:30).

5. Акхубеков А.Х. Новий закон Великобританії в області оперативно-розшукової діяльності // Проблеми формування уголовно-разыскного права. Випуск 6. М., 2003. С. 3-11.

6. Федотенко А. В. Історичний досвід використання поліцією Європи та Америки спеціальних слідчих методів та прийомів під час гласного та негласного поліцейського розслідування // Оперативно-розшукова діяльність органів внутрішніх справ: проблеми теорії та практики : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Дніпропетровськ, 18 листопада 2016 р.). Дніпропетровськ : ДДУВС, 2016. С. 183–189.

7. Основи оперативно-розшукової діяльності : навч. посіб. / за заг. ред. С. В. Албула. Одеса : ОДУВС, 2016. 270 с.

8. Закон України Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Кримінального процесуального кодексу України {Із змінами, внесеними згідно із Законом № 5083-VI від 05.07.2012} (ч.12)/Верховна Рада України; Закон від 13.04.20

Санакоєв Д.Б.

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри оперативно-розшукової
діяльності та спеціальної техніки ФПФПКП
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПІДГОТОВКИ ОПЕРАТИВНИХ СПІВРОБІТНИКІВ КРИМІНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ ЗА СТАНДАРТАМИ ЄС-НАТО

У контексті прагнень України до європейського співтовариства, відзначимо, що у 2000 році країнами ЄС засновано Європейський поліцейський коледж [1]. На його базі, а також на базі *відомчих навчальних закладів поліції країн ЄС* проводять навчання *атестовані науковці-співробітники поліції навчальних закладів із підготовки працівників поліції країн ЄС* (у т.ч. Німеччини, Франції, Італії, Польщі, Чехії, Словенії, Угорщини, Румунії, Литви, Латвії, Естонії) для національних правоохоронців, зокрема за такими напрямками: «Відмивання коштів», «Торгівля людьми», «Розповсюдження наркотиків», «Міжнародна організована злочинність»; «Боротьба з тероризмом»; «Спеціальні методи правоохоронних органів» [2].

Так, у якості викладачів спеціальних (поліцейських) дисциплін у Вищій школі поліції Німеччини працюють діючі поліцейські з досвідом практичної роботи не менше 4 років, з якими укладається угода від 3 до 5 років, після чого вони можуть направлятися із підвищенням у посаді до відповідних підрозділів поліції [3].

Викладання спецдисциплін за таким напрямком як «Спеціальні методи правоохоронних органів», здійснюється *винятково атестованими співробітниками* поліцейських шкіл та академій, із залученням найбільш досвідчених практиків, у т.ч. із судової системи. Зокрема, за вказаним напрямком вивчаються такі спецкурси [4]:

1) «Робота з інформаторами: можливості використання країнами ЄС» (винятково для поліцейських та осіб, які навчаються за напрямком діяльності – кримінальна поліція);

2) «Оперативний аналіз розвідувальної інформації: концепція розвідки, збирання і оцінка розвідувальної інформації» (винятково для поліцейських та осіб, які навчаються за напрямком діяльності – кримінальна поліція);

3) «Міжнародне співробітництво у проведенні таємних (у т.ч. агентурних) спецоперацій/Undercover operations» (навчання винятково для поліцейських, які мають досвід проведення таких операцій);

4) «Захист свідків/Witness protection» (підвищення рівня знань та на-

буття практичного досвіду у сфері оперативного захисту свідків та потерпілих);

5) «Можливості використання соціальних медіа у правоохоронній сфері» (протиція кіберзлочинам, торгівлі людьми, сексуальному насильству, протиція використанню соціальних медіа у масових заворушеннях; бойовій радикалізації у соціальних медіа та ін.).

Зазначимо, що у навчальних закладах системи МВС України співробітники кафедр оперативно-розшукового спрямування здійснюють навчання у межах спеціальності 12.00.09 – *кримінальний процес та криміналістика*; *судова експертиза*; *оперативно-розшукова діяльність*. Відповідно, у підготовці кадрів, передусім для оперативних підрозділів кримінальної поліції та підготовки слідчих професорсько-викладацьким складом відповідних кафедр забезпечується викладання спецдисциплін, у межах яких вивчаються закономірності збирання, дослідження, оцінки і використання доказів; прийоми, методи та засоби виявлення, припинення, розслідування, судового розгляду та запобігання злочинам; оперативно-розшукова діяльність; організація роботи з негласним апаратом; використання спеціальних знань у кримінальному судочинстві.

Згідно чинного законодавства:

1. п. 6) ч. 1 ст. 1 Закону України «Про вищу освіту» – «...вищий військовий навчальний заклад (вищий навчальний заклад із специфічними умовами навчання) – вищий навчальний заклад державної форми власності, який здійснює на певних рівнях вищої освіти підготовку курсантів (слухачів, студентів), ад'юнктів для подальшої служби на посадах офіцерського (сержантського, старшинського) або начальницького складу з метою задоволення потреб Міністерства внутрішніх справ України...»;

2. ч. 4 ст. 13 Закону України «Про національну поліцію»: «...у системі поліції можуть утворюватися науково-дослідні установи...».

3. Ст. 1 Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність»: «...*формами наукової діяльності є: фундаментальні та прикладні наукові дослідження*»; тобто «прикладні наукові дослідження – наукова діяльність, спрямована на одержання нових знань, що можуть бути використані для практичних цілей».

З огляду на специфіку дисциплін, що викладаються на кафедрах оперативно-розшукового циклу, зокрема таких як «*Оперативно-розшукова діяльність ОВС*», «*Організація роботи з негласним апаратом*», «*Спеціальна техніка ОВС (Особлива частина)*», до функціональних обов'язків професорсько-викладацького складу, серед іншого, відносяться: 1) контроль, комплектування і розробка методичного забезпечення дисциплін кафедри; 2) розробка науково-методичних та науково-практичних рекомендацій на замовлення практичних підрозділів ОВС України (у складі науковців і практиків від підрозділів-замовників), впровадження їх у практичну діяльність (передусім оперативних та слідчих підрозділів), чим досягається вимога здійснення при-

кладних наукових досліджень; 3) організація та керування навчальною практикою та стажуванням курсантів на відповідних посадах у оперативних підрозділах поліції; 4) проходження обов'язкового стажування у практичних підрозділах на відповідних професійному рівню посадах із метою підвищення, удосконалення, набуття практичного досвіду роботи за напрямком педагогічної діяльності та викладання дисциплін оперативно-розшукового циклу.

Здійснення окреслених завдань кореспондується із вимогами та розробками Секретаріату ОБСЄ, зокрема Відділу протидії транснаціональним загрозам та Відділу стратегічних питань поліцейської діяльності, викладеними у доповіді «Реформа поліції у рамках реформи системи кримінального правосуддя» (Відень, 2013) [5], згідно яких:

- заходи структурної та організаційної реформи, спрямовані на покращення взаємодії та координації між різноманітними закладами системи кримінального правосуддя матимуть позитивний ефект лише у разі їх доповнення початковим та безперервним підвищенням кваліфікації та діяльністю у сфері професійного розвитку. У процесі професійного розвитку керівники, шляхом наставництва, заохочень, нагород та дисциплінарних заходів, можуть посилити та підтримати такі зміни серед своїх співробітників та забезпечити належну поведінку;

- у сфері навчання, експертам-практикам мають надаватись знання кримінально-процесуальних кодексів, що визначають та регулюють функції, обов'язки та відповідальність різноманітних закладів системи кримінального правосуддя, а також контекст, у якому функціонують інші заклади системи кримінального правосуддя. Це необхідно для того, щоб підвищити обізнаність про потреби всіх суб'єктів СКП, що працюють на межі дотику, з метою сприяння ефективному та дієвому процесу кримінального правосуддя;

- важливе значення має розвиток колективних навичок роботи на міжвідомчому рівні під час спільних навчальних заходів. Може розглядатись питання про стратегію призначення викладачів-поліцейських на короткий строк на посади «стажерів» чи «запрошених фахівців» до оперативних чи слідчих підрозділів (Виділено нами – Д.С.).

Отже, первинна професійна підготовка, підготовка у вищих навчальних закладах із специфічними умовами навчання, післядипломна освіта (спеціалізація, перепідготовка, підвищення кваліфікації, стажування) за фаховим спрямуванням (кримінальна поліція; органи досудового розслідування), із поглибленим вивченням спецдисциплін оперативно-розшукового циклу, має здійснюватися із урахуванням європейського досвіду та передбачати їх викладання діючими співробітниками поліції, які мають стаж роботи у практичних підрозділах за напрямком підготовки (оперативні та слідчі підрозділи правоохоронних органів), завдяки чому матимуть можливість здійснювати розробку та впровадження у практику наукових досліджень з актуальних проблем протидії злочинності на замовлення практиків та за їх активної участі, а також більш якісно викладати відповідні спецдисципліни.

Ми вважаємо, що така взаємодія і координація співпраці сприятиме налагодженню тісних професійних контактів із практиками, а також зумовлює обов'язкове підвищення кваліфікації викладацького складу означених кафедр у відповідності до вимог Закону України «Про національну поліцію» щонайменше 1 раз на 3 роки у підрозділах поліції на посадах, що відповідають їх фаховому рівню.

1. CEPOL / Електронний ресурс. – Режим доступу: <https://www.cepol.europa.eu/who-we-are/european-police-college/about-us>

2. CEPOL: Common-curricula // Електронний ресурс. – Режим доступу: <https://www.cepol.europa.eu/education-training/trainers/common-curricula>

3. Мартыненко О. Профессиональное обучение полиции Германии (по материалам МВД Украины) / Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://khp.org/index.php?id=1399024677>

4. CEPOL : Residential activities // Електронний ресурс. – Режим доступу: <https://www.cepol.europa.eu/education-training/what-we-teach/residential-activities>

5. OSCE POLIS : Реформа полиции в рамках реформы системы уголовного правосудия // Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://polis.osce.org/library/f/4070/3828/OSCE-AUT-SPM-4070-RU-3828.pdf>

Свінцицька О.П.

здобувач Міжрегіональної академії
управління персоналом

КРИТЕРІЇ ФОРМУВАННЯ ТИПОВИХ СЛІДЧИХ СИТУАЦІЙ РОЗСЛІДУВАННЯ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ З МЕТОЮ СЕКСУАЛЬНОЇ ЕКСПЛУАТАЦІЇ

Розбудова правової держави та розвиток демократичних засад суспільного життя передбачають визнання пріоритету загальнолюдських цінностей. Загальна декларація прав людини та Міжнародний пакт про громадянські та політичні права проголошують, що кожна людина має право на свободу та особисту недоторканність. У ст. 3 Конституції України зазначено, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека є найвищою соціальною цінністю. Свобода людини є найважливішим благом і необхідною умовою розвитку особи та суспільства в цілому, а її порушення – кримінально караним злочином. Особливо актуальною є вона сьогодні і для України, де торгівля людьми (особливо жінками з метою їх сексуальної експлуатації) набула значного поширення [1, с.112].

Збільшення масштабів такої злочинності становить реальну загрозу для безпеки держави й суспільства, адже вона посилює свої позиції з огляду на монополізацію багатьох видів протиправної діяльності, відсутність надійних механізмів протидії [2, с.193-194].

Втім, як свідчить аналіз слідчої та судової практики, розслідування зазначених злочинів проводиться безсистемно й некваліфіковано, більшість з них залишається нерозкритими, а значна частина направлених до суду справ повертається на додаткове розслідування. Головним чином це обумовлено тим, що практичні працівники не обізнані про види типових слідчих ситуацій і можливості, що надає їх врахування під час реалізації комплексу відповідних засобів їхнього вирішення. Зазначене, в свою чергу, призводить до нечіткого визначення напрямів розслідування, неналежного обрання комплексу слідчих та інших дій, послідовності їх проведення при перевірці версій, втраті цінних доказів й не відповідає завданням кримінального судочинства [3].

Слідчому необхідно визначити оптимальну послідовність слідчих (розшукових) дій стосовно кожної слідчої ситуації, що виникла під час розслідування торгівлі людьми з метою сексуальної експлуатації.

Вивченню слідчих ситуацій та розробці на їх основі алгоритмів пошуку відомостей про злочин та злочинця, а також рекомендацій з виконання слідчих дій, негласних слідчих (розшукових) дій та оперативно-розшукових заходів на різних етапах розслідування приділяли увагу багато криміналістів. Прагнення всебічно охарактеризувати поняття слідчої ситуації, її зміст, обумовило існування в літературі великої кількості різних по сутності визначень та відповідних класифікацій. Не дивлячись на те, що рекомендації з даного питання в спеціальній літературі викладені досі змістовно, при вирішенні даного завдання в практиці розслідування торгівлі людьми з метою сексуальної експлуатації, нерідко виникають складності. Особливо це стосується тих випадків, коли жертвою стає людина, що в даному місці опинилась проїздом, якого в місцевості ніхто не знає і раніше ніколи не бачили [4].

Змістом слідчої ситуації є сума значимої для розслідування інформації (зібраних по кримінальному провадженні доказів та інших відомостей, отриманих процесуальним шляхом), що є в розпорядженні слідчого до визначеного моменту слідства, а також відомостей про джерела такої інформації [5, с. 49].

Отже, необхідно визначити чіткі критерії для формування типових слідчих ситуацій початкового етапу розслідування торгівлі людьми з метою сексуальної експлуатації це:

- 1) сприятливі умови та несприятливі умови;
- 2) в залежності від обсягу та змісту даних, що слугували підставою для відкриття кримінального провадження;
- 3) в залежності від обсягу інформації, який має в своєму розпорядженні слідчий про саму подію злочину і осіб, які до нього причетні;
- 4) відомостей про джерела отриманої такої інформації (ЗМІ, заява потерпілого, матеріали ОРД тощо);
- 5) місце вчинення: територія України; територія іншої держави;
- 6) в залежності від категорії потерпілих (громадянин України, іноземний громадянин, особа без громадянства);
- 7) в залежності від способів торгівлі людьми та їх форм;

8) з урахуванням природи злочину та об'єктивної закономірності його вчинення:

9) слід враховувати вік та стать особи;

10) від інформації про можливого злочинця;

11) в залежності від етапу здійснюваної злочинної діяльності на момент виявлення ознак злочину;

12) в залежності від затриманих підозрюваних;

13) від наявності серії нерозкритих злочинів-торгівлі людьми з метою сексуальної експлуатації.

Окрім вище зазначених критеріїв формування типових слідчих ситуацій початкового етапу розслідування торгівлі людьми з метою сексуальної експлуатації, необхідно відзначити, що формування таких ситуацій повинно обов'язково включати себе саме інформацію про угоду торгівлі людьми, особу злочинця та особу потерпілого, та обов'язково саме місце (на Україні чи за її межами).

Підсумовуючи викладене, вважаємо важливим відзначити, що розглянуті типові слідчі ситуації та відповідні ним основні напрямки розслідування багато в чому є умовними. Останнє пояснюється тим, що запропоновані системи слідчих дій, оперативних та організаційних заходів значною мірою залежать від індивідуальних особливостей ситуацій, що складаються, неповторних і часто випадкових факторів (хвороба або тимчасовий від'їзд свідка, відсутність транспорту для переслідування злочинця тощо), які змінюють послідовність запропонованих дій. Тому допускаються й інші можливі алгоритми дій по розслідуванню виділених типових ситуацій, оскільки діяльність слідчих у цьому напрямку виступає як глибоко творчий процес.

1. Набруско М.С. Види матеріалів оперативно-розшукової діяльності, що використовуються у кримінальних провадженнях про торгівлю людьми / М.С. Набруско // Юрист України. – 2013. – № 4. – С. 112-117.

2. Севрук В.Г., Павленко С.О. Заходи протидії транснаціональному наркобізнесу, що вчиняється представниками окремих етнічних груп / В.Г. Севрук, С.О. Павленко // Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ. – 2015. – № 2. – С. 193–205.

3. Кудінов А.С. Типові слідчі ситуації початкового етапу розслідування крадіжок нафти та нафтопродуктів із магістральних трубопроводів / А.С. Кудінов // Часопис Академії адвокатури України. - 2012. – № 15. – С. 1-51.

4. Розслідування навмисних вбивств, замаскованих під нещасний випадок або самогубство на залізничному транспорті: Інтернет-сайт: Nebook.net [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nebook.net/book_rozsliduvannya-navmisnih-vbivstv-zamaskovanih-pd-neshhasnij-vipadok-abo-samogubstvo-na-zalznichnomu-transport_592/.

5. Комаринська Ю. Б. Розслідування навмисних вбивств, замаскованих під нещасний випадок або самогубство на залізничному транспорті [текст] : навчальний посібник / Ю. Б. Комаринська, О. І. Галаган – К. Центр учбової літератури, 2013. – 124 с.

Телійчук В.Г.,
кандидат юридичних наук,
старший науковий співробітник, доцент,
доцент кафедри оперативно-розшукової
діяльності та спеціальної техніки ФПФПКП
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ПРОБЛЕМИ ЗАКОНОДАВЧОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОПЕРАТИВНО- РОЗШУКОВОЇ ПРОТИДІЇ ОРГАНІЗОВАНИЙ ЗЛОЧИННОСТІ

Організовані злочинні угруповання перетворились на симбіоз ділків тіньової економіки, озброєних груп, що обслуговують їх, та корумпованих державних службовців різних рівнів. Сьогодні динаміку і структуру злочинності, поряд із традиційними причинами й умовами, продовжують визначати криміногенні фактори, що впливають із труднощів соціального й економічного розвитку суспільства. На цьому фоні відбулося відхилення ціннісних орієнтирів окремих груп населення в бік протиправного способу життя, що призвело до зміцнення такого суспільно небезпечного явища як організована злочинність. Наявність злочинності, її поширення серед усіх верств населення та, відповідно, її деструктивний вплив на майже всі процеси, що відбуваються в державі, спонукає правоохоронні органи постійно вдосконалювати методи та заходи протидії останній. Сьогодні в Україні відбуваються процеси розвитку та становлення правової, демократичної держави, але, нажаль, вони супроводжуються соціально-економічною та культурно-етичною кризами у суспільстві, що, в свою чергу, призводить до підвищення рівня злочинності. Проблема поширення злочинності була раніше й залишається дотепер досить актуальною для українського суспільства та потребує негайного реагування з боку вповноважених державних правоохоронних органів.

Насамперед необхідно усвідомлювати, що процес розбудови суверенної держави неможливий без ефективної роботи її правоохоронних органів, без відповідних дієвих правових інститутів, без використання усіх наявних можливостей [1, с.40-41].

Питанням оперативно-розшукової протидії злочинів присвячені роботи А.І. Алексєєва, О.М. Бандурки, В.В. Баранова, Є.І. Борділовського, І.В. Бризгалова, С.С. Галахова, В.О. Глушкова, Є.А. Дидоренка, І.П. Козаченка, Д.Й.Никифорчука, А.Г. Лекаря, В.С. Овчинського, С.С. Овчинського, В.В. Мишка, О.В. Кириченка, та ін. Проблемам оперативно-розшукової протидії організованим злочинності були присвячені роботи О.М. Бандурки, В.Я. Горбачевського, В.О. Глушкова, Л.Ф. Гули, А.І. Гурова, Н.С.Карпова, І.П. Козаченка, Я.Ю. Кондратьєва, О.В. Кириченка,

А.Г. Лекаря, А.І. Алексеєва, С.В. Діденка, Е.О. Дідоренка, С.С. Овчинського, Д.Й. Никифорчука, Н.Є. Філіпенко та інших.

Утім, на сьогодні у цій сфері існує безліч проблемних питань, які вимагають термінового розв'язання.

Як відомо, у протидії злочинності застосовуються негласні сили, засоби, форми та методи ОРД. На жаль, застосування негласного апарату, засобів, методів і форм ОРД інколи призводить до дій, які межують з порушенням законів. У зв'язку з цим оперативно-розшукова діяльність, як і будь-яка діяльність, потребує обов'язкового правового регулювання, а процес застосування елементів оперативно-розшукової тактики у протидії злочинності, на нашу думку, – особливого.

Дослідження питання, що вивчається, показує, що важливе значення для правильного розуміння призначення та змісту ОРД має визначення меж правового регулювання, від якого, у свою чергу, залежить дієвість пошукової роботи і, відповідно, діяльність заходів щодо запобігання злочинам, які вчиняються окремими особами, та їх припинення, а також гарантованості захисту прав і свобод громадян, які потрапили в поле зору оперативних підрозділів [2, с. 338-339].

Положення ч.2 ст.7 Закону України «Про ОРД» визначають, що: «у разі виявлення ознак злочину оперативний підрозділ, який здійснює оперативно-розшукову діяльність, зобов'язаний невідкладно направити зібрані матеріали, в яких зафіксовано фактичні дані про протиправні діяння окремих осіб та груп, відповідальність за які передбачена Кримінальним кодексом України, до відповідного органу досудового розслідування для початку та здійснення досудового розслідування в порядку, передбаченому Кримінальним процесуальним кодексом України». Надалі, у випадку, якщо відомості про злочин та особу, яка його вчинила, неможливо отримати в інший спосіб слідчий проводить вже негласні слідчі (розшукові) дії, або доручає їх проведення оперативним підрозділам. Зважаючи на те, що НС(Р)Д за змістом аналогічні відповідним оперативно-розшуковим діям, то оперативний уповноважений не може їх проводити, адже за кримінальним провадженням заходи трансформувалися (видозмінилися, перетворилися) в слідчі дії, а оперативні підрозділи здійснюють негласні слідчі (розшукові) дії у кримінальному провадженні тільки за письмовим дорученням слідчого чи прокурора. Крім цього, відповідно до п. 2 ст.41 КПК України «співробітники оперативних підрозділів не мають права здійснювати процесуальні дії у кримінальному провадженні за власною ініціативою...».

Необхідність невідкладно направити зібрані матеріали стосовно окремих осіб до відповідного органу досудового розслідування у разі виявлення ознак злочину майже не викликає сумнівів, але при оперативному документуванні злочинів, вчинених групою осіб зміст правової норми є дещо не коректним, адже на практиці оперативний підрозділ при виявленні таких ознак – фактичних даних про окремих осіб змушений переривати ініціативний пошук

і направляти матеріали в слідчий підрозділ, після чого без письмових доручень слідчого, прокурора не можливо проводити оперативно-розшукові заходи аналогічні негласним слідчим (розшуковим) діям.

Зазначені правові положення перетворюють ініціативну діяльність оперативних уповноважених у пасивну, з очікуванням письмових доручень слідчого на проведення НС(Р)Д, що не сприяє активізації протидії злочинності. На практиці, крім цього, особам, які вчинили злочин з початком досудового розслідування інколи стає відомо про їх переслідування і вони починають більш активно протидіяти слідчій діяльності, в той час, коли ще не завершено документування їх злочинної діяльності, не забезпечено достатню базу для доказування. Новий підхід до оперативно-розшукової діяльності, під час якої не досягнувши необхідного результату її зобов'язують переривати, а по суті зупиняти є, на наш погляд, не виваженим і потребує зміни в сторону правового забезпечення досягнення оперативними підрозділами такого результату, який би створив основу судової перспективи майбутнього кримінального провадження [3].

Система слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій, передбачена в новому КПК України, є унікальною і найбільш досконалою, порівняно із законодавством як країн СНД, так і Європи, та в перспективі надасть можливість проводити досудове розслідування з найбільшою ефективністю та в максимально короткі проміжки часу.

Проте, зміни, внесені до Закону України “Про оперативно-розшукову діяльність”, значно звузили поле діяльності оперативних підрозділів, які свої знання та професіоналізм у протидії злочинності могли б використати у більшій мірі, за умов належної правової регламентації її ведення [2, с.338-343].

В умовах побудови сучасної правової держави проблеми захисту її громадян від злочинних посягань, а також протидії спробам криміналізації суспільства, нейтралізації негативних соціальних тенденцій набувають першочергового значення. У цьому контексті особливо гострими є питання оперативно-розшукової протидії злочинності, запобігання злочинам та іншим правопорушенням, профілактичної роботи з населенням. Нині констатуємо відсутність серйозних успіхів у справі протидії організованих злочинності, що не може в остаточному підсумку привести до корінного зламу негативних тенденцій і якісній зміні кримінологічної обстановки. Такий стан речей є наслідком: відставання правової бази від потреб правоохоронної практики; недоліків у діяльності правоохоронних і контрольно-наглядних органів, насамперед їхньої роз'єднаності, відтоку професійних кадрів, нерозв'язаності проблем матеріально-технічного і фінансового забезпечення; складної криміногенної ситуації в регіоні; руйнування системи профілактики злочинів; відсутності взаємодії між інститутами державної влади і громадянського суспільства [4, с.90].

Ми цілком згодні з А.С. Омель'яненком, що суттєві та важливі нововведення в сфері кримінально-процесуальної та оперативно-розшукової діяль-

ності однозначно направлені на вдосконалення відповідної діяльності правоохоронних органів, наближення організаційно-правових форм її здійснення до світових та європейських стандартів шляхом «зрощення» оперативно-розшукової діяльності із кримінальним процесом. Утім, нововведення, зміни до законодавства не в повній мірі відповідають потребам та можливостям практики. Правова процедура, підстави, форми та порядок «трансформації» оперативно-розшукової в слідчу діяльність через правовий механізм проведення негласних слідчих (розшукових) дій потребує більш чіткої регламентації та удосконалення. Зміни у законодавстві повинні враховувати національні інтереси, що полягають у збалансованій діяльності правоохоронних органів, компетенція і порядок дій яких повинна чітко бути визначена законодавством, ґрунтуватись на підставі глибоких наукових досліджень із вказаної проблематики, а також повинні враховувати думки провідних науковців та практиків [3].

1. Албул С.В. Основи оперативно-розшукової діяльності: навч. посіб. / С.В. Албул, С. В. Андрусенко, Р. В. Мукоїда, Д. О. Ноздрін; за заг. ред. С. В. Албула. - Одеса : ОДУ-ВС, 2016. - 270 с.

2. Телійчук В.Г. Теоретико-правові та практичні проблеми оперативно-розшукового законодавства / В.Г. Телійчук // Наукові пошуки у III тисячолітті: соціальний, правовий, економічний та гуманітарний виміри: збірник тез II Міжнародної науково-практичної конференції (7–8 квітня 2017 р.). Кропивницький : «КОД», 2017. – с.338-343.

3. Омеляненко А.С. Актуальні проблеми направлення матеріалів оперативно-розшукової справи до органу досудового розслідування за новим КПК України / А. С. Омеляненко // Юридична наука. - 2014. - № 12. - с.158-167. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/jnn_2014_12_15.

4. Телійчук В.Г. Нормативно-правові акти підзаконного характеру як складова частина нормативного регулювання оперативно-розшукової протидії грабездам і розбійним нападам / В.Г. Телійчук // Актуальні питання оперативно-розшукової протидії злочинам: матеріали наук.-практ. семінару (Дніпро, 25 травня 2017р.) – Дніпро: Дніпроп. Держ. ун-т внутр. справ, 2017. – с.87-91.

Трясун П.Р.

аспірант Міжрегіональної академії
управління персоналом (м. Київ)

ПОНЯТТЯ І СУТНІСТЬ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ ХУЛІГАНСТВА, ВЧИНЕНОГО ГРУПОЮ ОСІБ

Будь-який соціум завжди намагається жити за встановленими правилами поведінки, проте немає жодної людської спільноти, в якій би зазначені правила не порушувалися. Сучасні реалії нашої держави вказують на усклад-

нення криміногенної ситуації. Це пов'язано з низкою негативних факторів, що впливають на суспільство. У зв'язку з цим зростає кількість кримінальних правопорушень різних категорій: проти життя і здоров'я, власності, громадської безпеки та порядку. Найбільш розповсюдженим суспільно небезпечним діянням проти публічного порядку впродовж багатьох років залишається хуліганство.

Певні прорахунки у реформуванні економічної та соціальної сфер суспільства, кримінального процесуального законодавства, нестабільність у сфері безпеки держави зумовили суттєве збільшення кількості хуліганських проявів. Останнім часом спостерігається стала тенденція до зміни структури та характеру злочинів цієї категорії, загальний рівень яких має тенденцію до зростання. Дедалі частіше хуліганство набуває організованого характеру.

Так, за даними Міністерства внутрішніх справ України, у 2011 р. було зареєстровано 8866 фактів хуліганства, з них 39 % не розкрито; у 2012 р. - 8363, з них 32% не розкрито. За даними Генеральної прокуратури України, у 2013 р. вчинено 6315 фактів хуліганства, за якими у 2888 випадках було складено обвинувальні акти, у 2014 р. – 4962, за якими обвинувальні акти було складено у 1896 випадках, у 2015 р. – 4120, за якими обвинувальний акт було складено лише у 1472 кримінальних провадженнях. За I півріччя 2016 року обліковано 2599 фактів хуліганства, з яких лише в 700 випадках вручено повідомлення про підозру. У той же час, за досліджуваними кримінальними провадженнями, лише у 27 % випадків було складено обвинувальний акт. Більшість злочинів залишається нерозкритими. Узагальнення правоохоронної практики дозволяє дійти висновку, що близько 12% вказаних кримінальних правопорушень вчинюється у публічних місцях [1].

Ці статистичні показники вказують на те, що вчинення хуліганства у публічних місцях є досить поширеним суспільно небезпечним діянням, а кількість його проявів кожного року суттєво зростає. Збільшення випадків вчинення досліджуваних кримінальних правопорушень пояснюється декількома факторами. Це, по-перше, негативний вплив ситуації, яка виникла на сході України; по-друге, амністування великої кількості злочинців; по-третє, складне економічне становище населення держави, зниження заробітної платні тощо.

Сьогодні діяльність слідчих і оперативних підрозділів поліції з розслідування хуліганства потребує суттєвого оновлення та удосконалення. Зважаючи на зростання проявів хуліганства, підвищення рівня його організованості, активізації протидії розслідуванню виникає необхідність негайної розробки та впровадження у правоохоронну діяльність найновітніших і апробованих наукових методів та засобів для її подолання, насамперед у діяльність підрозділів Національної поліції України.

На особливу увагу заслуговує дослідження хуліганства, вчиненого у публічних місцях. Адже при вивченні елементів його криміналістичної характеристики виникають можливості для виокремлення певних заходів щодо

розслідування та попередження цього діяння. Без їх проведення може виникнути небезпека рецидиву, тобто вчинення групами хуліганів ряду супутніх злочинів, зокрема спричинення тілесних ушкоджень, звалтувань, розбійних нападів, опору працівникам патрульної поліції тощо [2; 3].

На необхідність оновлення окремої методики розслідування хуліганства, вчиненого у публічних місцях, вказали 92 % опитаних слідчих поліції. Відповідно, до причин низької якості розслідування цієї категорії злочинів вони віднесли: відсутність взаємодії слідчого з оперативними підрозділами (71 %); ігнорування оперативно-розшукової інформації (69 %); несвоєчасне і неякісне проведення слідчих (розшукових) дій (57 %); недостатнє науково-технічне забезпечення (42 %); небажання потерпілих співпрацювати зі слідством (27 %).

В системі криміналістичної характеристики хуліганства, вчиненого групою осіб, ми виокремили лише ті елементи, які характеризуються чіткою розшуковою спрямованістю. Адже дана категорія повинна бути не просто складовою науки криміналістики, а ефективним знаряддям розслідування [4, с. 48]. З огляду на вищезазначене, систему елементів криміналістичної характеристики групового хуліганства ми визначили з таких елементів: а) способи вчинення злочину; б) обстановка вчинення хуліганських дій; в) «слідова картина» вчинення злочину; г) особа потерпілого; д) особа злочинця.

Дані, що уособлюють сутність криміналістичної характеристики хуліганства, вчиненого групою осіб, становлять собою структуровані криміналістичні відомості, що характеризують досліджуваний злочин.

Криміналістична характеристика хуліганства, вчиненого групою осіб, являє собою сукупність даних про криміналістично значимі властивості цього злочину для їх подальшого використання в процесі досудового розслідування. До структури криміналістичної характеристики досліджуваного різновиду кримінальних правопорушень віднесено такі елементи: спосіб вчинення злочину; обстановка злочину; «слідова картина» злочину; особа потерпілого та особа злочинця. Зазначені елементи були визначені з огляду на їх значення в практичній діяльності працівників поліції для використання в процесі розкриття та розслідування хуліганства, вчиненого групою осіб.

1. Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування. Генеральна прокуратура України. URL: <http://www.gp.gov.ua/ua/stat.html>.

2. Єфімов М. М. Організація і тактика розслідування хуліганства: навч.-практ. посіб. Дніпропетровськ: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2013. 125 с.

3. Криміналістика: підручник / В. В. Пяковський, Ю. М. Черноус, А. В. Іщенко, О. О. Алексеев та ін. Київ: Центр навч. л-ри, 2015. 704 с.

4. Салтевський М. В. Криміналістика (у сучасному викладі): підручник. Київ: Кондор, 2005. 588 с.

Федорчук Ю.В.

здобувач Харківського національного
університету внутрішніх справ

НАПРЯМИ ТЕОРЕТИЧНОЇ РОЗРОБКИ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ПРОТИДІЇ РОЗКРАДАННЮ БЮДЖЕТНИХ КОШТІВ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ ЗАКУПІВЕЛЬ МЕДИЧНОГО ОБЛАДНАННЯ ТА ЛІКІВ

Щорічно у всьому світі витрати на охорону здоров'я становлять 4,1 трлн. дол., при цьому від 10 до 25 % витрат на державні закупівлі зникають у зв'язку з корупцією в галузі. При цьому Україна не є виключення у вказаному питанні. Загальновідомими проблемами у сфері публічних закупівель лікарських засобів та медичних виробів є корупція та обмежена конкуренція, що призводять до публічних закупівель лікарських засобів та медичних виробів за завищеними цінами. За останні декілька років на різних рівнях прийняття рішень накопичилося багато проблем, що призвело до порушення принципу рівності доступу до лікарських засобів та медичних виробів і виникнення ситуації, коли пацієнти залишаються без належного лікування та виникають епідемії, яким можна запобігти за допомогою вакцинації.

Оцінка закупівель медичного обладнання та фармпродукції в Україні у 2016-2017 роках показала, що саме через відсутність конкуренції серед учасників тендеру, економія державних коштів склала лише 5%. Робота з проведення закупівель ліків у 2015-2017 роках визнана незадовільною і у висновку Рахункової палати. З минулого року, виділивши з державного бюджету 4 мільярди гривень на закупівлю ліків, Україна досі не отримала половини з замовленого обсягу. А непрозорі договори створили можливість ввезення у країну лікарських засобів, терміни придатності яких закінчуються. Досі нічого не придбано і на 6 мільярдів, виділених державою на поточний рік. І це – невиправданий ризик для життя пацієнтів, які не можуть отримати вчасно необхідне лікування.

Одним із шляхів вирішення зазначених проблем є використання можливостей оперативних підрозділів кримінальної поліції на всіх стадіях кримінального судочинства, тобто здійснення оперативно-розшукової протидії зазначеним видам злочинів.

Проблематика оперативно-розшукової протидії розкраданню бюджетних коштів під час проведення закупівель медичного обладнання та ліків майже не знайшла свого відображення в наукових працях вчених. Окремі проблеми розглядалися вченими фрагментарно здебільшого в контексті протидії злочинам в бюджетній сфері або сфері державних закупівель.

Зокрема, проблеми протидії розкраданням бюджетних коштів були предметом дослідження Р.К. Антонова, В.І. Василичука, О.Ю. Заблецької, В.С. Кубарєва, О.О. Коломійця, О.В. Тарнопольського, І.В. Кубарєва, Р.В. Макухи, І.М. Ніщети, А.О. Шелехова та ін. Проблеми протидії злочинам у сфері держав-

них закупівель розглядали М.О. Брильов, В.В. Дараган, В.В. Коряк, А.М. Меденцев, С.В. Нагачевський, В.Р. Сливенко та Т.О. Часова.

Перелічені обставини зумовлюють необхідність проведення комплексного монографічного дослідження питань оперативно-розшукової протидії розкраданню бюджетних коштів під час проведення закупівель медичного обладнання та ліків.

Метою вказаного дослідження пропонується визначити наукове обґрунтування теоретичних положень і розробку науково обґрунтованих рекомендацій щодо удосконалення процесу оперативно-розшукової протидії розкраданню бюджетних коштів під час проведення закупівель медичного обладнання та ліків.

Для досягнення зазначеної мети було поставлено пропонується вирішити такі задачі:

- здійснити аналіз стану наукової розробленості оперативно-розшукової протидії розкраданню бюджетних коштів під час проведення закупівель медичного обладнання та ліків;

- надати оперативно-розшукову характеристику злочинів, пов'язаних з розкраданням бюджетних коштів під час проведення закупівель медичного обладнання та ліків;

- надати пропозиції щодо удосконалення організаційно-правових засад оперативно-розшукової протидії розкраданню бюджетних коштів під час проведення закупівель медичного обладнання та ліків;

- надати пропозиції щодо удосконалення організації оперативного обслуговування сфери охорони здоров'я оперативними підрозділами Національної поліції;

- сформулювати пропозиції щодо підвищення ефективності тактики оперативного пошуку ознак злочинів, пов'язаних з розкраданням бюджетних коштів під час проведення закупівель медичного обладнання та ліків;

- визначити напрямки підвищення ефективності використання позаштатних негласних працівників оперативних підрозділів Національної поліції під час виявлення розкрадань бюджетних коштів під час проведення закупівель медичного обладнання та ліків;

- розкрити тактичні особливості оперативно-розшукового документування злочинної діяльності, пов'язаної з розкраданням бюджетних коштів під час проведення закупівель медичного обладнання та ліків;

- розкрити тактичні особливості реалізації матеріалів оперативної розробки щодо розкрадань бюджетних коштів під час проведення закупівель медичного обладнання та ліків.

На нашу думку, визначені нами напрями дослідження нададуть змогу вирішити наукове завдання у вигляді теоретично сформульованих та емпірично доведених положень і рекомендацій щодо оперативно-розшукової протидії розкраданню бюджетних коштів під час проведення закупівель медичного обладнання та ліків.

Христов О.Л.

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри криміналістики,
судової медицини та психіатрії
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ЗАЛУЧЕННЯ ГРОМАДСЬКОСТІ ДО РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ НЕЗАКОННИМ ОБІГОМ НАРКОТИКІВ

Необхідною гарантією демократичного розвитку держави є утвердження громадянського суспільства шляхом створення умов для забезпечення широкого представництва інтересів громадян в органах влади та місцевого самоврядування (як загально державного так і місцевого значення) [1]. Відповідно ст. 5. Закону України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» від 01.07.2010 р. № 2411-VI утвердження громадянського суспільства як гарантії демократичного розвитку держави є основною засадою внутрішньої політики у сфері формування інститутів громадянського суспільства [2]. До найбільш важливих і значимих питань у внутрішній сфері є забезпечення безпеки, законності й правопорядку, охорона та захист прав і свобод людини і громадянина, протидія правопорушенням, тобто реалізація правоохоронної функції держави в межах, передбачених відповідними нормативно - правовими актами.

В умовах сьогодення досить важливим є питання використання громадськості працівниками правоохоронних органів під час досудового розслідування, проте рівень такої взаємодії, яка значною мірою може позитивно позначитися на ефективності протидії злочинності взагалі, виявленні й розслідуванні окремих видів злочинів зокрема, у тому числі пов'язаних із незаконним обігом наркотиків. Проте сьогодні рівень такої взаємодії між громадськістю та правоохоронними органами є досить низьким.

У зв'язку з цим, у сучасних умовах формування тенденції до зростання організованої та професійної злочинності у сфері незаконного обігу наркотиків правоохоронним органам для досягнення вагомих результатів необхідна більш ефективна робота з виявлення і усунення злочинних проявів та швидке, повне й всебічне їх розслідування, а це передбачає і більш високий рівень взаємодії слідчих та оперативних підрозділів з громадськістю.

Зміни основних векторів розвитку громадянського суспільства, зростання його ролі в різноманітних сферах – від просування реформ на державному і місцевому рівнях, європейської інтеграції та розвитку електронного урядування до надання волонтерської допомоги, зокрема правоохоронним органам, передбачених Національною стратегією сприяння розвитку громадянського суспільства

пільства в Україні на 2016 – 2020 [3], у концепті трансформаційних процесів, передбачених Стратегією розвитку системи Міністерства внутрішніх справ України до 2020 року [4] сьогодні набуває особливого значення.

Взаємодія слідчого та громадськості у підготовці та проведенні огляду місця події за фактами незаконного обігу наркотиків може реалізуватися у формі сприяння в охороні місця події, пошуку слідів злочину та ін.

Дієву допомогу громадськості може надати як у з'ясуванні причин і умов, що спонукали до вчинення злочинів, так і в реалізації намічених слідчим заходів щодо їх усунення. Позитивну роль тут відіграють різні громадські комісії, які розкривають і недоліки в організації роботи і допущені зловживання, і породили їх причини [5], у тому числі й щодо незаконного обігу наркотиків.

Умовно, форми участі громадськості в розкритті та розслідуванні злочинів поділяються можна поділити на дві групи: 1) не пов'язані з провадженням слідчих дій; 2) пов'язані з підготовкою та провадженням слідчих дій [6, с. 50]. Форми, не пов'язані з провадженням слідчих дій базуються на власній ініціативі громадян, які можуть припиняти злочинні діяння та повідомляти до правоохоронних органів про вчинення суб'єктом злочину. Також, можливе створення громадських формувань, які матимуть змогу допомагати слідчому у розслідуванні кримінальних правопорушень.

Форми використання громадськості, пов'язані з підготовкою та провадженням слідчих дій й оперативних заходів:

- використання громадськості під час відтворення або реконструкції обстановки для ефективного провадження окремих слідчих дій;
- використання осіб та громадських формувань з метою виявлення джерел інформації стосовно дій, що розслідуються;
- використання громадськості для охорони слідчих дій, які проводяться (наприклад, огляду);
- використання громадськості для виконання окремих технічних прийомів, необхідних для проведення слідчої дії, пошукових дій для виявлення та вилучення речових джерел;
- використання громадськості для виконання окремих організаційних заходів, профілактики [6, с.50].

Такі форми використання громадськості дадуть можливість слідчим підрозділам ефективно провести слідчі (розшукові) дії та отримати більшу кількість інформації про факти незаконного обігу наркотиків, місця їх вживання й осіб, причетних до вчинення таких злочинів. Також, представники громадських формувань зможуть проводити заходи профілактики та недопущення вчинення злочинів у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів, здійснювати громадський контроль.

Слід зазначити, що кількість виявлених окремих видів злочинів у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів не є однаковою у різних регіонах України (рівень контрабанди наркотич-

них засобів, психотропних речовин, їх аналогів чи прекурсорів – ст. 305 КК України, незаконне перевезення, пересилання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів – ст. 307 КК України знижується у напрямку з південного сходу до заходу України). В той же час у центральних та західних областях переважають незаконне виробництво, виготовлення, придбання, зберігання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів без мети збуту – ст. 309 КК України, посів або вирощування снотворного маку чи конопель – ст. 310 КК України та ін.

У цьому контексті доцільно використовувати допомогу волонтерських організацій, ефективність діяльності яких яскраво відображується у період введення особливих станів у державі, зокрема з 2014 р. – АТО.

До таких організацій, зокрема, можна віднести Армія «SOS», «Громадська Варта Харкова», благодійний фонд «Мир і порядок», Всеукраїнське об'єднання «Українські рубезі», благодійний фонд «Благодійна організація «Благодійний фонд Крила Фенікса», «Волонтери без кордонів», фонд «Підтримай армію України», «Союз Народна Пам'ять», громадська організація «Патріот», група «МАМО», «Медична служба «Хоттабич», «Волонтерська медична служба», «Аеророзвідка» та ін. разом з працівниками поліції виконують ряд завдань.

Тому ефективна боротьба із злочинами у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів передбачає широке залучення громадськості до їх запобігання, виявлення, припинення та розслідування. Участь громадськості у розкритті та розслідуванні злочинів сприяє швидкому виявленню наркозлочинів ще на ранніх стадіях формування кримінально активних груп.

1. Безпалова О.І. Особливості реалізації правоохоронної функції держави інституціями громадянського суспільства / О.І. Безпалова // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Юриспруденція. – 2016. - Вип. 20. – С. 4-7. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmgu_jur_2016_20_3.

2. Про засади внутрішньої і зовнішньої політики : Закон України від 01.07.2010 р. № 2411-VI // офіційний сайт ВРУ. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2411-17>.

3. Національна стратегія сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2016 – 2020 роки : указ Президента України від 26.02.2016 р. № 68/2016 / Верховна Рада України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/68/2016>.

4. Стратегія розвитку системи Міністерства внутрішніх справ України до 2020 року : Розпорядження КМУ від 15.11.2017 р. № 1023-р. URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1023-2017-p>.

5. Сидоров В.Є. Початковий етап розслідування: організація, взаємодія, тактика. М., 1992. – С.164.

6. Кофанов А.В., Кобилянський О.Л., Кузьмічов Я.В. та ін. Криміналістика: питання і відповіді. Навч. посіб.– К.: Центр учбової літератури, 2011. – 280 с.

Христов О.Л.

доцент кафедри криміналістики,
судової медицини та психіатрії
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ?
кандидат юридичних наук

Денисенко Є.М.

курсант 3 курсу факультету підготовки
фахівців для органів досудового розслідування
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ОКРЕМІ СПОСОБИ ВЧИНЕННЯ НЕЗАКОННИХ ЗАВОЛОДІНЬ АВТОМОБІЛЯМИ, ОБЛАДНАНИХ СИСТЕМАМИ ЗАХИСТУ

Обумовлений потребами суспільства ріст попиту на транспортні засоби та значне збільшення останнім часом чисельності виробництва нових марок та моделей, вплинуло на підвищення рівня криміналізації сфери автомобільного бізнесу, у зв'язку з чим, зросла чисельність випадків незаконних заволодінь автомобілями. Стрімкість динаміки росту цих злочинів завдають втрати не лише для власників автомобілів, а й для держави в цілому та негативним чином позначаються на як у зовнішньому просторі - престижі та іміджу країни серед партнерів на всесвітній політичній і економічній арені, так і внутрішньому - довірі громадян до правоохоронних органів щодо здатності швидко, повно й ефективно розслідувати злочини та відновлювати порушені права людей.

Під час розслідування будь-яких злочинів особливо важливим є встановлення способу його вчинення, у зв'язку з чим у ст. 64 КПК України визначено, що одним із елементів доказування є спосіб вчинення злочину [1]. Не є виключенням і розслідування незаконних заволодінь автомобілями, обладнаних системами захисту.

Сучасні підходи до розуміння способу вчинення злочину дають змогу констатувати відмінність його тлумачення з точки зору різних юридичних наук. Тому, поняття способу вчинення злочину є міжгалузевим поняттям, однак усі вони акумулюються у кримінальному праві, де спосіб є ознакою об'єктивної сторони злочину.

Слід зазначити, що самого визначення поняття способу вчинення злочину Законодавство України про кримінальну відповідальність не містить. У тлумачних словниках спосіб означає певний образ дії або сукупності дій, їх порядок, методи тощо.

Так, учені-криміналісти охоплюють поняттям «спосіб» стадії підготов-

ки та приховування злочину, включаючи в нього місце, час, особливості особи та ін. Такий підхід у розумінні способу вчинення злочину, не порушуючи суті кримінально-правового поняття, вводить в нього елементи, які найбільш повно відображають механізм злочину [2, с. 210].

У цьому контексті Ж.В. Удовенко зазначає, що спосіб вчинення злочину – це сукупність прийомів і способів використання знарядь і засобів, а також зроблених з їх застосуванням дій по підготовці, вчиненню і прихованню злочину. Кожен спосіб вчинення й приховання злочину залишає лише йому властиві сліди, що є ознакою його застосування. Досліджуючи ці ознаки за допомогою криміналістичних рекомендацій з методики розслідування, слідчий уявляє собі механізм вчинення злочину й на підставі окремих співпадаючих ознак висуває версії про спосіб вчинення й приховання злочину в цілому [3, с. 230].

У контексті нашого дослідження зауважимо, що подолання систем захисту автомобілів, обладнаних сучасними протиугінними системами, обумовлює використання злочинцями сучасних технічних засобів, які без технічно грамотного виготовлення чи придбання тіншовими каналами здобути майже не можливо. Ця обставина вимагає від злочинців здійснювати заходи з ретельної підготовки та вчинення злочину. Крім того, здобутий в незаконний спосіб автомобіль потребує певних зусиль для його переховування, а відтак і вчинення злочинних дій з приховування злочину.

У зв'язку з цим, ми вважаємо, що способи вчинення незаконних заволодінь автомобілями, обладнаних системами захисту – це система дій, що включає в себе підготовку до чинення злочину, безпосереднє вчинення злочину, а також дій, пов'язані із прихованням злочину.

Постановою Пленуму Верховного Суду України «Про практику застосування судами України законодавства у справах про деякі злочини проти безпеки дорожнього руху та експлуатації транспорту, а також про адміністративні правопорушення на транспорті» від 23 грудня 2005 р. № 14 визначено, що незаконне заволодіння транспортним засобом - протиправне вилучення його з будь-якою метою у власника або законного користувача всупереч їх волі (з місця стоянки чи під час руху) шляхом запуску двигуна, буксирування, завантажування на інший транспортний засіб, примусового відсторонення зазначених осіб від керування, примушування їх до початку чи продовження руху тощо [4].

Таким чином, при визначенні способу з точки зору кримінально-правового тлумачення, береться до уваги ознака початку руху транспортного засобу, тобто безпосереднього залишення останнього місця користування власником, у тому числі і у випадку вчинення шахрайських дій по відношенню до водія (тобто добровільної передачі).

Поряд з цим, ст. 289 КК України визначає, що незаконне заволодіння транспортним засобом може бути вчинено як із застосування насильства так і погроз такого насильства або вчинене з проникненням у приміщення чи інше

сховище [5].

Враховуючи те, що сучасні способи вчинення передбачають застосування технічних засобів, що дозволяють подолати різні механічні системи захисту, сканування та відтворення радіосигналів для проникнення в салон і запуску двигуна, подавляти GPS та GSM сигнали, проникати до сховищ, гаражів, боксів, персональних даних за допомогою ЕОМ та ін., ми вважаємо, що можна надати класифікацію способів вчинення незаконних заволодінь автомобілів, обладнаних системами захисту, зокрема:

1. За способом дій, пов'язаних з автомобілем:
 - а) шляхом запуску двигуна;
 - б) шляхом буксирування;
 - в) шляхом завантаження на інший транспортний засіб
 - г) шляхом особистої передачі власником;
 - д) шляхом розукомплектування.
2. За діями по відношенню до власника автомобіля:
 - а) шляхом примусового відсторонення осіб від керування;
 - б) спонукання до початку чи продовження руху.
3. За умовами вчинення злочину:
 - а) приховано;
 - б) відкрито.
4. За видом протиправних дій:
 - а) із застосуванням насильства;
 - б) із застосуванням погроз насильством (розправою);
 - в) шляхом входження в довіру і подальшого обману;
5. За знаряддям вчинення злочину:
 - а) із застосуванням зброї (холодної, вогнепальної);
 - б) із застосуванням радіоелектронних засобів;
 - в) із застосуванням технічних засобів;
 - г) із застосуванням комп'ютерної техніки;
 - д) із застосуванням оптичних приладів та ін.

Виокремлення і встановлення способу вчинення злочину надає можливість для висунення версій, організації й планування розслідування, пошуку осіб, які вчинили злочин, а також розробки науково обґрунтованих рекомендацій з виявлення та розслідування незаконних заволодінь автомобілями, обладнаних системами захисту.

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI в редакції від 11.06.2016 // Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.

2. Капітанчук Л.Ю. Спосіб вчинення злочину та його особливості при незаконному переправленні осіб через державний кордон України // Форум права. 2008. № 2. С. 210-219.

3. Удовенко Ж.В. Криміналістика: конспект лекцій [текст] За заг. ред. Галана В.І. К.: «Центр учбової літератури», 2016. 320с.

4. Про практику застосування судами України законодавства у справах про деякі

злочини проти безпеки дорожнього руху та експлуатації транспорту, а також про адміністративні правопорушення на транспорті: Пленум Верховного Суду України в постанові від 23.12.2005 р. № 14. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0014700-05>.

5. Кримінальний кодекс України : Закон від 05.04.2001 № 2341-III // Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: http://www.zakon.rada.gov.ua:80-0/pls/zweb/webprok4_1?id=&pf3511=15041.

Худенко Д.М.,
головний оперуповноважений відділу
Департаменту захисту економіки
Національної поліції України

ПРАКТИКА ВИКОРИСТАННЯ ПОЛІЦІЄЮ ПРОГРАМНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ У КРИМІНАЛЬНОМУ АНАЛІЗІ

У поліції під кримінальним аналізом розуміють вид поліцейської діяльності, спрямований на виявлення злочинних схем і механізмів злочинної діяльності, закономірностей їх функціонування, їх розкриття та розслідування, а також підготовку аналітичних продуктів щодо напрямів удосконалення розслідування кримінальних правопорушень, протидії злочинності та негативним проявам (абз. 2 п. 1 р. I [1]).

Вітчизняний правовий інститут кримінального аналізу в оперативно-розшуковій діяльності наразі активно набуває темпів свого розвитку не лише теоретично, але й практично. Вивчення його стану відбулось у окремих публікаціях Р. Білоуса, О. Власюка, О. Дем'янчука, О. Заєць, Ю. Ковбаси, Д. Козлова, М. Литвина, Д. Махнюка, М. Сідора, А. Треуса та багатьох інших вчених.

Становлення даного правового інституту в діяльності поліції відбувається в процесі інституалізації суспільних відносин. Але й до цього він мав певні передумови, історію яких, наприклад, вже досліджував О. Власюк [2, с. 351-356].

Особливо помітним стало впровадження сучасного кримінального аналізу під час реформування Національної поліції України (*далі - поліція*). Наразі відбулось переосмислення громадської користі від нього та привернула увагу десятирічна практика Державної прикордонної служби України, а також напрацювання Державної фіскальної служби України, відповідних державних інституцій закордонних країн і т.п.

Цілком природним стало запозичення відповідного інструментарію суспільними науками у арсеналі технічних наук. До нього, зокрема віднесемо спеціальне програмне забезпечення. У цьому напрямку відмітимо теоретичні та практичні розробки О. Андрощука, О. Михайленка [3], В. Струкова, Д. Узлова [4] та інших.

У 2017 році очікуваним стало утворення в системі поліції відповідних аналітичних підрозділів та введення необхідних посад, а також спроби відомчих навчальних закладів, наприклад в м. Одеса запровадити підготовку відповідних фахівців. Відповідно до наказу НПУ від 12.04.2018 № 373 робочою групою поліції МВС України триває розробка відповідної інструкції з кримінального аналізу.

Сьогодні поліція використовує різні програмні засоби у кримінальному аналізі та у визначенні ймовірних ризиків. Це власні розробки та комерційні продукти, які у сукупності дають очікуваний результат.

Традиційним та поширеним було та лишається застосування інтегрованої інформаційно-пошукової системи МВС України [5] (*далі - ІПС*). Позитивним є те, що завдяки візуалізації зв'язків, а саме функції «Досьє-зв'язки», та автоматично ототожненим об'єктам ІПС, користувач має змогу робити здебільшого висновки щодо конкретного об'єкта або провести оперативний аналіз. Проте, є проблемним, наприклад, розпізнавання обличчя. Для стратегічного аналізу є проблемним об'єкти, що знеособлені, граматичні помилки в базах даних, масиви вибірок більше 200 або 5000 записів тощо. Так, виявлення закономірностей у неструктурованих чи непов'язаних між собою даних обмежено політикою безпеки ІПС, розпізнавання обличчя зазвичай не працює через низьку роздільну здатність наявних фотографій особи, спеціальний набір налаштувань чи модулів для аналізу таблиць даних з більш ніж 200 записів відсутній тощо.

В останньому випадку для цього можна використовувати можливості IBM2 Note Book Analysts, My Neighborhood Map System, ANACAPA, Microsoft Excel 2016 та інші продукти.

Так, недавно розроблена вітчизняна система RICAS позбавлена деяких з перелічених недоліків. Вона ґрунтується на таких принципових моментах:

1) вивчення особливостей масивів даних, що обробляються, дозволило побудувати спеціальну метрику у просторі багатовимірних об'єктів різнотипних ознак, яка забезпечила можливість застосувати для обробки даних класичні методи Data Mining (кластеризації і класифікації);

2) система виконана як надбудова (оболонка) існуючої ІПС ОВС України, і, що принципово важливо, дозволяє при її впровадженні не видаляти стару систему або припиняти її функціонування, а просто і безболісно істотно поліпшувати її функціональність і ефективність;

3) при розробці системи використані ліцензійно чисті інструментальні системи [4].

Ще більш ускладнений аналіз масивів даних з державних та недержавних реєстрів або баз даних. Це пов'язано з їх різним характером, ступенем доступності та зручності, політикою вивантаження знайдених записів, що помножено на значну кількість реєстрів, яка за нашими підрахунками перевищує відомчі бази даних мінімум в 10-15 разів. До того ж, відсутні в державних органах єдині підходи до форматів даних та систем управління базами

даних, що у подальшому також утворить проблему, суть якої зведеться до втрачання часу на переконвертації при створенні єдиного дата-центру, досвід функціонування якого в Європі є провідним. Сьогодні ж доводиться опрацьовувати їх за допомогою різного роду конверторів, текстових редакторів, макросів і т.п. Наприклад, щоб використати дані про перетин кордону в IBM2 Note Book Analysts для висунення припущень щодо об'єкта потрібно було в середньому більше 3 годин готувати масив даних, а за допомогою макросів Microsoft Excel 2016 на це витрачається 5-10 хвилин.

Відчувається потреба у нормативно-правовому, вітчизняному програмному, навчально-методичному забезпеченні та єдиному форумі для обговорення, аналоги яких існують в інтрамережі МВС України, але, щоправда, з інших тем.

1. Проект УКА НПУ Інструкції з організації та проведення кримінального аналізу підрозділами Національної поліції України. – К.: НПУ. – 17 с.
2. Кримінальний аналіз у боротьбі зі злочинністю: виникнення та становлення / О. В. Власюк // Університетські наукові записки. – 2012. – № 4. – С. 351-356.
3. Андрошук О.С., Михайленко О.В. Модель виявлення порушників законодавства на державному кордоні із застосуванням ієрархічного нечіткого логічного виводу // Сучасні інформаційні технології у сфері безпеки та оборони № 1 (19)/2014. – С.5-10.
4. Узлов Д.Ю., Струков В.М. Інформаційно-аналітична система кримінального аналізу RICAS // Інформатика та системні науки. 2017. – 3 с.
5. Наказ МВС України від 12.10.2009 № 436 «Про затвердження Положення про Інтегровану інформаційно-пошукову систему ОВС України» – 15 с.

Цибенко О.С.

здобувач кафедри криміналістики,
судової медицини та психіатрії
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ВИЯВЛЕННЯ ТА РОЗСЛІДУВАННЯ НЕЗАКОННОГО ЗАВОЛОДІННЯ АВТОМОБІЛЕМ З ПОДОЛАННЯМ СИСТЕМ ЗАХИСТУ

Сучасний розвиток наукових досліджень з питань криміналістичного забезпечення досудового розслідування обумовлений потребою практичних підрозділів поліції у розробці найбільш ефективного комплексу засобів та методів у протидії окремим видам кримінальних правопорушень. Особливої уваги потребують злочини, що пов'язані із незаконним заволодінням автомобілями з подоланням систем захисту. Розроблення й впровадження новітніх теоретичних напрацювань у цьому напрямку повинно відповідати сучасним потребам оперативно-слідчої практики.

Аналіз статистичних показників МВС України засвідчує про суттєве збільшення кількості викрадення транспортних засобів. Така ситуація зумовлена як наявністю суттєвих прогалин у діяльності правоохоронних органів з протидії злочинам вказаної категорії, так і недостатністю науково-теоретичної розробленості вказаної проблематики.

Загальні проблеми розкриття і розслідування злочинів, пов'язаних із викраденням транспортних засобів, у різні часи були відображені у працях багатьох вітчизняних та зарубіжних вчених криміналістів та процесуалістів. Разом з тим в науково-юридичній літературі відсутні монографічні роботи щодо комплексного дослідження криміналістичних аспектів тактичного забезпечення розслідування незаконних заволодінь транспортних засобів із подоланням систем захисту. Враховуючи наявність й різноманітність систем захисту сучасних автомобілів, з'явилися новітні способи підготовки, учинення та приховування злочинної діяльності.

Проте, окремі питання розглядалися в межах суміжних проблем в теорії кримінального права, кримінології, кримінального процесу, оперативно-розшукової діяльності. Так, кримінально-правові, кримінологічні та оперативно-розшукові аспекти проблеми досліджували такі вітчизняні науковці, як В.П. Бахін, Л.М. Давиденко, В.А. Звіряка, Ю.Ф. Іванов, В.М. Ковбаса, М.Й. Коржанський, В.А. Мисливий, О.Л. Христов, К.О. Чаплинський, Р.В. Щупаківський, а також закордонні, зокрема, Г.А. Аванесов, М.Т. Задояний, Л.М. Кісілевська та ін.

В цілому, у більшості зазначених праць вчені розглядали здебільшого кримінально-правові, кримінологічні та оперативно-розшукові проблеми забезпечення діяльності правоохоронних органів щодо протидії корисливим злочинам проти власності, окремі положення яких можуть бути застосовані до незаконних заволодінь транспортних засобів. Вказані розробки становлять теоретичну основу дослідження з тактичного забезпечення розслідування незаконних заволодінь транспортних засобів. Належно оцінюючи внесок названих вчених, слід, однак, зазначити, що вказані роботи носять загальний характер і більшість з них належать переважно до періоду кінця 80-х – початку 90-х рр. ХХ ст., а тому не в змозі у повному обсязі розкрити особливості виявлення й розслідування вказаного виду злочинів із урахуванням новітнього технічного забезпечення та сучасних потреб правоохоронної практики.

Слід зазначити, що заходи щодо попередження й розкриття незаконних заволодінь транспортними засобами, у яких «об'єктом посягання» виступають автомобілі, а в іншому випадку – їх вантаж, будуть відрізнятися як у процесі організації їх проведення, так і при виборі тактичних прийомів їх проведення. Звідси організаційно-тактичні заходи повинні ґрунтуватися на ознаках, які притаманні виключно таким кримінальним правопорушенням.

Результати наукових досліджень вчених різних галузей юридичної науки та тих, хто займається проблемами протидії злочинам, пов'язаними із незаконними заволодіннями автомобілями, містять багато значущих теоретич-

них положень. Разом з цим вони не вичерпують усю складність проблеми, а скоріше створюють підґрунтя для подальшого її дослідження. Адже чимало з праць зазначених вчених стосувалися радянського законодавства, базувалися на емпіричних даних минулих десятиліть, не враховували такі важливі чинники, зокрема:

- 1) сучасний стан технічного забезпечення захисту автомобілів, особливо представницького класу;
- 2) діючий Кримінальний процесуальний кодекс України;
- 3) особливості взаємодії правоохоронних органів з установами і громадськими організаціями та ін.

Черняк Н.П.

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального процесу
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ОСОБЛИВОСТІ ВЗАЄМОДІЇ ОРГАНІВ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ З ОПЕРАТИВНИМИ ПІДРОЗДІЛАМИ ПРИ ЗУПИ- НЕННІ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ У ЗВ'ЯЗКУ З ОГОЛОШЕННЯМ ПІДОЗРЮВАНОВОГО У РОЗШУК

На стадії досудового розслідування одним із основних завдань кримінального провадження є забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування обставин кримінального правопорушення. Але, на практиці іноді виникають ситуації, через які органи досудового розслідування не завжди можуть безперервно і своєчасно проводити необхідні слідчі (розшукові) дії та приймати відповідні рішення для швидкого закінчення досудового розслідування. У зв'язку з цим у кримінальному процесі існує інститут зупинення досудового розслідування до моменту усунення відповідних перешкод у його провадженні.

Слід погодитись з думкою багатьох вчених та науковців, які зазначають, що зупинення досудового розслідування – це вимушене припинення процесуальної діяльності органів досудового розслідування внаслідок появи обставин, що не дозволяють здійснити подальше провадження та закінчити досудове розслідування.

За чинним кримінальним процесуальним законодавством України, до зупинення досудового розслідування слідчий зобов'язаний виконати всі слідчі (розшукові) та інші процесуальні дії, проведення яких необхідне та можливе, а також всі дії для здійснення розшуку підозрюваного, якщо зупинити досудове розслідування необхідно у зв'язку з обставинами, передбаченими п.

2 ч. 1 ст. 280 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК).

Так, відповідно до п. 2 ч. 1 ст. 280 КПК однією з підстав для зупинення досудового розслідування є оголошення в розшук підозрюваного [1].

Також, у положеннях ч. 1 ст. 281 КПК України закріплено, що якщо під час досудового розслідування місцезнаходження підозрюваного невідоме або особа перебуває за межами України та не з'являється без поважних причин на виклик слідчого, прокурора за умови його належного повідомлення про такий виклик, то слідчий, прокурор оголошує його розшук [1].

Тобто, виходячи з вищезазначеного, законодавець передбачає тільки дві підстави оголошення в розшук підозрюваного, а саме:

1. Місцезнаходження підозрюваного невідоме;
2. Особа перебуває за межами України та не з'являється без поважних причин на виклик слідчого, прокурора за умови його належного повідомлення про такий виклик.

Зазначимо і той факт, що в «Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні» (далі – Інструкція), яка затверджена Наказом МВС України № 575 від 07.07.2017 року, регламентовано, у разі якщо підозрюваний переховується від органів досудового розслідування з метою ухилення від кримінальної відповідальності і його місцезнаходження невідоме, слідчий виносить постанову про зупинення досудового розслідування, яка погоджується прокурором. Якщо досудове розслідування не зупиняється, слідчий виносить окрему постанову про оголошення розшуку підозрюваного та вживає заходів з його розшуку [2].

Тобто, у день прийняття такого процесуального рішення слідчий доповідає про оголошення розшуку підозрюваного керівникові органу досудового розслідування для їх погодження та подальшого направлення керівникові територіального органу, підрозділу поліції або міжрегіонального територіального органу Національної поліції України або його територіального (відокремленого) підрозділу, який здійснює оперативне супроводження кримінального провадження або матеріали діяльності якого стали підставою для початку кримінального провадження, для організації розшуку підозрюваного.

Таким чином, зазначені матеріали повинні містити витяг із ЄРДР, копії письмового повідомлення про підозру, постанови про оголошення розшуку підозрюваного або постанови про зупинення досудового розслідування, ухвали слідчого судді про дозвіл на затримання з метою приводу, довідку про особу або копію документа, який посвідчує особу.

Також Інструкція зазначає, що у кримінальних провадженнях про тяжкі та особливо тяжкі злочини, в яких підозрюваного оголошено в розшук, слідчим вносяться за погодженням з прокурором клопотання до слідчого судді про дозвіл на затримання підозрюваного з метою його приводу для участі в розгляді клопотання про застосування запобіжного заходу. Організація розшукової роботи покладається на керівників оперативних підрозділів [2].

Після зупинення досудового розслідування в разі переховування підозрюваного від органів досудового розслідування з метою ухилення від кримінальної відповідальності оперативний підрозділ щомісяця письмово інформує слідчого про заходи, ужиті для встановлення його місцезнаходження.

У кримінальних провадженнях про тяжкі та особливо тяжкі злочини, в яких підозрюваного оголошено в розшук, у разі наявності достатніх підстав вважати, що особа може переховуватися за межами України, слідчий відповідно до законодавства вирішує питання про оголошення особи в міжнародний розшук.

Після оголошення підозрюваного у міжнародний розшук відповідно до ч.6 ст. 193 КПК України слідчий звертається до суду з клопотанням про обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою.

Слідчий з метою отримання матеріалів, що характеризують особу підозрюваного, громадянина іншої держави, відповідно до вимог ст. 551 КПК України негайно направляє до країни його походження запит про міжнародну правову допомогу.

У разі отримання інформації про те, що оголошений у розшук підозрюваний, який є громадянином іншої держави, перебуває на території цієї держави, слідчий у стислі строки відповідно до вимог розділу IX "Міжнародне співробітництво під час кримінального провадження" КПК України у встановленому порядку надсилає запит про міжнародну правову допомогу в кримінальному провадженні або надсилає зазначене кримінальне провадження стосовно вказаної особи разом з клопотанням про передання кримінального провадження.

Отже, враховуючи все вищезазначене, при реформуванні кримінального процесуального законодавства слід пам'ятати про те, що воно є комплексним системним утворенням, котре базується на суспільному пізнанні та знаннях, накопичених у процесі його творення і практичного застосування. Тому основними показниками ефективності та якості чинного кримінального судочинства мають бути його відповідність вимогам Конституції України, правовим принципам, правосвідомості справедливості, спадковості тих положень, які відповідають передовим світовим стандартам і сприятимуть його розвитку та прогресу, а також налагодженої взаємодії підрозділів досудового розслідування з оперативними підрозділами Національної поліції України. Наведені проблеми мають комплексний характер і для їх розв'язання спершу необхідно розглянути статусний характер особи, стосовно котрої є докази для підозри її у вчиненні злочину.

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.

2. «Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні» затверджена Наказом МВС України № 575 від 07.07.2017 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/z0937-17>.

Чиж С.А.

здобувач Харківського національного
університету внутрішніх справ

СУЧАСНИЙ СТАН ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИНАМ ПІДРОЗДІЛАМИ КРИМІНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ У СФЕРІ ОБІГУ ПОБУТОВИХ ВІДХОДІВ

Аналіз нормативної бази України свідчить, що правові норми становлять собою сукупність взаємозв'язаних правових приписів, які мають різну юридичну силу. Зважаючи на предмет публікації пропонуємо поділити правові норми, що регламентують діяльність підрозділів кримінальної поліції у сфері обігу побутових відходів, на дві групи:

1. Нормативні акти, які регламентують правові відносини, пов'язані із оперативно-розшуковою протидією злочинам у сфері обігу побутових відходів.

2. Нормативні акти, які регулюють правові відносини у сфері обігу побутових відходів.

До першої групи слід віднести такі нормативні акти:

1. Конституція України, у якій закріплений суспільний і державний устрій країни, функції органів державної влади, загальні повноваження правоохоронних органів.

2. Кримінальний кодекс України. Даним законодавчим актом передбачається кримінальна відповідальність за наступні злочини: забруднення або погіршення землі або повітря речовинами, відходами чи іншими матеріалами, шкідливими для життя і здоров'я людини або навколишнього середовища, в результаті порушення спеціальних правил, коли це спричиняє небезпеку для життя, здоров'я або навколишнього середовища (ст. 239); за незаконне ввезення в Україну відходів і перероблених матеріалів (ст. 268).

3. Кримінальний процесуальний кодекс України, у якому регламентується порядок здійснення кримінального провадження, зокрема у справах досліджуваного виду.

4. Кодекс України про адміністративні правопорушення. Адміністративна відповідальність передбачається за нанесення шкоди і забруднення сільськогосподарських та інших земель, засмічення лісу. Так, ст. 82 вказаного законодавчого акту передбачає відповідальність за порушення поводження з відходами під час їх збирання, транспортування, зберігання, оброблення, утилізації, видалення, ліквідації або захоронення. Принагідно зазначимо, що об'єктом даного адміністративного проступку є суспільні відносини у сфері охорони навколишнього природного середовища. Об'єктивна сторона правопорушення виражається у порушенні вимог щодо поводження з відходами під

час їх збирання, перевезення, зберігання, оброблення, утилізації, знешкодження, видалення або захоронення (формальний склад).

5. Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність» є базовим законодавчим актом в діяльності працівників підрозділів кримінальної поліції під час протидії злочинам економічного характеру, зокрема у сфері обігу побутових відходів.

6. Закон України «Про Національну поліцію». Так, відповідно до положень Закону України «Про Національну поліцію», одним із завдань поліції є протидія злочинності. Завдання щодо протидії злочинності також уповноважує підрозділи кримінальної поліції виявляти та здійснювати превентивні заходи щодо різного виду кримінально каранних діянь, зокрема в сфері обігу побутових відходів.

7. Наказ МВС України від 07.07.2017 № 575 «Про затвердження Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні». Так, означений відомчий нормативний акт регламентує:

- особливості організації взаємодії при направленні оперативним підрозділом матеріалів за результатами оперативно-розшукової діяльності до органу досудового розслідування;
- особливості організації роботи СОГ під час досудового розслідування кримінальних правопорушень;
- порядок виконання працівниками оперативного підрозділу органу, підрозділу поліції доручень слідчих про проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій;
- особливості організації взаємодії при проведенні окремих слідчих (розшукових) дій та виконанні заходів забезпечення кримінального провадження;
- особливості взаємодії при досудовому розслідуванні кримінальних правопорушень у сфері господарської та службової діяльності;
- особливості організації взаємодії при досудовому розслідуванні кримінальних правопорушень, учинених членами організованих груп та злочинних організацій та ін.

8. Наказ Національної поліції України від 07.11.2015 року № 81 «Про затвердження Положення про Департамент захисту економіки Національної поліції України». Відповідно до Положення до завдань управління захисту економіки відносяться: виявлення, запобігання та припинення злочинів у сфері економіки, у тому числі вчинених суспільно-небезпечними організованими групами та злочинними організаціями, які впливають на соціально-економічну і криміногенну ситуацію на території обслуговування; боротьба з корупцією й хабарництвом у сферах, які мають стратегічне значення для економіки держави, та серед посадових осіб органів державної влади і самоврядування; протидія корупційним правопорушенням і правопорушенням, пов'я-

заним з корупцією, на території обслуговування; установлення причин і умов, які сприяють учиненню правопорушень у сфері економіки, та вжиття заходів щодо їх усунення.

Далі, варто перейти до розгляду другої групи нормативних актів, які регулюють правові відносини у сфері обігу побутових відходів.

В результаті аналізу чинного законодавства встановлено, що до другої групи доцільно віднести такі нормативні акти: 1) Стокгольмська Конвенція про стійкі органічні забруднювачі; 2) Податковий кодекс України; 3) Закон України «Про основні засади (стратегія) державної екологічної політики на період до 2020 року»; 4) Закон України «Про відходи»; 5) Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища»; 6) Закон України «Про місьцеве самоврядування»; 7) Закон України «Про житлово-комунальні послуги»; 8) Закон України «Про забезпечення санітарного та епідеміологічного благополуччя населення».

Отже, проведений аналіз нормативної бази показав, що, по-перше, на різних рівнях державного управління існує величезна кількість органів влади, які відповідають за контроль і виконання законодавства у сфері поводження з твердими побутовими відходами. Компетенція цих органів не завжди чітко визначена, тому відбувається дублювання зусиль, що не завжди призводить до ефективних результатів. Діюча правова база ще не адаптована до вимог Європейського Союзу (далі – ЄС) щодо поводження з побутовими відходами. По-друге, досі залишається не достатньо дослідженим сучасний стан нормативної бази України, яка регулює відносини у сфері обігу побутових відходів, а також діяльність підрозділів кримінальної поліції під час оперативно-розшукової протидії злочинам у означеній галузі.

Чіпець О.І.

здобувач кафедри криміналістики,
судової медицини та психіатрії
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

КРИМІНАЛІСТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ОСОБИ ЗЛОЧИНЦЯ, ЩО ЗДІЙСНЮЄ НЕЗАКОННЕ ПЕРЕМІЩЕННЯ ЗБРОЇ

Одним з елементів криміналістичної характеристики злочинів, пов'язаних із незаконним переміщенням вогнепальної зброї, є особа злочинця. Зміст цього елемента криміналістичної характеристики визначається тим набором ознак особи, які є специфічними для зловмисників, що вчинюють злочини даного виду, і важливими для успішного розслідування (визначення ефективних шляхів та методів встановлення, розшуку особи злочинця, вису-

нення типових розшукових та слідчих версій, обрання найбільш ефективної тактики слідства, організації розкриття й розслідування злочинів).

Особа злочинця являє собою сукупність соціальних властивостей, ознак, зв'язків й відносин, що характеризують особу, яка порушує кримінальний закон, і у поєднанні з іншими (не особистісними) умовами й обставинами спонукають особу до злочинної (антигромадської) поведінки.

На думку М.В. Салтевського, В.К. Лисеченка та ін., особа злочинця є досить широким поняттям і охоплює складний комплекс ознак, що його характеризують, у тому числі його моральний й духовний світ, взаємодію із соціальними та індивідуальними життєвими умовами, які певною мірою вплинули на вчинення кримінального правопорушення [1].

На думку І.М. Даньшина, особа злочинця являє собою сукупність істотних і стійких соціальних ознак і соціально зумовлених біопсихологічних особливостей індивіда, які, об'єктивно реалізуючись у вчиненому конкретному злочині під вирішальним впливом негативних обставин зовнішнього середовища, що додають учиненому діянню характер суспільної небезпеки, а винній особі (даному індивіду) – властивості суспільної небезпеки, у зв'язку з чим вона й залучається до відповідальності, передбаченої кримінальним законом [2, с. 118].

Для розробки криміналістичної характеристики осіб, що вчинили злочини, що пов'язані із незаконним переміщенням вогнепальної зброї, мають значення дані, які стосуються структури особи злочинця. Схема цієї структури має такий вигляд: демографічні, біологічні ознаки, моральні (світогляд, інтереси, хобі та ін.), соціальні (трудові, сімейно-побутові) та інші психологічні ознаки.

На нашу думку, досить важливими є такі дані про особу злочинця, які вказують на закономірні зв'язки між особою злочинця та учиненим правопорушенням, що виявляються ззовні – у різних наслідках вчиненого. У цьому плані особу треба вивчати як слідоутворюючий об'єкт, джерело інформації про вчинений злочин і як засіб його розкриття. Отже, дані про особу, яка вчинила незаконне переміщення вогнепальної зброї, складаються з таких властивостей: фізичні, соціально-демографічні, морально-психологічні.

Здебільшого незаконне переміщення вогнепальної зброї розглядається більшістю учених як складова незаконного обігу, зокрема носіння, у зв'язку з чим особа злочинця визначалась шляхом виокремлення типових ознак притаманних злочинним елементам широкого спектру, про що свідчать наукові джерела як вітчизняних так і зарубіжних авторів.

За даними дослідження С.П. Мельниченка, встановлено, що незаконне перевезення було вчинене одноособово (68 %) або у складі злочинного угруповання (32 %). Залежно від віку злочинці обирають певні способи незаконного переміщення вогнепальної зброї. Залежно від рівня освіти злочинців встановлено, що повну середню освіту мають 76 %, професійно-технічну – 19 %, незакінчену вищу – 5 %, вищу – 15 %. Більшість з них неодружені

(58 %), були раніше засуджені (63 %) та не мають постійного місця роботи (72 %). Більшість злочинців мешкають у власному житлі (54 %), а за його відсутності – у родичів, співмешканців, друзів, залишених будинках (41 %).

На підставі узагальнення оперативно-слідчої практики вченим окреслено коло осіб, які можуть переміщувати вогнепальну зброю: 1) особи, які були засуджені за злочини, пов'язані з незаконним обігом зброї (63 %); 2) особи, які маскуються під волонтерів (волонтери) (4 %); 3) особи, які проживають у прикордонних зонах, зоні поблизу АТО та особи, які мають право на спрощений порядок їх перетину (12 %); 4) особи, які перевозять вантажі через зону АТО (38 %), з яких 43 % – обізнані про злочинну діяльність, 29 % – перетинають КПП, не знаючи вмісту вантажу; 5) військовослужбовці чи члени добровольчих батальйонів, які проходили або проходять службу в зоні АТО (14 %); 6) особи похилого віку, які не викликають підозри у перевезенні зброї, або інваліди (25 %); 7) «чорні копачі», які займаються пошуком зброї в районах проведення АТО або бойових дій Другої світової війни (8 %); 8) особи, які входять до складу ОГ та ЗО (15 %); 9) особи, які займаються антикварною діяльністю, торгівлею речами старовизни (3 %) та ін. [3, с. 133-134].

Вказані особливості мають важливе криміналістичне значення при розслідуванні кримінальних правопорушень, пов'язаних із незаконним переміщенням вогнепальної зброї. Наявність даних про особу злочинця дозволяє слідчому вчасно визначитися з колом підозрюваних, висунути необхідні оперативні й слідчі версії, невідкладно провести початкові слідчі (розшукові) дії.

1. Советская криминалистика. Методика расследования отдельных видов преступлений / В. К. Лисиченко, В. И. Гончаренко, М. В. Салтевский. – К. : Вища школа. Головное изд-во, 1988. – 340 с.

2. Даньшин И. Н. К вопросу о понятии личности преступника / И. Н. Даньшин // Проблемы социалистической законности : Респ. межвед. науч. сб. – М., 1980. – Вып. 6. – С. 117–126.

3. Мельниченко С.П. Криміналістичний аналіз особи злочинця, що вчинює незаконне переміщення вогнепальної зброї / С. П. Мельниченко // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки». – 2015. – Випуск 6-2. – Том 1. – С. 132-136.

Шевелько В.М.

здобувач

Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

**ВИКОРИСТАННЯ КОНФІДЕНЦІЙНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА ПІД
ЧАС ПРОВЕДЕННЯ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ
ПО КРИМІНАЛЬНИМ ПРОВАДЖЕННЯМ ЗА ЗЛОЧИНАМИ
ПРОТИ ГРОМАДСЬКОЇ БЕЗПЕКИ
(КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ АСПЕКТ)**

Ряд злочинів проти громадської безпеки, зокрема, злочини, які пов'язані зі створенням банд, злочинних організацій та незаконних воєнізованих або збройних формувань, терористичних груп і організацій; злочини, пов'язані з незаконним обігом вогнепальної зброї, бойових припасів, вибухових речовин належать до високолатентних злочинів. Своєчасне виявлення, документування та запобігання цим суспільно небезпечним діянням, а також встановлення осіб, які їх вчинили, та ефективне розслідування по кримінальним провадженням не можливо без використання осіб, які на конфіденційній основі співробітничать з правоохоронними органами.

Відповідно до ст. 275 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України) «Використання конфіденційного співробітництва» під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій (далі – НСРД) слідчий має право використовувати інформацію, отриману внаслідок конфіденційного співробітництва з іншими особами, або залучати цих осіб до проведення негласних слідчих (розшукових) дій у випадках, передбачених КПК України. Разом з тим, забороняється залучати до конфіденційного співробітництва під час проведення НСРД адвокатів, нотаріусів, медичних працівників, священнослужителів, журналістів, якщо таке співробітництво буде пов'язане з розкриттям конфіденційної інформації професійного характеру [1].

Таким чином, законодавець виділяє дві форми використання слідчим конфіденційного співробітництва по кримінальним провадженням:

1) шляхом використання інформації, отриманої внаслідок конфіденційного співробітництва з іншими особами;

2) шляхом залучення осіб, які конфіденційно співробітничать з правоохоронними органами, до проведення НСРД. Як зазначила Д.Б. Сергеева, конфіденційне співробітництво може бути використане під час провадження таких негласних слідчих (розшукових) дій, як спостереження за особою, річчю або місцем (ст. 269 КПК України); аудіо-, відеоконтроль місця (ст. 270 КПК України) та особи (ст. 260 КПК України), контроль за вчиненням злочину (ст. 271 КПК України), виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної

організації (ст. 272 КПК України), під час негласного отримання зразків, необхідних для порівняльного дослідження (ст. 274 КПК України), що, на її погляд, не є не гласною слідчою (розшуковою) дією, а є заходом забезпечувального характеру. Під час провадження інших негласних слідчих (розшукових) дій використання конфіденційного співробітництва у формі залучення осіб, з якими таке співробітництво встановлено, не є доцільним [2, с. 50].

У зв'язку з прийняттям у 2012 році нового на той час КПК України було внесено ряд змін до законодавчих актів України, зокрема й до Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», де у ч. 1 ст. 8 було зазначено, що оперативним підрозділам надано право використовувати конфіденційне співробітництво згідно з положеннями ст. 275 КПК України. Крім цього, оперативним підрозділам для виконання завдань оперативно-розшукової діяльності надається право мати гласних і негласних штатних і позаштатних працівників, а також отримувати від юридичних чи фізичних осіб безкоштовно або за винагороду інформацію про злочини, що готуються або вчинені, та про загрозу безпеці суспільства і держави [3].

Слід зазначити, що у КПК України та у Законі України «Про оперативно-розшукову діяльність» поняття конфіденційного співробітництва не визначено. Дослідники в галузі оперативно-розшукової діяльності визначають конфіденційне співробітництво як стосунки, що зумовлюють взаємні зобов'язання і відповідальність суб'єктів оперативно-розшукової діяльності в особі їх працівників з громадянами, які погодилися сприяти виявленню, попередженню та припиненню злочинів, забезпеченню захисту працівників правоохоронних органів від протиправних посягань при виконанні службових обов'язків. Це співробітництво здійснюється на принципах законності, конспірації, дотримання та поваги конституційних прав і свобод людини і громадянина, взаємопогодженості, відповідальності й забезпечення особистої безпеки сторін [4, с. 64].

З приводу необхідності законодавчого закріплення поняття конфіденційного співробітництва в оперативно-розшуковому законодавстві акцентував увагу О.В. Кириченко, який зазначив, що по-перше, законодавча регламентація використання конфіденційного співробітництва надасть можливість систематизації правових норм щодо такого співробітництва та слугуватиме підґрунтям для розробки (вдосконалення) сучасних відомчих інструкцій правоохоронних органів щодо використання негласного апарату у протидії злочинності, в тому числі й злочинам проти громадської безпеки; по-друге, враховуючи те, що більшість злочинів проти громадської безпеки є латентними, їх виявлення, як правило, можливо лише шляхом використання осіб, які конфіденційно співробітничать з кримінальною поліцією, а також громадськості. І тому законодавче регулювання такого співробітництва сприятиме вдосконаленню правовідносин, що виникають між працівниками оперативних підрозділів і негласними працівниками у протидії цим

злочинам; по-третє, законодавче визначення конфіденційного співробітництва також сприятиме розвитку нормативно-правових норм щодо соціального і правового захисту позаштатних негласних працівників, діяльність яких спрямована на викриття організованих груп або злочинних організацій [5, с. 51].

Як ми вже зазначали, оперативним підрозділам для виконання завдань оперативно-розшукової діяльності надається право мати гласних і негласних штатних і позаштатних працівників. Тоді виникає питання, слідчий може використовувати інформацію та залучати до проведення НСРД негласних штатних і позаштатних працівників, чи лише негласних позаштатних працівників, оскільки конфіденційне співробітництво у теорії оперативно-розшукової діяльності визначається як співпраця працівників оперативних підрозділів з громадянами, які погодилися сприяти протидіяти злочинності. Тоді виникає питання щодо залучення негласних штатних працівників для виконання цих завдань?

Практика йде таким шляхом, що використання цієї категорії осіб здійснюється відповідно до положень, закріплені у ст. 272 КПК України «Виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації», в якій зазначено, що під час досудового розслідування тяжких або особливо тяжких злочинів можуть бути отримані відомості, речі і документи, які мають значення для досудового розслідування, особою, яка відповідно до закону виконує спеціальне завдання, беручи участь в організованій групі чи злочинній організації, або є учасником зазначеної групи чи організації, який на конфіденційній основі співпрацює з органами досудового розслідування.

У зв'язку з цим вважаємо, що на сьогодні з метою удосконалення правової регламентації слідчої та оперативно-розшукової діяльності виникла нагальна потреба щодо визначення конфіденційного співробітництва у зазначених законодавчих актах. Крім того, на наш погляд, потребує уточнення й коло суб'єктів, від яких може надходити інформація або яких можна залучати під час проведення НСРД.

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI // *Голос України*. 2012. № 90–91.

2. Сергєєва Д.Б. Негласне співробітництво в кримінальному процесі // *Вісник кримінального судочинства*. 2016. № 2014. С. 47-54.

3. Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України від 18.02.1992 // *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 22. Ст. 303 (з наступними змінами та доповненнями).

4. Усенко В.Ф., Некрасов В.А., Мацюк В.Я. Використання конфіденційної допомоги громадян у боротьбі зі злочинами: Погляд сьогодення: монограф. Київ: КНТ, 2007. 204 с.

5. Кириченко О.В. Законодавче визначення конфіденційного співробітництва в Україні як один із напрямів удосконалення оперативно-розшукової протидії злочинам проти громадської безпеки // *Оперативно-розшукова діяльність органів внутрішніх справ: проблеми теорії та практики: матеріали наук.-практ. конф. (м. Дніпропетровськ, 16 листоп. 2011 р.)*. Дніпропетровськ: Дніпроп. держ. ун-т внут. справ, 2012. С. 49–52.

Шинкаренко І.Р.

кандидат юридичних наук, професор,
професор кафедри оперативно-розшукової
діяльності та спеціальної техніки ФПФПКП
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ІСТОРИЧНІ ЕТАПИ ТА ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ТЕОРІЇ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У дослідженні формування та розвитку конкретної науки наукознавці виокремлюють три стадії:

1. Фактологічна (збираюча) – встановлення факту здійснення конкретного історичного процесу.

2. Теоретична (пояснювальна) – встановлення причин виникнення та здійснення процесу конкретним чином.

3. Прогностична – передбачення перспектив розвитку науки – вища стадія її розвитку, на якій у повній мірі виявляються можливості самої науки [1, с. 76-89.].

Зміна поглядів на зміст негласної діяльності правоохоронних органів в залежності від історичних етапів розвитку українського суспільства мала свій відбиток на формування оперативно-розшукової діяльності, що виникла у надрах кримінального процесу трансформувалась у криміналістику та сформулювалась у теоретичні засади негласного дізнання, а згодом у теорію ОРД.

Враховуючі системний та історичний підхід до вивчення наукових здобутків та їх порівняння з викликами суспільства на відповідних етапах історичного розвитку України, можемо розвиток теорії оперативно-розшукової діяльності та її парадигм поділити на такі етапи:

1. Кінець XIX століття – 40-ві роки XX століття йде формування наукових поглядів на існування окремого виду діяльності поліції – міліції, що полягає у використанні спеціальних сил, засобів, методів та заходів з метою попередження та розкриття злочинів. Під час означеного періоду визначено особливості цієї діяльності та розроблено засади виокремлення накопичених фактологічних даних, що характеризують її існування як виду діяльності та її наукового підґрунтя. Означений етап відповідно до наукознавства можливо назвати фактологічним (збираючим) – встановлення факту здійснення конкретного історичного процесу.

Підґрунтям появи узагальнених знань про розшукову та слідчу діяльність були опубліковані у XVIII-XIX ст. роботи, що містили відповідні рекомендації щодо проведення окремих дій та й всього розслідування (І.Т. Посошков, Л. Ягеманн), [2-4]. Вчення про проведення розслідування (Untersuchungskunde) було започатковано Белінгом, Гроссом, Пфеннінгером, Хиппелем, Цбинденем, Штрайхером та ін. [5].

На теренах України у складі Російській Імперії ще в першій половині XIX ст. з'явилося низка робіт присвячених методиці розслідування. Але роботи М. Орлова, Я. І. Баршева, В. А. Ліновського [6; 7].

На початку XX століття з'явилася низка робіт з основ теорії кримінального розшуку, яка визначила його зміст об'єкти та предмети (Є.Ф. Буринський, О. Вайнгарт, О. Громов, О.О. Квачевський, П.І. Люблінський, С.М. Трегубов [8-10].

Теоретичне виокремлення розшуку від дізнання стало підґрунтям розробки теоретико-методологічних засад діяльності окремих підрозділів по розшуку злочинців, що було здійснено у працях І.Т.Тарасова [11, с.801-812]. Тактичні засади розшуку були надані у працях І.М. Снігерьова [12, с. 177-221].

У 30-40 - ті роки здійснювалися дослідження та методичні роботи щодо змісту, формування правових, організаційних та тактичних засад «розшукового мистецтва (20–30-ті роки XX століття)» - «негласного розслідування» - «кримінально-розшукової роботи» - «кримінального розшуку» - «агентурно-оперативної боротьби зі злочинністю» - «оперативна робота» - «агентурно-оперативна робота» [13; 14, с. 14; 15, с.3, 11].

2. 50–60-ті рр. XX століття – характеризується виникненням оперативно-розшукової діяльності як галузі наукового знання з визначенням предмета оперативно-розшукової діяльності як сукупності негласних заходів, заснованих на використанні, головним чином, секретних засобів боротьби із злочинністю. У подальшому в предмет вивчення увійшли закономірності правових стосунків, що складаються у процесі оперативно-розшукової діяльності. Це розуміння предмета теорії довгий час залишалося переважаючим у науці і зберігає прибічників до теперішнього часу.

У цей же період виходять значущі для теорії ОРД роботи Р.С. Белкіна (1968р) та А.І. Колесніченка (1963 р.), Б.Г. Курашвілі (1968 р.) в яких було підтверджено існування окремої наукової дисципліни, що розглядає організацію, мету, та зміст оперативно-розшукової діяльності [16-18]. З серпня 1969 по грудень 1971 рік (1969 р. – 1; 1970 – 5; 1971 – 11) було захищено 17 дисертацій на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук з оперативно-розшукової діяльності.

Таким чином, науковцями було визначено, що оперативно-розшукову діяльність можливо розглядати:

- як галузь науки, яка є системою знань про закономірності дійсності, має власний предмет дослідження;
- як вид діяльності, яка є не просто сукупністю секретних методів і заходів, а має системний науковий та соціально обумовлений характер.

Було теоретично обґрунтовано співвідношення криміналістики і оперативно-розшуковій діяльності:

- криміналістика і оперативно-розшукова діяльність – це дві самостійні галузі науки і практичної діяльності;
- криміналістика і оперативно-розшукова діяльність мають єдину мету

–боротьбу із злочинністю;

- криміналістика спрямована на пошук, збирання, дослідження, оцінку і використання доказів з метою їх належного застосування в досудовому і судовому провадженні. Оперативно-розшукова діяльність через її методи роботи спрямована на здобуття інформації з метою виявлення, розкриття, припинення і попередження злочинів. Її використання в доказуванні, а також у формуванні доказів під час кримінального провадження;

- криміналістика і оперативно-розшукова діяльність деякою мірою використовують однакові методи роботи для досягнення своїх цілей, взаємодіючи і використовуючи наукові і практичні досягнення один одного;

- при розслідуванні злочинів, їх виявленні і розкритті відбувається не-одмінна взаємодія криміналістики і оперативно-розшукової діяльності у вигляді спільного планування, пошуку і збирання доказів і іншої інформації, організації діяльності слідчих і оперативних працівників.

Означений період відповідно до наукознавства можливо класифікувати як теоретичний (пояснювальний).

2. 70–80-ті рр. ХХ століття – йде формування парадигми залежності практичної реалізації (тобто оперативно-розшукової практики) від отриманої інформації про об'єкт оперативної уваги та рівня організаційного забезпечення, тобто оперативно-розшукова діяльність складається з двох органічно пов'язаних між собою частин: пізнавальної, що включає пошук, збір, аналіз і оцінку відповідної інформації; і діяльної, тобто практичної реалізації отриманої інформації та організаційного забезпечення.

У подальшому ці дослідження доповнилися виділенням в оперативно-розшуковій діяльності і третьої сторони (організаційного забезпечення). Ця концепція згодом матиме вирішальне значення в конструюванні визначень предмета теорії оперативно-розшукової діяльності.

Значний вклад в становлення та розвиток теорії ОРД органів внутрішніх справ у цей період зробили А.М. Абрамов, В.М. Аتماжитов, В.В. Баранов, І.І. Басецкий, Б.Н. Блинов, Ю.С. Блинов, Б.Е. Богданов, Б.В. Бойцов, Б.С. Болотский, Г.Л. Борисов, А.С. Борщев, В.М. Бурикин, О.А. Вагин, А.С. Вандишев, А.Ф. Возний, В.Т. Вербовой, Ю.И. Веселов, Е.П. Вечерний, А.А. Вилков, А.Я. Вилке, М.П. Водько, Ю.Я. Вольдман, В.В. Волченков, С.С. Галахов, О.А. Галустян, А.І. Глушков, І.Н. Голубков, В.Ю. Голубовський, В.Г. Гриб, А.И. Гуров, В.В. Дедюхин, Е.О. Дидоренко, І.М. Дьяченко, І.Р. Евстигнєєв, В.І. Елинський, М.С. Железняк, Р.А. Журавлев, А.В. Земскова, В.Е. Зобов, П.І. Іванов, С.М. Іванов, СВ. Ігнатов, В.П. Ілларионов, В.А. Ільичев, А.П. Ісиченко, І.П. Казаченко, В.В. Кальницький, А.П. Калинин, И.Л. Карлов, Ю.Ф. Кваша, О.П. Кирилов, І.А. Климов, О.Г. Ковалев, В.Я. Коломиєць, М.В. Кравченко, А.М. Кузьмин, В.П. Кувалдин, Г.Г. Лаевский, В.А. Макаров, В.Г. Маматов, А.Г. Маркушин, О.П. Мельниченко, Є.А. Митрофанов, Б.Г. Морохин, Б.Я. Нагиленко, В.А. Нетреба, П.А. Олейник, В.Н. Омелин, В.И. Попов, В.Л. Попов,

С.Н. Поправ-ко, Н.К. Потоцький, Е.П. Приходько, Л.А. Прохоров, Н.І. Решин, М.А. Рогов, Е.М. Рябков, А.У. Садиков, СМ. Савченко, В.Г. Самойлов, Б.М. Самохин, В.В. Сергеев, Н.І. Сидоренко, Б.П. Смагоринський, С.О. Смирнов, М.М. Спиров, К.В. Сурков, К.М. Тарсуков, Е.Ф. Толмачев, В.І. Тихоненко, В.Н. Тищенко, Е.В. Токарев, А.Б. Утевский, Н.В. Филимонов, Г.І. Фильченков, В.П. Хомколов, А.И. Царев, В.П. Шиенок, М.А. Шматов, Н.М. Якушин та ін.

У процесі розробки методологічних проблем теорії оперативно-розшукової діяльності висувається концепція про те, що одним з об'єктів вивчення оперативно-розшукової науки виступає злочинність як соціальне явище (до цього як об'єкт розглядався злочин або їх сукупність). Розвитком цієї концепції стало теоретичне обґрунтування як безпосередній об'єкт теорії оперативно-розшукової діяльності кримінальної активності. Обґрунтовується теза про можливість проведення розвідувальної, пошукової роботи не лише у зв'язку з підготовкою і вчиненням конкретних злочинів. Науковим підґрунтям такого ствердження стало відмежування оперативно-розшукової науки від криміналістики та кримінального процесу. Іншою дуже значною подією в розвитку теорії оперативно-розшукової діяльності стала концепція про необхідність розмежування у правовідносинах двох аспектів: процедурного, що встановлює правові рамки застосування засобів і методів оперативно-розшукової діяльності і регулює правовідносини, в яких вона здійснюється; і організаційно-тактичного (перелік відповідних рекомендацій щодо оптимальності та ефективності здійснення оперативно-розшукових заходів).

3. Період 1990-2012 рр., характеризується обґрунтуванням та формуванням концепції про необхідність вивчення теорією оперативно-розшукової діяльності закономірностей віддзеркалення оперативно-значущої інформації в доквіллі і процесу її документування.

Теоретичний розвиток цієї концепції став можливим завдяки використанню в оперативно-розшуковій науці основних філософських положень про відсутність принципово невідбиваних явищ у об'єктивному світі. Ці властивості віддзеркалення проявляються в тому, що інформація виникає з моменту прояву кримінальної активності і відбивається протягом усього часу її функціонування. Вона виникає неминуче, і сам процес її виникнення має закономірний характер.

Після розпаду СРСР розвиток теорії ОРД пішов окремо у державах СРСР. У Російській федерації було здійснено низку теоретичних досліджень щодо формування сучасного погляду на сутність теорії оперативно-розшукової діяльності, її об'єкта та предмета (В.І. Єлинський, В.Є. Емінов, Ю.Ф. Кваша, І.О. Клімов, О.Г. Маркушин, В.С. Овчинський, К.В. Сурков, А.Ю. Шумілов, Н.П. Яблоков).

В Україні основний напрямок досліджень був прикладний, однак проблеми розвитку теорії ОРД щодо її об'єкта та предмета здійснено у низці наукових та науково-методичних робіт, практично в усіх докторських дисерта-

ціях (Антонов К.В., Білічак О.А., Біляєв В.О., Василичук В.І., Воронов І.О., Горбачевський В.Я., Грібов М.Л., Долженков О.Ф., Захаров В.П., Кислий А.М., Козаченко І.П., Крутов В.В., Мінченко С.І., Мовчан А.В., Никифорчук Д.Й., Орлов Ю.Ю., Ортинський В.Л., Погорецький М.А., Пчолкін В.Д., Сакал В.М., Саакян М.Б., Сергєєва Д.Б., Серєда Г.П., Сервецький І.В., Снігерьев О.П., Татаров О.Ю., Тарасенко В.Є., Тарасенко Р.В., Топчій В.В., Халілев Р.А., Халімон С.І., Хараберюш І.Ф., Цимбал П.В., Шелухін М.Л., Шендрик В.В., Юхно О.О., Яценко В.А. (12.00.12 – філософія права) та ін., а також значного про шарку кандидатських робіт, захищених представниками МВС України та інших правоохоронних органів України (практично у 80 % від усього обсягу захищених дисертацій розглядаються теоретичні питання, які розширюють коло поглядів на зміст теорії ОРД, її парадигми та концепції оперативно-розшукової практики).

У 2000 р. виходить монографія авторського колективу Э.А. Дидоренка, А.А. Кириченка, Б.Г. Розовского «Процесуальний статус ОРД в карному судочинстві». У ній уперше в Україні робиться спроба досліджувати і визначити процесуальний статус ОРД в карному судочинстві після законодавчої її регламентації.

На початку 2010 року сформувався перехідна парадигма оперативно-розшукової діяльності, що визначала формування проактивної моделі оперативно-розшукової діяльності. Загальним підґрунтям моделі був постулат верховенства права та забезпечення безпеки держави та прав і свобод людини завдяки здійсненню негласних пошукових заходів, спрямованих на виявлення та розкриття злочинів на основі принципів конспіративності та наступальності в отриманні оперативно-значущої інформації з використанням законів, розповсюдження інформації у соціальних системах.

З прийняттям у 2012 році новітнього КПК фактично змінилися погляди на зміст та сутність теорії та практики ОРД. Окремо формується приватна теорія «Здійснення негласних слідчих (розшукових) дій суб'єктами ОРД», яка фактично є реалізацією частини негласного поліцейського розслідування у межах кримінального провадження. До предмета науки віднесена оперативно-розшукова – доктрина-концепція-політика-стратегія. Фактично оперативно-розшукова наука знаходиться на прогностичному етапі свого розвитку. Основним змістом якого повинно стати виявлення можливостей самої оперативно-розшукової науки, корегування її предмету та теоретичної парадигми відповідно до вимог поступової еволюції процесуальної та оперативно-розшукової діяльності до європейської моделі протидії злочинності.

1. Кедров Б.М. История науки и принципы ее исследования / Б.М. Кедров // Вопросы философии. 1971. № 9. С. 76-89.

2. Посошков И.Т. Книга о скудности и богатстве и другие сочинения / ред. и комментарии Б.Б. Кафенгауза. М., 1951. 64 с.

3. Jagemann L. Handbuch der gerichtlichen Untersuchungskunde. Bd. 1. Frankfurt a. M. 1838. 1755p.

4. Jagemann L. Handbuch der gerichtlichen Untersuchungskunde. Bd. 2. Frankfurt a. M. 1841. 455 p.

5. Гросс Г. Руководство для судебных следователей как система криминалистики. Новое изд., перепеч. с изд. 1908 г. М.: ЛексЭст, 2002.
6. Баршев Я. И. Основания уголовного судопроизводства с применением к российскому уголовному судопроизводству: / Сочинение ординарного профессора уголовных и полицейских законов в императорском Санкт-Петербургском университете доктора прав Я. Баршева 1841 г. / научн. ред. В.В. Крылов. М. : ЛексЭст, 2001. 240 с.
7. Линовский В. А. Опыт исторических изысканий о следственном уголовном судопроизводстве в России: Сочинение профессора Ришельевского лицея Владимира Линовского 1849 г. / научн. ред. В.В. Крылов. М. : ЛексЭст, 2001. 222 с.
8. Квачевский А.А. Об уголовном преследовании, дознании. СПб., 1908. 240 с.
9. Трегубов С.Н. Основы уголовной техники. – СПб., 1914. 320 с.
10. Раймонд Фосдик Организация полиции в Европе / Под редак. Проф.. П.И. Люблинского. Петроград: Издание Петроградского городского самоуправления, 1917. С. III-IX, 176-238.
11. Егоров Н.Ю. Российская полицистика в лицах: Иван Трофимович Тарасов // Genesis: исторические исследования. 2015. № 6. С.801-812.
12. Снигерев И.М. О сыске: опыт исследования приемов, способов и средств к раскрытию истины происшествий. Касимов, 1908. С. 177–221 / Антологія сиску : у 14-ти т. / відп. ред. : Ю.І. Римаренко, В.І. Кушерець. К. : Знання України, 2005. т. 1: Документи та матеріали з кримінального сиску (1397 – 1918) / Упоряд.: Ю.І. Римаренко, В.М. Чисніков, І.Р. Шинкаренко та ін. 596 с.
13. Якимов И.Н. Криминалистика / И.Н. Якимов. М., 1925. 88 с.
14. Антологія наукового забезпечення оперативно-розшукової діяльності: Том I (за матеріалами аналізу дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук: 1992-2015 роки) : монограф. / І.Р. Шинкаренко В. В. Дараган, В. В. Єфімов, О.В. Кириченко, С.М. Мороз / за заг. ред. проф. І.Р. Шинкаренко. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ; Ліра ЛТД, 2017. Ч.1. 655 с.
15. Шаров В.П. Принципы и методы агентурной разработки: пособие для работников БХСС / под. Ред. А.Г. Галкина. Москва: Высшая школа НКВД СССР, 1944. 118 с.
16. Колесниченко А.И. О соотношении доказывания и ОРД. М.: МГУ, 1963. 78 с.
17. Белкин Р.С. Собираение доказательств и оценка доказательств. Сущность и методы. М.: Наука, 1966. 264 с.
18. Курашвили Б.Г. Общие вопросы теории оперативного исследования: Дис. на соискание уч. ст. к.ю.н.: 12.00.09. М. ВШ КГБ при СМ СРСР, 1968. 180 с.

Шраго А.О.

ад'юнкт кафедри оперативно-розшукової діяльності та спеціальної техніки ФПФПКП Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

ДОПИТ ПІДОЗРЮВАНОВОГО У ЗБУТІ ТА РОЗПОВСЮДЖЕННІ ПОРНОГРАФІЧНОЇ ПРОДУКЦІЇ МЕРЕЖЕЮ ІНТЕРНЕТ: ОРГАНІЗАЦІЙНО-ТАКТИЧНІ АСПЕКТИ

Кримінальна ситуація в державі продовжує неухильно загострюватись, що супроводжується істотною трансформацією злочинності, ускладненням її структури, зростанням відносно нових видів кримінально каранних діянь, серед яких не останнє місце займає збут та розповсюдження порнографічної

продукції мережею Інтернет.

Питання організації і тактики проведення допиту розглядали В.П. Бахін, Р.С. Белкін, П.Д. Біленчук, С.В. Хільченко, О.Н. Колесніченко, Д.Г. Паляничко, К.О. Чаплинський, В.Ю. Шепітько та інші вчені. Незважаючи на значну кількість наукових праць, присвячених цьому питанню, організаційно-тактичним прийомам допиту підозрюваного/обвинуваченого під час розслідування цієї категорії злочинів приділялась незначна увага.

Мета розвідки полягає в тому, щоб на основі аналізу наукових джерел, судової та слідчої практики розробити найбільш доцільні організаційно-тактичні прийоми отримання криміналістично значимої інформації в ході проведення цієї слідчої (розшукової) дії.

На підставі аналізу слідчої практики розслідування злочинів проти моральності у сфері збуту та/або розповсюдження порнографічних предметів мережею Інтернет нами виділено дві найбільш типові ситуації допиту підозрюваного:

1) особа дає правдиві показання і визнає себе винною – допит відбувається у безконфліктній ситуації;

2) допитуваний заперечує факт злочину і дає навмисно неправдиві показання або відмовляється від них – допит відбувається у конфліктній ситуації.

Тактика проведення допиту підозрюваного визначається ставленням особи до висунутої підозри. Зокрема, у практиці можливі такі три ситуації: 1) особа повністю визнає себе винною; 2) особа визнає себе винною частково; 3) особа не визнає себе винною.

Основними тактичними прийомами у *безконфліктній ситуації* є вміння вислухати вільну розповідь допитуваного; правильна постановка уточнюючих, пояснюючих, доповнюючих і контролюючих запитань, спрямованих на конкретизацію і деталізацію показань, що перешкоджають їх зміні на неправдиві; з'ясування даних для перевірки вже відомих фактів; одержання нових відомостей [1, с. 30].

Якщо підозрюваний *визнає себе винним частково*, доцільно починати допит із відволікаючої бесіди на тему, не пов'язану з розслідуваним злочину. Крім того, вислухати свідчення особи до кінця, не перебиваючи її, та ретельно їх зафіксувати. Після чого шляхом аналізу свідчень виявити суперечності та роз'яснити їх суть особі.

Допит підозрюваного за цією категорією кримінальних проваджень у більшості випадків має конфліктний характер, частіше допитуваний протидіє слідству у встановленні істини.

На підставі узагальнення слідчої практики А.Ф. Волобуєв виділяє такі прийоми психологічного впливу, що використовуються слідчим при допиті: влучне формулювання та відбір питань (із визначенням їх спрямованості, послідовності тощо); емоційна забарвленість питань і допиту в цілому; пояснення окремих положень кримінального та кримінально-процесуального закону [2, с. 6].

На нашу думку, одним із найбільш ефективних тактичних прийомів під час допиту підозрюваного у кримінальних провадженнях зазначеної категорії є пред'явлення речових доказів. Адже вплив, який вони здійснюють на підозрюваного, дозволяє вийти з конфліктних ситуацій.

Пред'явлення наявних доказів реалізується такими прийомами:

- докази пред'являються у їх сукупності, тобто коли допитувана особа ставиться перед необхідністю пояснити свою позицію під сильним впливом комплексу беззаперечних доказів за кримінальним провадженням;

- докази пред'являються «за зростаючою силою», тобто коли останній доказ серед пред'явлених презентується допитуваній особі незаперечним та безкомпромісним;

- першочергове пред'явлення «вирішального, беззаперечного» доказу допитуваній особі, що призводить її в стан емоційної розгубленості, невпевненості і при раптовому пред'явленні більш «незначних» доказів значно посилює їх емоційний вплив, виводить особу із зони комфорту та зводить нанівець позицію допитуваного.

Крім того, для подолання протидії допитуваної особи під час проведення слідчої (розшукової) дії – допиту, у провадженнях про злочини цієї категорії, за умов конфліктної ситуації, припустимим та ефективним також є використання обману в зазначених досить жорстких межах. Це пов'язано з тим, що обман є складовою частиною багатьох тактичних прийомів, зокрема, «маскування мети допиту», «створення в допитуваної особи враження про перебільшену/зменшену поінформованість слідчого» тощо. Визнання такого тактичного прийому незаконним призведе до позбавлення слідчого важливих засобів протистояння протидії встановленню істини у кримінальному провадженні.

Отже, тактичні прийоми, що використовуються при допиті підозрюваного у цій категорії злочинів, повинні використовуватись залежно від суб'єктивного ставлення особи до вчинених нею діянь.

1. Карнеева Л. М. Тактические основы организации и производства допросов в стадии расследования / Л. М. Карнеева. – Волгоград : ВСШ МВД СССР, 1976. – 142 с.

2. Волобуев А.Ф. Следственная тактика и ее взаимосвязь с методикой расследования преступлений : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 «Кримінальний процес; криміналістика і судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність» / А.Ф. Волобуев. – Х., 1984. – 14 с.

Наукове видання

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ
ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИНАМ

Матеріали
науково-практичного семінару
(24 травня 2018 року,
Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

Друкується у авторській редакції

Підп. до друку 10.10.2018 р. Формат 60x84/16. Гарнітура – Times. Друк трафаретний.
Папір офісний. Ум.-друк. арк. 7,25. Обл.-вид. арк. 7,75. Тираж 50 прим.

Надруковано у Дніпропетровському державному університеті внутрішніх справ
49005, м. Дніпро, просп. Гагаріна, 26, т. (056) 370-96-59

Свідоцтво про внесення до Державного реєстру ДК № 6054 від 28.02.2018

-

Для нотаток
